

Айзек Азімов

Академія

Перша трилогія

Академія [Фундація] – 3

переклад: Євген Очеретяний
дружня підтримка: fishMD

2014

ЗМІСТ

<i>Частина перша. Психоісторики</i>	4
<i>Частина друга. Енциклопедисти</i>	25
<i>Частина третя. Мери</i>	49
<i>Частина четверта. Торгівці</i>	86
<i>Частина п'ята. Майстри торгівлі</i>	101

Анотація

Дія першої частини трилогії «Фундація» розгортається в далекому майбутньому, коли вже заселені планети мільйонів зоряних систем Галактики. Математик і психоісторик Гарі Селдон пророкує крах і відродження через багато років незламної Галактичної Імперії. Щоб пом'якшити наслідки катастрофи він розробляє проект створення Фундації, яка має стати центром зародження нової Імперії...

**Частина перша
Психоісторики**

Гарі Селдон - ... (11938 - 12069 Галактичної Ери). [1]

Народився в сім'ї середнього достатку на Геліконі, в секторі Арктура, де його батько, як свідчить вельми сумнівна легенда, займався вирощуванням тютюну в гідропонній теплиці. Паранормальні математичні здібності Селдона проявилися в ранньому віці. Стверджують, що в дворічному...

Безсумнівно, найбільший внесок Селдон зробив у психоісторію. Розпочавши її вивчення, він не знайшов у цій науці нічого, крім розпливчастих аксіом. А от нащадкам він залишив статистичну науку ...

Найбільш достовірним і докладним описом його життя є біографія, складена Гаалем Дорніком, який зустрівся з Селдоном за два роки до смерті великого математика. Історія їхнього знайомства ...

Галактична енциклопедія [2]

Гааль Дорнік, родом з провінції, жодного разу в житті не бував на Тренторі, бачив його тільки в гіпервизійних фільмах і телепередачах. Кілька разів йому щастило переглянути грандіозні трансляції з коронації нового Імператора і з відкриттів засідань Галактичного Ради. Але й проживши все життя на Синаксі, маленькій планеті, що обертається навколо зірки на околиці Блакитного Потoku, він аж ніяк не був нецивілізованим вигнанцем. У ті часи відірваних від цивілізації місць вже не існувало.

В Галактиці налічувалося близько двадцяти п'яти мільйонів населених світів, і всі вони входили до складу Імперії, столицею якої був Трентор.

Для Гааля теперішня подорож щонайменше означала кінець юності і навчання. Раніше він бував в космосі тільки на екскурсіях і один раз відвідав єдиний супутник Синаксу з метою збору даних про метеорні потоки, необхідних йому в роботі над дисертацією. Місяць тому він отримав ступінь доктора математики, а через два тижні - запрошення від великого Гарі Селдона прибути на Трентор для участі в розробці проекту.

Отже, у свою першу справжню космічну подорож він відлітав на багато мільйонів миль і світлових років від дому...

Гааль налаштувався на стрибок через гіперпростір зовсім недовго, хоча в звичайних міжпланетних перельотах ці відчуття неможливо випробувати. Подорож в звичайному просторі могла відбуватися зі швидкістю, що не перевищує швидкості світла, - що, власне, відомо науці ще з забутої епохи історії людства - тому на подорожі навіть між найближчими населеними системами йшли б роки. А в гіперпросторі цієї області, що не піддається уяві, котра є ні простором, ні часом, ні речовиною, ні енергією, ні вакуумом, можна було перетнути всю Галактику за миттєвий проміжок часу.

Гааль в стрибку крім невеличкого поштовху нічого не відчув. І навіть подумав, чи він йому часом не здався. Гааль, відчувши розчарування, з нетерпінням чекав на те, яке враження на нього справить сам Трентор. Він подався до зали видового огляду. Сталеві штори відкривалися в певний час, і він не пропускав жодного сеансу. Захоплений Гааль дивився на чудове видовище

зоряного неба, яке нагадувало йому зграйки світлячків, яких раптово зупинила невідома сила в польоті і які застигли назавжди. В один із сеансів огляду видимою стала холодна, блакитнувато-біла газова туманність, що знаходилася на відстані п'яти світлових років від корабля. Розпливаючись по небу як пролите молоко, вона через дві години, після наступного стрибка, зникла з поля зору.

Трентор обертався навколо сонця, і воно, з'явившись в ілюмінаторі огляду, являло собою всього лише білу точку, одну з мільйонів подібних їй. Якби не вказівки маршрутної карти, її неможливо було б виокремити й відрізнити. З кожним черговим стрибком сонце Трентора сяяло все яскравіше, а інші зірки блякнули в порівнянні з ним.

Повз пройшов офіцер, кинувши на ходу:

- Зала огляду зачинається. Приготуйтеся до приземлення. Гааль наздогнав його і схопив за рукав білої форми, на якому красувалася емблема Імперії - «Зореліт і Сонце».

- Пробачте, а ніяк не можна побути тут? Мені б так хотілося побачити Трентор!

Офіцер посміхнувся, і Гааль почервонів від сорому за свій провінційний акцент.

- Вранці будемо на Тренторі, - посміхнувся офіцер.

- Я розумію ... Мені хотілося подивитися звідси.

- Вибач, юначе. На жаль, у нас - не космічна яхта. Ми підлітаємо зі сонячної сторони. Чи не хочете ж ви осліпнути, отримати опіки і заодно й опромінитися?

І Гааль, зітхнувши, попрямував до своєї каюти.

Офіцер крикнув йому вслід:

- Та не засмучуйтеся ви так! Трентор виглядає всього-на-всього такою собі сіро кулею. Коли прилетите, можете взяти квиток для огляду з орбіти. Це і недорого зовсім.

Гааль обернувся:

- Велике спасибі!

Звичайно, він образився як дитина. В горлі стояв жмут гіркоти й озлостя. Очікування ставало нестерпним ...

2

Корабель опускався на Трентор. Шуми змінювали один одного. Почувся віддалений свист - це зореліт розсікав атмосферу. Гурчали кондиціонери, борючись з нагріванням обшивки, гуділи в режимі гальмування двигуни. Галасували пасажирки, збираючись у залі висадки, дзиччали ліфти, що піднімали пошту, багаж та інші вантажі.

Легкий поштовх означав, що вільний рух закінчився і тепер на зореліт діяла тільки сила тяжіння планети. Тисячі пасажирів, влаштувавшись в затишних кріслах дебаркаційних зал, очікували посадки.

... Багажу у Гааля було небагато, а митна процедура виявилася напрочуд швидкою. Інспектор пробіг очима візу і поставив штамп, а Гааль - оглядався по боках.

Трентор!

Повітря здався тут щільнішим. Трохи більше, ніж на Синаксі, була сила тяжіння, але й до цього можна було звикнути.

Будівля космопорту була величезною. Навіть задерши голову, Гааль не розгледів стелі. Не бачив і найближчої стіни. Видиму частину приміщення займали столи, за якими сиділи митники, а далі все приховувалося в туманному серпанку.

Інспектор звернувся до Гааля - мабуть, вже не в перший раз:

- Все в порядку, йдіть.

- Куди? - Розгублено пробурмотів Гааль, озираючись по боках.

- До таксі. Праворуч, потім третій поворот - ліворуч.

Гааль рушив у вказаному напрямку і незабаром помітив у повітрі над собою покажчик - букви світилися в порожнечі: «ТАКСІ В УСІ НАПРЯМКИ».

Щойно Гааль відійшов від столу, як на його місце тут же стала інша людина. Митник хутко кивнув йому. Людина кивнула у відповідь і пішла за Дорніком.

Гааль вперся прямо в огорожу.

Маленька вивіска свідчила: «Диспетчер».

Той, кого це стосувалося, буркнув, не глянувши на Гааля:

- Чим можу?

Грошей у Гааля було обмаль, але скоротати ніч десь треба, і він, чим більш недбало, кинув:

- В пристойний готель.

- У нас все готелі пристойні, - незворушно озвався диспетчер.

- В найближчий, - приречено видихнув Гааль.

Диспетчер натиснув клавішу на пульті. На підлозі виникла тонка смужка світла, що перетиналася з іншими, різних кольорів і відтінків. Диспетчер подав Гаалю пластину-білет, що злегка світилася і була того ж кольору, що й лінія на підлозі.

- Один дванадцять, - сказав диспетчер.

Гааль відрахував монети.

- А тепер куди?

- Ідіть по лінії. Пластинка світиться, допоки ви прямуєте у вірному напрямку.

Гааль пішов вперед, туди, куди вела його смужка з підсвіткою. Поруч з ним рухалися сотні людей. Часом хтось звертав вправо чи вліво.

Несподівано світлова ниточка обірвалася, і перед Гаалем з'явився носій в новенькій жовто-блакитній уніформі з пластотекстилю. Він підхопив валізи Гааля.

- Пряма лінія на «Люксор», сер.

Людина, що йшла вслід, почувши ці слова і відповідь Гааля: «Добре», - простежила, як той сідав в тупоносе таксі ...

Такі м'яко набирало висоту. Гааль дивився в овальне вікно. Було від чого дивуватися - досить пристойний підйом, а вони все ще летіли всередині будівлі. Секунда - і люди внизу стали схожі на заповзятих мурах. Ще секунда - і вони зникли з поля зору.

Попереду з'явилась нескінченна стіна, безліч отворів в ній представляли собою входи в тунелі. Такі з Гаалем підлетіло до одного з них і втягнулося всередину. Гааль так і не зрозумів, як це водієві вдалося вибрати саме той, який був їм потрібен. В одну мить їх оточила непроникна чорнота - тільки сигнальні вогні, розриваючи темряву, блимали та шум двигуна порушував тишу.

Гааля по інерції нахилило вперед - таксі вискочило з тунелю і опустилося на той рівень, з якого вони почали політ.

- Готель «Люксор», - байдуже повідомив водій.

Він допоміг Гаалю винести багаж, діловито взяв купюру, підібрав пасажирів, що чекав на таксі і зник у висоті.

... Увесь цей час, з моменту приземлення зорельота, Гааль ні разу не бачив неба.

3

Трентор - ... На початку тринадцятого тисячоліття цей варіант розвитку вичерпав себе. Будучи резиденцією уряду Імперії протягом життя сотень поколінь, розташована в центрі Галактики, серед найбільш густонаселених і індустріально розвинених світів, сама планета Трентор була перенаселена до краю.

Урбанізація планети досягла граничної точки. Вся поверхня суші Трентора - 75 млн. кв. миль - представляла собою одне місто. Кількість його мешканців зросла до 40 мільярдів. І ця величезна маса людей була зайнята адміністративною діяльністю на благо Імперії, при тому, що для виконання всіх необхідних робіт службовців ще й не вистачало. (Тут не зайве згадати, що - під аж ніяк не самим пильним керівництвом останніх Імператорів - нездатність налагодити чіткий адміністративний контроль в Галактичній Імперії стала одним з факторів її розпаду.) Кожного дня величезні флотилії зорельотів доставляли на Трентор продукти з двадцяти сільськогосподарських світів ...

... Повна залежність у всіх життєвих потребах від інших світів - ахіллесова п'ята Трентора - зробила його надзвичайно уразливим. Протягом останнього тисячоліття існування Імперії один Імператор за іншим стикалися з безперервними заколотами. Імперська політика зосередилася на захисті від економічної блокади ...

Галактична енциклопедія

Гааль не знав - якою була швидкість обертання Трентора, чи світило сонце. Він так і не зміг зрозуміти, день зараз чи ніч, а запитати соромився. Його щойно годували сніданком, але на багатьох планетах живуть за стандартною схемою, не звертаючи уваги на такі незручні поняття, як ранок, день, ніч і вечір.

Він було зрадів, побачивши табличку «Сонячна кімната», але виявилось, що за дверима - всього-на-всього кабінка, де можна позасмагати під кварцовою лампою. Через кілька хвилин він спустився у фойє.

- Де можна купити квиток на оглядову екскурсію? - Запитав Гааль у адміністратора.

- У мене, якщо бажаєте.

- А скоро початок?

- Щойно відправили. Наступна - завтра. Можете купити квиток прямо зараз.

- Он як...

Завтра... Завтра - пізно. Завтра треба бути в Університеті.

- Пробачте, а чи немає тут чого-небудь на зразок оглядового майданчика? Я маю на увазі - на відкритому повітрі?

- Певна річ! Можете придбати квиток. Я тільки гляну, чи не йде дощ.

Адміністратор натиснув кнопку на рукаві біля ліктя. Загорівся маленький екранчик, побігли літери. Гааль прочитав їх одночасно з адміністратором.

Той відвів погляд від екранчика і сказав:

- Погода хороша. Якщо не помиляюся, сезон дощів скінчився. - І довірливо додав:

- Я ж то сам рідко потрапляю назовні. Востаннє вибирався років зо три тому, і щось - більше не тягне. Ліфт у вас за спиною. Там табличка: «На Вежу».

Гааль попрямував до кабіни ліфта незнайомої для нього конструкції, туди зайшло ще кілька чоловік, і ліфтер натиснув кнопку. Показчик тяжіння показував «нуль». Гааль відчув, що тоне в просторі. Через секунду вага повернулася до нього, але все одно вона видалася меншою ніж зазвичай. Знову невагомість - і ноги Гааля відірвалися від підлоги. Він судомно засмикався, намагаючись вцепитися за стінку ліфта.

- Ви що, неграмотний? - Гримнув на нього ліфтер. - Написано ж! На підлозі скоби для ніг - закріпіться!

Гааль озирнувся і побачив, що інші пасажери спокійнісінько стоять на підлозі. Не приховуючи посмішок, вони дивилися як Гааль перебирав руками по стіні, намагаючись опуститися на підлогу. Сором - же ж який! Адже коли увійшов - бачив нікельовані скоби на підлозі й не звернув на них жодної уваги.

Нарешті якийсь чоловік подав йому руки і потягнув його донизу. Поки Гааль бурмотів слова подяки, ліфт зупинився на відкритій терасі, залитій променями сонця. Чоловік, який щойно допоміг йому, не відставав.

- Тут можна присісти, - м'яко сказав він.

Гааль вдячно кивнув незнайомцеві і попрямував вслід за ним до крісел, але зупинився на півдорозі.

- Мені б хотілося трохи постояти біля парапету, якщо не заперечуєте.

Незнайомец дружно махнув рукою. Гааль підійшов до високого, по плече, парапету. Зверху відкривалася велична панорама Трентора.

Землю закривали хитросплетіння будівель. Горизонт, наскільки діставав очей, займали металеві конструкції. Увесь видимий простір був однаково рівного сірого кольору. Тільки кілька прогулянкових яхт крутилося в небі. Увесь численний транспорт трудився внизу, під металевою корою планети.

Жоден колір не оживляв одноманітного сірого пейзажу. Ні зелені, ні ґрунту. Гааль знав, що десь на Тренторі розташований імператорський палац, який займав сто квадратних миль, й потопає у квітах і зелені, - маленький острівець в сталевому океані, але звідси його не було видно.

Необхідно якомога швидше відправитися на оглядову екскурсію!

Він вперше по справжньому відчув себе на Тренторі, в столиці Галактики, в центрі людської цивілізації. Звідти, де він стояв, не все було видно... Він не бачив зорельотів, що приземлялися з продовольчими вантажами, не знав про

існування тонкої пуповини, що зв'язує Трентор з усією Галактикою... Він відчував тільки могутність людства, повне і безповоротне завоювання світу.

Гааль відійшов від бар'єру злегка зашліпленим. Попутник з ліфта помахав йому рукою; Гааль підійшов і сів поруч з ним.

Незнайомець посміхнувся:

- Мене звать Джерріл. Ви вперше на Тренторі?

- Так, містере Джерріл.

- Ну от, я так і думав. Тільки Джерріл - це ім'я, а не прізвище. Оце так...

Трентор захоплює діє на молодих людей з поетичною уявою. А самі тренторійці, між іншим, не дуже люблять сюди підніматися. Їм це на нерви діє, знаєте.

- На нерви? О, вибачте, я не представився. Мене звать Гааль. А... чому їм це діє на нерви? Таке величне видовище!

- Ваша думка в даному випадку суб'єктивна, Гаалю. Якби ви народилися в кубі, вирости в тунелі, потім все життя працювали в клітці і проводили відпустку в кабінці «Сонячної кімнати», а потім несподівано опинилися б на відкритому повітрі, думаю, ви б отримали нервовий шок. Тому дітей з п'яти років водять сюди раз на рік. Не знаю, чи на користь їм це. Вони не хочуть звідси йти, просто істерики заочують! Думаю, варто було б починати їх водити сюди набагато раніше - як тільки віднімають від грудей. І не раз на рік, а щотижня, але, насправді, і це неважливо. Що скоїлося б, якби вони взагалі не піднімалися нагору? Вони щасливі там, внизу, ці люди. Вони трудяться на благо Імперії. Так, до речі, як ви думаєте, на якій висоті ми перебуваємо?

- Півмилі? - Припустив Гааль і тут же зрозумів, як безпорадно і наївно це прозвучало.

Джерріл посміхнувся:

- Ні. Всього п'ятсот футів.

- Як же так? Але тільки на ліфті ми піднімалися ...

- Так-так, все правильно. Тільки справа в тому, що велику частину часу ми піднімалися на рівень першого поверху. Трентор - айсберг. Його підземна частина прорита на милю вглиб. Тобто, дев'ять десятих міста приховано від очей. Він під дно колишнього океану йде на кілька миль в глибину. Ми заглибилися настільки, що можемо використовувати різницю температур на глибині і на поверхні для постачання планети енергією. А ви не знали?

- Ні. Я думав, ви користуєтеся атомними генераторами.

- Колись користувалися. Але так дешевше.

- Можна уявити!

- Ну і що ви думаєте про все це?

Погляд Джерріла вивчає ковзав по обличчю Гааля.

- Приголомшливо, - нічого не помічаючи, вигукнув Гааль.

- Якщо не секрет - що вас сюди привело? Відпустка? Подорожуєте, оглядаєте пам'ятки?

- Не зовсім. Тобто, мені завжди хотілося побувати па Тренторі. Але прийав я по роботі.

- Ось як?

Гааль зрозумів, що доведеться пояснити докладніше.

- Я отримав запрошення взяти участь у проєкті Селдона в Тренторському Університеті.

- Ага... Прямо, значить, до Ворона Селдона в гніздо?

- Вибачте, не зрозумів?

- Я про нього говорю, про Гарі Селдона. Просто у нас його так називають.

Він пророкує всякі неприємності, ось його Вороном і прозвали.

- Правда? - Непідробно здивувався Гааль.

- Я вам серйозно кажу.

Джерріл, і правда, не посміхався.

- А ви що, працювати у нього збираєтеся?

- Ну так. Я - математик. А... чому він пророкує неприємності? Які саме?

- А ви як думаєте?

- Поняття не маю. Я знайомий з роботами доктора Селдона і його групи.

Це ж теоретична математика.

- Ну, природно. Опубліковані, - багатозначно підкреслив незнайомиць.

Гааль відчув себе ніяково.

- Пробачте, я, мабуть, спушуся до номеру. Дуже радий був познайомитися.

Дорнік встав і вклонився. Джерріл недбало помахав рукою.

...У номері Гааля чекав літній чоловік. Дорнік від несподіванки онімів,

потім проговорив здавленим шепотом:

- Що ви тут робите?

Чоловік важко підвівся з крісла і зробив крок назустріч Гаалю, злегка накульгуючи. Очі у нього були живі, веселі, яскраво-блакитні.

- Я - Гарі Селдон, - сказав він, і Гааль, отямившись від несподіванки, впізнав обличчя, яке стільки разів бачив на журнальних фотографіях.

4

Психоісторія - ... Гааль Дорнік, користуючись нематематичними термінами, визначив психоісторію як розділ математики, що вивчає реакції людських спільнот на певні соціальні та економічні стимули ...

... Основне в усіх цих визначеннях - беззастережне прийняття того, що людська спільнота надто велика для того, щоб статистична обробка даних давала достовірні результати. Необхідна чисельність спільноти може бути визначена за допомогою Першої Теорему Селдона, яка стверджує...

... Наступне необхідне припущення полягає в тому, що саме людське співтовариство не повинно здогадуватися про те, що піддається психоісторичному аналізу, - тільки тоді реакція буде носити природний характер.

... Основою психоісторичного аналізу служать функції Селдона, що представляють властивості, конгруентні по відношенню до таких соціальних і економічних сил, як ...

Галактична енциклопедія

- Добрий день, сер, - затинаючись, промовив Гааль. - Я ...

- Ви думали, що ми зустрінемося не раніше ніж завтра? Взагалі-то так...

Але справа в тому, що ми дуже поспішаємо. А добровольців знаходити все важче.

- Сер, я не розумію...
- Ви розмовляли з людиною на Вежі, чи не так?
- Так... Його ім'я - Джерріл. Більше я про нього нічого не знаю.
- Його ім'я абсолютно ні при чому. Він - агент Комісії Громадського

Порятунку. За вами йшов від самого космопорту.

- Але чому? Нічого не розумію!
- Він говорив що-небудь про мене?

Гааль зніяковів:

- Він назвав вас... Вороном.
- А чому - пояснив?
- Він сказав, що ви передбачаєте... м-м-м... неприємності.

Гм... Ну гаразд, скажіть, яке враження на вас справив Трентор?

Треба ж - всім цікаво, що він думає про Трентора!

Гааль не знайшов іншого слова і випалив:

- Чудово!
- Ну, це перше враження ... Ваша думка з психоісторичної точки зору?
- Я ніколи не думав про її конкретне застосування!
- Попрацюєте у мене, молодий чоловіче, і навчитесь застосовувати методи психоісторії до всього підряд. Подивіться-но.

(Тут він вийняв з кишені маленького калькулятора.)

Подійкували, що Селдон тримає його під подушкою і дістає тільки-но прокидається. Від частого користування блискуча панель калькулятора потьмяніла. Пальці Селдона, всіяні старечими цятками, хутко забігали по клавішах. На сірому екрані загорілися червоні цифри. Він пояснив:

- Ось що являє собою сьгоднішній стан Трентора.

Селдон чекав. Нарешті Гааль вимовив:

- Це, звичайно, не повна картина?

- Так, не повна, - погодився Селдон. - Я радий, що ви не приймаєте моїх тверджень на віру. Однак у першому наближенні їх можна використовувати для прогнозу. Згодні?

- Якщо потім я зможу верифікувати деривацію функції - згоден.

- Відмінно. Додамо до цього відому можливість розпаду Імперії, заколоту віце-королів, почастишання періодів економічної депресії, зниження обсягу планетарних досліджень і...

Він продовжував перерахунок. Як тільки він називав черговий фактор, на екрані спалахували нові цифри і значення функції весь час змінювалося.

Гааль зупинив Селдона тільки один раз:

- Я не розумію значення цього перетворення. Селдон повторив розрахунки ще раз, більш повільно.

- Але ви проводите заборонену соціооперацію!

- Ви дуже кмітливі, - посміхнувся Селдон. - Але в цьому сенсі така операція не заборонена. А зараз я її проведу методом розширення.

На цей раз обчислення зажадало більше часу. Зрештою Гааль промовив:

- Так. Тепер я зрозумів.

Селдон відірвався від калькулятора і втомлено сказав:

- Ось що являтиме собою Трентор через п'ять тисячоліть. Як би ви це визначили?

Він лукаво схилив голову набік і чекав відповіді. Гааль дивився на цифри, не вірячи очам.

- Повний занепад? Але ... але це неможливо! Трентор ніколи ...

Селдон був явно задоволений.

- Ну-ну, продовжуйте. Ви ж бачили, як вийшов цей результат. Забудьте на хвилиночку про цифри, скажіть просто.

Гааль проговорив повільно, підбираючи слова:

- Виходить так, що чим більше у Трентора адміністративної влади, тим він вразливіший і тим більш бажаною стає здобиччю. Оскільки з роками спадкові права на імперський престол стануть все більш сумнівними, виникнуть чвари в боротьбі за нього серед аристократичних родин. Соціальна активність піде на спад ...

- Досить. Тепер з приводу ймовірності розпаду Імперії через п'ятсот років в цифровому вираженні.

- Мені важко...

- Ну продиференціюйте в голові. Зумієте?

Гааль був збентежений. Калькулятор - ось він, під рукою, навіщо ж в умі! Його чоло покритлося потом ...

- Щось близько вісімдесяти п'яти відсотків? - Нарешті видавив він.

- Непогано, - посміхнувся Селдон. - Але й не добре. Істинна цифра становить дев'яносто дві і п'ять десятих відсотка.

- Тому вас і звать Вороном? - Обережно поцікавився Гааль. - Нічого подібного в наукових журналах мені не траплялося!

- Ну природно. Це неопубліковані матеріали. Невже ви думаєте, що Імперія погодиться таким чином розписатися у власній приреченості? Але деякі наші висновки все-таки просочилися в аристократичні кола.

- Це погано.

- Чому ж? У нас все враховано.

- І тому за мною стежать?

- Так. Стежать за всім, що стосується мого проекту.

- Ви в небезпеці, сер?

- О так. Ймовірність моєї страти становить 1,7%, але розробці проекту це не завадить. Ми врахували і це. Не треба хвилюватися. Сподіваюся, ви відвідаєте мене завтра в Університеті?

- Звичайно, - твердо відповів Гааль.

5

Комісія Громадського Порядку - купка аристократів, яка прийшла до влади після повалення Клеона I, останнього з династії Ентунів. В цілому, їм вдалося навести деякий порядок після кількох століть нестабільності та сум'яття. Очолований представниками таких впливових родин як Чени і Діварти, Комісія поступово перетворився на сліпе знаряддя для підтримання існуючого ладу...

...Їхня влада в Імперії зберігалася до вступу на трон останнього сильного Імператора – Клеона. Перший Верховний Комісар ...

...В якійсь мірі початком падіння впливу Комісії можна вважати процес Гарі Селдона, що відбувся за два роки до початку Ери Засновників. Цей процес детально описаний в біографії Гарі Селдона, складеної Гаалем Дорніком...

Галактична енциклопедія

Гааль не встиг виконати своєї обіцянки. На ранок його розбудив наполегливий телефонний дзвінок. Він зняв трубку і почув важливий голос чергового адміністратора, який повідомив йому, що згідно з наказом Комісії Громадського Порятунку він заарештований.

Гааль схопився з ліжка, кинувся до дверей - замкнені. Залишалось тільки одягнутися і чекати.

Далі все було як в тумані. За ним прийшли і кудись відвели. Чемно задавали питання. Він відповідав, що прибув з провінції, з Синаксу, закінчив такі-то навчальні заклади, тоді-то отримав ступінь Доктора Математики, подав прохання про зарахування в штат співробітників доктора Селдона і отримав згоду. А ті, хто запитували, все уточнювали, чому саме він вирішив взяти участь в роботі над проектом Селдона. Як він вперше про це дізнався, які повинні бути його обов'язки, які секретні інструкції він отримував, що взагалі він знає про проект?

Він відповідав, що не знає нічого, що ніяких секретних інструкцій не отримував, що він учений, математик і його не цікавить політика.

Зрештою цивілізований інквізитор поставив йому питання:

- Коли почнеться занепад Трентора?
- Особисто я про це нічого не знаю... - знітився Гааль.
- Може, хтось говорив вам про це?
- Як я могу говорити за когось?

Інквізитор наполягав:

- Хтось говорив вам про занепад Трентора? Хтось повідомляв вам про те, коли це станеться?

Конфуз Гааля був настільки очевидним, що інквізитор йому допоміг:

- За вами стежили, докторе. Наші люди були в космопорту, коли ви прибули, з вами говорили на Вежі, і, звичайно ж, ваша розмова з доктором Селдоном прослуховувалася.

Гааль знизав плечима.

- Значить, вам відома його точка зору.
- Можливо. Але мені хотілося почути і від вас.
- Він вважає, що занепад Трентора настане через п'ятсот років.
- Він математично доводить це?
- Так, доводить, - відповів Гааль.
- І ви вважаєте, що це можна довести математичними методами?
- Можна - якщо це робить доктор Селдон.
- Ну що ж, тоді почнемо спочатку...

- Стривайте, - благав Гааль. - Я маю право запросити адвоката. Як громадянин Імперії...

- У вас буде така можливість.

... І можливість була надана.

В кімнату зайшов високий худорлявий чоловік. Його обличчя, здавалося, намальовано вертикальними лініями - таке вузьке, що незрозуміло, чи помістилася б на ньому усмішка...

Гааль підняв на людину, котра щойно ввійшла, свої втомлені очі. Встати він був просто не в силах. Стільки всього відразу - а він ж знаходився на Тренторі не більше тридцяти годин...

Чоловік представився:

- Мене звуть Лорс Авакім. Доктор Селдон прислав мене для захисту ваших інтересів.

- Так допоможіть же мені! Я повинен негайно відправити скаргу Імператору. Я затриманий без всяких на те підстав. Я ні в чому не винен. Ні в чому!

Авакім тим часом прилаштувався на столі невеликий магнітофон. Закінчивши, він глянув на Гааля.

- За нашою зустріччю, безумовно, спостерігають за допомогою променів-шпигунів. Це протизаконно, але вони ні перед чим не зупиняться.

Гааль приречено зітхнув.

Авакім влаштувався в кріслі зручніше.

- Ну а ми спробуємо їх перехитрити. Справа в тому, що цей магнітофон - на вигляд звичайнісінький - повністю екранований від променів - шпигунів. Принаймні, вони не відразу це виявлять.

- Значить, я можу говорити?

- Ну звичайно.

- Я хочу, щоб мене вислухав Імператор! - З подвоєним запалом вигукнув Гааль.

Авакім холодно посміхнувся. Виявилось, що посмішка все-таки вміщається на його вертикальній фізіономії.

- Ви - з провінції.

- Ну і що? У мене ті ж права, що у будь-якого громадянина Імперії! Як у вас, як у членів Комісії Громадського Порятунку!

- Звичайно, звичайно. Я не до того. Але ви - провінціал і недостатньо чітко уявляєте собі нинішню обстановку на Тренторі. Імператор не дає аудієнцій.

- А кому ж тоді я можу поскаржитися на дії цього Комісію? Яка процедура апеляції?

- Немає ніякої процедури. Практично ніякої. Теоретично, ви можете звернутися до Імператора, але аудієнції не отримаєте. Нинішній Імператор, якщо ви знаєте, не з династії Ентунів. Трентор зараз знаходиться в руках аристократичних родин, представники яких складають Комісію Громадського Порятунку. Цей етап у розвитку Імперії давно передвіщений методами психоісторії.

- Правда? - Щиро здивувався Гааль. - Ну, якщо доктор Селдон може передбачити долю Трентора на п'ятсот років вперед...

- Він може передбачити і на п'ятнадцять тисяч років вперед.

- Добре! - Гааль вскочив і почав ходити по кімнаті, розмахуючи руками. - Хай хоч на двадцять тисяч! Чому ж тоді він не міг передбачити вчора, що станеться на ранок, не попередив мене? Ах ні, вибачте, що я говорю...

Він сів, обхопивши голову руками.

- Я розумію, що психоісторія - статистична наука, що з її допомогою не можна передбачати майбутнє окремої людини. Але зрозумійте, я шокований...

- Ви не праві, Гаалю. Доктор Селдон відмінно знав, що вранці вас заарештують.

- Тобто, як це?

- Не засмучуйтеся, але це так. Комісія останнім часом просто наступав нам на п'яти. За всіма новими співробітниками велося стеження. І наші графічні моделі показали, що для успіху справи було б краще, якби криза настала саме зараз. Щоб прискорити події і спровокувати Комісія на активні дії, доктор Селдон і відвідав вас вчора.

Гааль важко дихав.

- Я обурений! Я протестую!

- Прошу вас, заспокойтеся. Це було необхідно. Ніяких особистих мотивів тут немає. Ви повинні зрозуміти, що плани доктора Селдона, які спираються на фундаментальні математичні дослідження, враховують різноманітні випадковості з високим ступенем достовірності. Зараз - саме така випадковість. Я посланий до вас з єдиною метою - переконати вас, що боятися вам нічого. Все закінчиться благополучно, в тому числі і з проектом.

- Ну і як це виглядає в вашому улюбленому процентному відношенні? - З гірким сарказмом поцікавився Гааль.

- Що стосується проекту - 99,5%.

- А що стосується мене?

- Мені сказано, що ваші шанси на сприятливий результат завершення справи складають 77,2%.

- Так. Значить - один проти п'яти в тому сенсі, що мене стратять або посадять у в'язницю?

- Ймовірність страти - не більше 1%.

- Що ви говорите? Тільки не треба мене втішати. Я чудово розумію, що всі розрахунки ймовірності відносно окремої людини завжди приблизні! А ... ви не могли б передати доктору Селдон, щоб він відвідав мене?

- На жаль, - сумно розвів руками Авакім, - це неможливо. Доктор Селдон сам під арештом.

Гааль не встиг стулити пельку, як двері відчинилися, увійшов охоронець, підійшов до столу, взяв магнітофон, покрутив його в руках і сховав у кишеню.

Авакім мляво запротестував:

- Але ... він мені ще потрібен!

- Вам буде переданий інший, ідентичний, шановний адвокат. Тільки без захисного поля, - холодно зауважив охоронець.

- В такому випадку - моя бесіда з підслідним закінчена.

Гааль проводив Авакіма повним відчаєм поглядом. Двері зачинилися. Він залишився один.

Процес (принаймні, Гааль думав, що йде процес, хоча те, що відбувалося, було мало схоже на те, як він уявляв собі судовий розгляд) йшов всього третій день, але Гааль вже насилу міг пригадати в подробицях його початок.

Особисто його не надто турбували питаннями. Вся важка артилерія була спрямована на Селдона, який, однак, зберігав олімпійський спокій. Пресу і простих смертних до зали не допустили, і, мабуть, крім присутніх, мало хто й здогадувався, що в ці дні судять Гарі Селдона. Обстановка була вкрай недружня.

П'ятеро представників Комісії Громадського Порятунку сиділи на узвишші за довгим столом. На них були червоні позолочені мантиї і блискучі шапочки, які щільно облягали голову - символи правосуддя. У центрі сидів Голова Комісії Лінч Чен. Гааль до сьогоднішнього дня жодного разу не бачив настільки знатного аристократа і захоплено розглядав його. За всі дні процесу Чен не вимовив ані слова. Мабуть, його слово було попереду.

Суддя переглянув папери і продовжив допит. Питання як і раніше задавалися лише Селдону.

Питання: Отже, докторе Селдон. Скільки людей зайнято в вашому проєкті?

Відповідь: П'ятдесят математиків.

П.: Включаючи доктора Гааля Дорніка?

В.: Доктор Дорнік - п'ятдесят перший.

П.: Отже - п'ятдесят одна людина? Подумайте гарненько, докторе Селдон. Може бути, налічите п'ятдесят два чи п'ятдесят три, а може і більше?

В.: Доктор Дорнік ще не приступав до роботи. Разом з ним кількість співробітників становить п'ятдесят один. А поки, як я вже сказав, - п'ятдесят.

П.: І неможливою є кількість в сто тисяч?

В.: Математиків? Ні.

П.: Я не питаю, скільки у вас математиків. Всього співробітників у вас сто тисяч?

В.: Якщо вважати всіх, то ви близькі до істини.

П.: Близький? Цифра точна! Я стверджую, що в розробці вашого проєкту зайнято дев'яносто дев'ять тисяч п'ятсот сімдесят дві людини.

В.: Мабуть, ви врахували навіть дружин і дітей.

П. (роздратовано): Я стверджую, що співробітників дев'яносто дев'ять тисяч п'ятсот сімдесят дві. Заперечувати марно.

В.: Я згоден з наведеною вами цифрою.

П.: (заглянувши в папір): У такому випадку залишимо на час це питання і перейдемо до іншого. Чи не будете ви, докторе Селдон, такі гречні і чи не повторите ще раз ваші міркування щодо майбутнього Трентора?

В.: Я вже відповідав, але можу повторити ще раз: через п'ять століть Трентор лежатиме в руїнах.

П.: Вам не здається, що ваше висловлювання незаконне?

В.: Ні, сер. Наукова істина не має нічого спільного з такими поняттями, як законність і протизаконність.

П.: Ви впевнені в тому, що ваше твердження є науковою істиною?

В.: Так.

П.: На якій підставі?

В.: На підставі результатів математичних і психоісторичних досліджень.

П.: А ви можете довести, що ваші математичні розрахунки вірні?

В.: Іншою математику? Авжеж.

П.: (посміхнувшись): Ви хочете сказати, що відкрита вами істина настільки езотерична, що простій людині її не зрозуміти? А от мені чомусь завжди здавалося, що істина повинна бути доступна для всіх.

В.: А вона доступна. Для багатьох. Наприклад - фізика переносу енергії, відома нам під назвою термодинаміки, була ясна і істинна протягом всієї історії людства. Проте до цих пір знайдуться люди, які вважатимуть, що побудувати звичайний генератор неможливо. Причому серед них можуть бути і високоосвічені люди. Сумніваюся, що шановні члени Комісії...

(Тут один з «шановних членів Комісії» нахилився до судді і щось прошепотів йому на вухо. Суддя почервонів і перервав Селдона.)

П.: Ми тут не для того, щоб вислуховувати лекції, докторе Селдон! Припустимо, ви відповіли на моє запитання. А тепер дозволю собі висловити припущення. Чи не можуть ваші передбачення занепаду Трентора бути спрямовані на підрив довіри населення до уряду Імперії, причому в ваших інтересах?

В.: Це не так.

П.: Чи не міститься в ваших прогнозах згадка про те, що період часу, що передреє так званому розпаду Трентора, буде характеризуватися різними заворушеннями?

В.: Ви праві.

П.: (задоволено): Звідси легко припустити, що ви сподіваєтеся спровокувати ці заворушення і на Вашому боці буде армія в сто тисяч чоловік.

В.: По-перше, це неправда. І навіть якщо б це було так, вам було б легко переконатися, що серед дослідників насилу набереться десять тисяч чоловіків призовного віку, причому жоден з них в житті не тримав в руках зброї.

П.: А чи не дієте ви як агент якоїсь іншої організації?

В.: Ні, я ні на кого не працюю, пане суддя.

П.: Ви - безсрібник, слуга науки?

В.: Так.

П.: Тоді наступне запитання. Чи можна змінити майбутнє, докторе Селдон?

В.: Звичайно. Наприклад, ця зала може за якусь мить злетіти в повітря. Якби це сталося, майбутнє в якійсь мірі змінилося б.

П.: Не іронізуйте, докторе Селдон. Я вас питаю, чи може змінитися майбутнє всього людства.

В.: Так.

П.: Це легко зробити?

В.: Ні. Дуже важко.

П.: Чому?

В.: Справа в тому, що психоісторична спрямованість населення навіть однієї планети має колосальний запас інерції. Для того щоб спрямованість змінилася, вона повинна зіткнутися з чимось, що має подібний запас інерції. З такою ж масою людей, наприклад. А якщо їх мало, повинен пройти солідний проміжок часу. Розумісте?

П.: Думаю, що так. Трентор не обов'язково повинен бути зруйнований, якщо великі маси людей будуть цьому протистояти.

В.: Ви правильно зрозуміли.

П.: Ста тисяч чоловік вистачить?

В.: Ні, сер. Цього буде мало.

П.: Ви впевнені?

В.: Прошу вас врахувати, що населення Трентора становить близько 40 мільярдів. Що тенденція до розпаду охоплює не тільки Трентор, але і всю Імперію, а в Імперії проживає майже квінтільйон осіб.

П.: Ясно. Тоді, може, сто тисяч ваших співробітників зможуть хоч якось протистояти руйнуванню, якщо і вони, і їхні нащадки будуть працювати над цією проблемою протягом п'ятиста років?

В.: Боюся, що ні. П'ятсот років - це занадто мало.

П.: (посміхаючись): Ну-ну... Отже, докторе Селдон, з усіх ваших заяв можна логічно вивести наступне: ви зібрали сто тисяч осіб для роботи над вашим проектом. Однак цього недостатньо для того, щоб змінити хід історії Трентора протягом п'ятиста років. Іншими словами, вони не можуть запобігти занепаду, як би наполегливо не трудилися.

В.: На жаль, ви праві.

П.: (урочисто): У такому разі, докторе Селдон... Обміркуйте відповідь. Яка мета роботи ста тисяч ваших співробітників?

Голос судді зробився різко-скрипучим. Здавалося - до сих пір він темнив, а тепер вийшов з укриття і був упевнений, що загнав своїми питаннями Селдона в кут.

По залі пробіг шепіт. Навіть члени Комісії почали перемовлятися. Тільки Голова залишався все таким же незворушним і похмурим.

Гарі Селдон мовчав. Він чекав, поки запанує тиша.

В.: Звести до мінімуму наслідки занепаду.

П.: Точніше. Що ви маєте на увазі?

В.: Пояснити просто. Майбутнє руйнування Трентора - це не ізольований процес, окремий від усієї історії людства. Воно стане кульмінацією складної драматичної колізії, що виникла кілька століть тому, розвиток якої чимдуж прискорюється. Я маю на увазі, панове, повний занепад і розпад Галактичної Імперії.

Шепіт в залі переріс в обурений гул.

- Значить, ви відкрито заявляєте, що... - вигукнув суддя.

Але його слова потонули в загальному крику: «Зрада!»

Голова підняв молоток і вдарив у гонг. В аудиторії поступово відновилася тиша. Суддя глибоко зітхнув і продовжив допит.

П.: (театрально-урочисто): Чи усвідомлюєте ви, докторе Селдон, що говорите про Імперію, історія якої налічує дванадцять тисячоліть, за плечима якої мінливості долі багатьох і багатьох поколінь...

В.: Усвідомлюю. Мені відомі як теперішній стан Імперії, так і її минуле. Не бажаючи образити когось із присутніх, скажу, що мені все це відомо краще, ніж багатьом іншим.

П.: І ви передбачаєте руйнацію всієї Імперії?

В.: Моє пророцтво ґрунтується на математичних розрахунках. Тут немає ніяких особистих суджень. Я і сам не радий, що все так складається. Навіть якщо припустити, що Імперія погана на сьогоднішній день, стан анархії, який неминуче настане в ній після розпаду, буде у багато разів гіршим. Саме із загрозою анархії і покликаний боротися мій проект. Падіння Імперії, панове, - катастрофа, і протистояти їй надзвичайно важко. Імперією править бюрократія, влада якої все більш посилюється. Всяка ініціатива знизу присікається, споруджуються кастові бар'єри, задиhaється науковий пошук, і таке інше. Все це триває вже багато століть. Повторюю, це занадто незбагненний і грандіозний процес для того, щоб його зупинити.

П.: Але хіба невідомо всім і кожному, що саме зараз Імперія сильна, як ніколи?!

В.: Враження оманливе. Пане суддя, гниле дерево здається нам сильним і здоровим, поки блискавка не розколе його навпіл. Пориви грозового вітру в гілках дерева Імперії вже чутні. Прислухайтесь - і ви почуєте, як воно потріскує.

П.: (не надто впевнено): Ми тут не для того, містер Селдон, щоб вислуховувати ваші...

В.: (рішуче): Імперія зникне, і всі блага, що були створені за час її існування, зникнуть разом з нею: знання, встановлений порядок речей... Почнуться нескінченні міжзорянні війни, затихне міжпланетна торгівля, зменшиться кількість людей, віддалені світи втратять зв'язок з центром Галактики. І нічого з цим не можна буде вдіяти.

П.: (тихо, майже пошепки): Ніколи?

В.: Психісторія, яка здатна передбачити занепад, не замовчує і про подальші похмурі часи. Імперія, панове, як вже говорилося, протримається дванадцять тисяч років. А період мороку і хаосу триватиме не дванадцять, а тридцять тисячоліть. Потім з'явиться Друга Імперія, але в проміжку між нашою цивілізацією і її виникненням тисячі поколінь проживуть в хаосі. Ось із чим ми покликані боротися.

П.: (оговтавшись від потрясіння): Але ви самі собі суперечите! Раніше Ви сказали, що не можете перешкоджати руйнуванню Трентора, тобто, ймовірно, і розпаду - так званому розпаду Імперії теж...

В.: А я і не стверджую, що ми здатні протистояти занепаду. Але поки ще не пізно спробувати вплинути на тривалість мороку і хаосу. Є можливість, панове, звести її до одного тисячоліття замість тридцяти, якщо у моєї групи будуть умови для роботи. Ми живемо в дуже нестабільний час. Величезну, руйнівну масу подій потрібно скорегувати - зовсім небагато, але і цього виявиться достатньо, щоб викреслити двадцять дев'ять моторошних тисячоліть з історії людства.

П.: І як ви маєте намір це здійснити?

В.: Шляхом порятунку інтелекту, Знання не можуть належати окремій людині, навіть тисячам людей. Коли завалиться соціальний інститут Імперії, знання розлетяться на мільйони уламків. Окремі фахівці будуть знати багато про небагато. Самі по собі вони стануть безпорадними, і знання зникнуть за одне покоління. Але якщо зараз ми створимо банк даних всієї суми знань людства, вони не будуть втрачені ніколи. Нащадки будуть будувати свою діяльність на готовому фундаменті, їм не доведеться кожного разу відкривати все заново. Одне тисячоліття замість тридцяти.

П.: Все це дуже...

В.: Тридцять тисяч моїх співробітників з дружинами і дітьми працюють над підготовкою «Галактичної Енциклопедії». За своє життя їм цієї роботи не закінчити. Я сам не доживу до виходу першого тому. Але до того часу, коли Трентор буде зруйнований, робота буде завершена і томи Енциклопедії будуть в кожній великій бібліотеці по всій Галактиці.

Молоток головуючого піднявся і опустився. Гарі Селдон сів на лаву підсудних поруч з Гаалем, посміхнувся і шепнув:

- Ну, і як вам ця вистава?

- Схоже, ви виграли. Що ж буде тепер?

- Припинять процес і постараються укласти зі мною приватну угоду.

- Звідки ви знаєте?

- Якщо чесно - не знаю. Все залежить від Голови Комісії. Але його я знаю багато років. Я намагався аналізувати його діяльність, хоча психоісторичними методами це робити важенько. Однак є надія...

7

Авакім підійшов, кивнув Гаалю, нахилився до Селдона і щось шепнув йому на вухо. Пролунали обурені крики, підбігли охоронці і відвели Авакіма в сторону. Гааля відвели.

Наступного дня обстановка докорінно змінилася. Селдон і Дорнік опинилися наодинці з п'ятіркою комісарів. Їм навіть запропонували сигари. Селдон закурился, Гааль відмовився.

- Наш адвокат відсутній, - зауважив Селдон.

- А сьогодні - не судове засідання, докторе Селдон, - відповів один з членів Комісії. - Ми зібралися лише для того, щоб обговорити проблеми державної безпеки.

- А тепер буду говорити я, - похмуро промовив Лінь Чен.

Четверо комісарів урочисто випрямилися. Настала тиша. Гааль затамував подих. Лінь - худий, сухорлявий, похмурий - виглядав старше свого віку. Він був фактичним правителем Галактики, оскільки дитина, котра носила титул Імператора, залишалася маріонеткою, символом, керував Галактикою Чен.

- Докторе Селдон, - почав він, - ви порушили спокійний плін імперської історії. Ніхто з квадрильйонів нині живих людей не проживе більше століття, Навіщо ж нам, в такому випадку, обтяжувати собі життя, гадаючи про те, що буде через п'ятсот років?

- Ну а я протягну не більше п'яти, - з посмішкою заперечив Селдон. - Однак для мене це питання першорядне. Можете вважати мене ідеалістом. Але я думаю так, бо вважаю себе людиною.

- Не маю ні найменшого бажання філософствувати. Поясніть, чому б мені просто не позбутися вас, а разом з вами - міфічного майбутнього, віддаленого від нашого часу на п'ять сторіч?

- Тиждень тому, - м'яко сказав Селдон, - у вас була можливість вчинити так, і, ймовірно, у вас з'явився б шанс - один з десяти, - що ви доживете до кінця року. Сьогодні така ймовірність становить одна з тисячі.

Селдон струсив попіл. Комісари заворушилися в кріслах, зашепотіли. Повіки Чена здригнулися.

- Про що це ви?

- Падінню Трентора, - відповів Селдон, зробивши глибоку затажку, - не можна запобігти ніякими вольовими зусиллями. А ось прискорити - легко. Чутка про судилище наді мною дуже швидко рознесеться по всій Галактиці. Ваша відмова від моїх планів запобігти, пом'якшити, скоротити муки людства переконає народи в тому, що їм нема на що сподіватися в майбутньому. Вони вже зараз з тугою згадують про те, як жили їхні предки. Вони побачать, що політичні революції і промислові кризи ростуть як гриби. В Галактиці запанує відчуття, що цінним є тільки те, що можна роздобути негайно. Люди амбітні чекати не стануть, не забаряться і безпринципні. Кожне їх діяння наблизитиме кінець. Страчуєте мене - і крах Трентора наступить не через п'ятсот років і навіть не через п'ятдесят, а ваш власний - через рік, а то й раніше.

- Цим лякайте немовлят, - буркнув Чен. - Однак ваша кара - не єдиний вихід.

Він відірвав свою суху долоню від паперів, на яких вона спочивала. Тільки два пальці залишилися лежати поверх першого аркуша.

- Скажіть, - запитав він, дивлячись повз Селдона, - чи дійсно вся діяльність вашої групи полягає, як ви стверджуєте, в підготовці Енциклопедії?

- Чиста правда.

- Це обов'язково має відбуватися на Тренторі?

- Трентор, мій Пане, має у розпорядженні унікальну Імперську Бібліотеку і матеріали, зібрані нами в Університеті.

- Тим не менш, якби ви працювали в будь-якому іншому місці, скажімо, на планеті, де б вас не відволікала суета метрополії, де б ваші співробітники могли цілком і повністю віддатися роботі, - хіба це не краще?

- Не виключено.

- Чудово. Тоді дозвольте повідомити вам, що таке місце знайдено. Трудіться там спокійно, докторе, разом зі своїми колегами. Галактиці буде відомо, що ви наполегливо працюєте і боретеся з занепадом.

Чен усміхнувся:

- А оскільки сам я не вірю в багато чого з того, в чому повинен переконувати інших, мені не складе особливих труднощів вселити всій Галактиці думку про можливість занепаду, в який сам не вірю ні на йоту. А ви, докторе, перестанете докучати Трентору й Імперії. Альтернатива - ваша кара. І не тільки

ваша. Загрози мене не лякають. Отже, у вас є можливість протягом п'яти хвилин вибрати між засланням і стратою.

- А яка планета обрана, мій Пане? - запитав Селдон.

- Якщо не помиляюся, вона називається Термінус.

Чен перегорнув сторінки, вибрав одну і повернув її до Селдона.

- Вона ненаселена, але придатна для життя. Правда, вона трохи віддалена...

- Вона на краю Галактики! - Перервав його Селдон.

- Я й кажу - трохи віддалена. Вам це допоможе повністю сконцентруватися на роботі. У вас залишилося дві хвилини.

- Але нам потрібен час для організації переїзду. Нам доведеться вивезти двадцять тисяч сімей.

- Час у вас буде.

Селдон думав. Спливала остання хвилинка. Нарешті він зважився:

- Я вибираю заслання.

При цих словах завмерле серце Гааля знову забилося. Він відчув природну радість людини, котра уникнула смерті. Однак до цього почуття домішувалася частка смутку - Селдон програв ...

8

Такі мчало по темних тунелях до Університету. Всю дорогу вони мовчали. Нарешті Гааль запитав:

- Те, що ви сказали Голові Комісії правда? Чи справді ваша кара прискорила б занепад?

- Я ніколи не жартую з висновками психоісторичних досліджень, - посміхнувся Селдон. - В даному випадку теж. І Чен знає, що я правий. Він - тонкий і розумний політик, а політики за родом своєї діяльності інстинктивно відчують вірність психоісторичних висновків.

- Значить, їм було потрібно, щоб ви вибрали заслання?! - вигукнув Гааль. Селдон промовчав.

Коли такі опустилося на площу перед Університетом, Гааля раптом охопила страшно слабкість. Селдон допоміг йому вибратися з таксі і повів під руку.

Будівля Університету блищала так, що Гааль на мить забув, що існує сонце. Адже Університет стояв не під відкритим небом. Його будівлі були покриті величезним куполом з якогось прозорого матеріалу. Матеріал був, мабуть, поляризований, тому його блиск не сліпив очі.

Університетський комплекс вигідно відрізнявся від решти сіро-сталевих будівель Трентора. Колір його будівель був скоріше сріблястим. Метал відливав м'яким сйвом слонової кістки.

Селдон шепнув:

- Схоже, солдати.

- Що?

Погляд Гааля опустився з небес на землю, і він побачив патруль. Капітан звернувся до них низьким, добре поставленим голосом військового:

- Докторе Селдон?

- Так.

- Ми чекали на вас. Ви і ваші співробітники з цього моменту на військовому положенні. Я уповноважений проінформувати вас про те, що на приготування до відльоту на Термінус вам дається півроку.

- Всього півроку?! - вигукнув Гааль, але пальці Селдона м'яко стиснули його лікоть.

- Такі інструкції, - підвів риску капітан. Він віддалився на чолі патруля, а Гааль повернувся до Селдона:

- Але як? Що можна встигнути за шість місяців? Це ж повільна кара!

- Спокійно, спокійно. Ходімо до мене в кабінет.

Кабінет був невеликий, але надійно захищений від шпигунства. Промені - шпигуни, які натикалися на його стіни, не зустрічали ні підозрілої тиші, ні тим більше підозрілої відсутності руху. Навпаки, вони вловлювали бесіду, що складалася з абсолютно цнотливих фраз, які вимовлялися різними голосами.

- Ну, - зітхнув полегшено Селдон, - все добре. Шести місяців нам вистачить по зав'язку.

- Незрозуміло як!

- Хлопчику мій, при такому плані, як у нас, навіть Комісія, сама того не знаючи, нам допомагає. Я ж уже говорив вам, що стереотип поведінки Чена ми вивчили досконально. Процес не розпочався б доти, поки в нашу користь не спрацювали б обставини та час!

- Але як ви могли хотіти ...

- Заслання на Термінусі? А чому б і ні?

Селдон надавив пальцями на кришку стола, і частина стіни у нього за спиною від'їхала убік.

- Там - відеотека. Візьміть скриньку на букву «Т».

Гааль дістав скриньку, подав його Селдону, той вийняв касету і вставив її до мініатюрного проектора. Перед очима Гааля замиготіли кадри фільму.

- Як же це... - пробурмотів він.

- Що вас так дивує?

- Ви... два роки готувалися до перельоту?

- Точніше - два з половиною. Ми, звичайно, не були впевнені, що Чен вибере саме Термінус, але сподівалися, що буде саме так.

- Але чому, докторе Селдон? Навіщо вам заслання? Хіба не легше було б залишитися тут, на Тренторі?

- Ну, є цілий ряд причин. Працюючи на Термінусі, ми заручаємося підтримкою Імперії, яка більше не вважає, що ми загрожуємо її безпеці.

- Але ж ви самі викликали ці побоювання, для того щоб відправитися в заслання. Ні, не розумію.

- Але погодьтеся, двадцять тисяч сімей по своїй волі на край Галактики не полетять?

- Хіба у вас є право їх змушувати? Чи я не повинен цього знати?

- Поки що - ні, - спокійно відгукнувся Селдон. - Поки достатньо того, що ви знаєте: на Термінусі буде заснований науковий притулок. А на іншому краю Галактики - ще один, такий ж.

Він посміхнувся:

- Що ж до решти, то можу повідомити вам, що сам я скоро відправляюся в інші краї світи, і ви побачите і дізнаєтеся більше, ніж я. Ну - ну, не треба так переживати. Лікарі кажуть, що я протягну ще рік, максимум - два. Так чи інакше - я встиг завершити те, до чого прагнув.

- А... після вашої смерті, сер?

- Ну, у мене будуть послідовники - можливо, навіть ви. Саме їм буде призначено поставити останню крапку в розробленій схемі і спровокувати Анакреонський бунт в потрібний час і саме так, як треба. Після цього все піде своїм плином.

- Не розумію...

- Зрозумієте.

Селдон втомлено згорбився.

- Більшість відлетить на Термінус, - промовив він упівголоса. - Але дехто залишиться. Це буде легко влаштувати. Але що стосується мене, - закінчив він пошепки, так що Гааль ледь розчув останні слова, - то мені... кінець.

Частина друга Енциклопедисти

Термінус - ... віддалене розташування планети може викликати законне здивування, якщо врахувати роль, відведену їй в історії Галактики. Однак у цьому, як відзначають численні автори, була історична неминучість. Знаходячись на краю галактичної спіралі, планета Термінус - єдиний супутник невеликої зірки, бідна корисними копалинами, не представляє ніякої цінності з економічної точки зору, була незаселена з моменту її відкриття до висадки Енциклопедистів...

... Коли виросло нове покоління - нащадки перших переселенців з Трентора, Термінус набув набагато більшого значення, ніж притулок психоісториків. З початку Анакреонського бунту і приходу до влади Сальвора Гардина...

Галактична енциклопедія

Час був пізній, але Луїс Пірен продовжував працювати, схилившись над стосом паперів при світлі настільної лампи.

...Пройшло п'ятдесят років після висадки на Термінусі і створення поселення енциклопедистів - першої Академії. За цей час було зібрано колосальний підготовчий матеріал, і через п'ять років повинен був побачити світ перший том Енциклопедії - найзначнішого видання в Галактиці. А потім - кожні десять років - том за томом, як годинник...

Пірен роздратовано покосився на двері - дзвонили. Він забув про призначену зустріч, з головою поринувши в роботу. Пірен натиснув кнопку на краю стола, двері відчинилися, і в кабінет увійшов високий огрядний чоловік - Сальвор Гардин.

Пірен, не відриваючись, продовжував переглядати папери. Гардин подумки посміхнувся. Він поспішав, але прекрасно знав, яким «гостинним» є Пірен, коли йому заважають працювати. Тому він мовчки всівся в м'яке крісло по інший бік письмового стола і став чекати.

Тишу порушувало тільки поскрипування ручки Пірена. Гардин знічев'я вийняв з кишені сріблясту монетку, підкинув її, піймав і знову підкинув. На Термінус, куди всі метали надходили тільки по імпорту, нержавіюча сталь була єдиним засобом бартеру ...

Пірен підняв очі і часто закліпав.

- Припиніть! - Роздратовано виговорив він.

- А?

- Припиніть кидати вашу чортову монету!

- А-а-а ...

Гардин прибрав монетку в кишеню.

- Повідомте, коли звільнитесь, гаразд? Я обіцяв повернутися на засідання міської Ради до початку голосування щодо проекту нового водопроводу.

Пірен зітхнув і встав із-за столу.

- Давайте. Дуже сподіваюся, що ви не станете набридати мені з міськими справами. Займіться ними самі, будь ласка. Весь мій час зайнято Енциклопедією.

- Ви новини чули?

- Які саме?

- Найсвіжіші. Спіймали на ультра-хвилях дві години тому. Правитель Анакреона отримав титул короля.

- Ну і що?

- Це означає, що ми відрізані від центру Імперії. Ми очікували, що це може трапитися, але від цього, як то кажуть, не легше. Анакреон встав на шляху нашого останнього торгового шляху, який залишився до Сантанії, Трентора, Веги. Звідки ми тепер будемо отримувати метали? Уже півроку немає надходжень сталі та алюмінію, а тепер і чекати нізвідки, якщо тільки не звернутися до милості Його Величності - короля Анакреона.

Пірен нетерпляче обірвав Гардина:

- В такому разі укладіть з ним договір на поставку.

- Яким чином? Послухайте, Пірене: відповідно до Хартії, підписаної при заснуванні Академії, вся адміністративна влада належить Опікунській Раді Комісії з видання Енциклопедії. У мене як у мера міста Термінус влади вистачить тільки на те, щоб самостійно висякатися, не питаючи ні в кого дозволу, та на те, щоб чхнути, якщо ви зволите підписати відповідний наказ. Укладання торговельних угод - прерогатива ваша і вашої Ради. Я звертаюся до вас від імені міста, добробут якого залежить від стійкої торгівлі з Галактикою. Склічте термінове засідання!

- Досить! Не треба мене агітувати! Ви забуваєте, Гардине, що Опікунська рада не була проти встановлення муніципального правління на Термінусі. Ми вважаємо це необхідним, оскільки за п'ятдесят років з дня заснування Академії населення планети зросло і більшість не зайнято безпосередньою роботою над Енциклопедією. Але це зовсім не означає, що першочерговим завданням Академії перестає бути її створення. Ми - державна наукова установа, Гардине! Ми не можемо, не повинні і не будемо втручатися в місцеву політику.

- У місцеву політику? Та це питання життя і смерті! Наша планета просто загине без металів! І потім - що стане з вашої Енциклопедією, якщо анакреонський цісарчук надумає напасти на нас?

- Ви забуваєте, що ми перебуваємо під захистом самого Імператора! Ми не є частиною префектури Анакреон, так само, як і частиною будь-якої іншої префектури. Ніхто не посміє нас пальцем торкнутися. Імперія нас не залишить!

- А чому ж тоді Імперія не завадила захопленню влади королем Анакреона? Та хіба тільки Анакреона! Як мінімум двадцять віддалених від центру префектур, тобто практично вся Периферія Галактики тепер незалежна від Імперії. І я абсолютно не впевнений, що Імперія кинеться на наш захист!

- Дурниця! Екзархи, тетрархи, королі - яка різниця! Начебто раніше не було переворотів! До Імперії це не має відношення. Досить про це, Гардине. Це не наша турбота. Ми перш за все вчені. Наша справа - Енциклопедія. Так, до речі, поки не забув ...

- Так?

- Ви збираєтеся розбиратися зі своєю газеткою?

- Ви маєте на увазі тижневик «Міські Новини»? Він не мій, як ви зволили висловитися. Це приватне видання. А що вас не влаштовує?

- Уже кілька тижнів там публікуються заклики до гучного святкування п'ятдесятиріччя заснування Академії.

- А чому б і ні? Через три місяці спрацює механізм радієвих годин і відкриється Склеп Селдона. По - моему, це грандіозна подія. А ви так не вважаєте?

- У кожному разі, це не привід для безглузких вистав. Відкриття Склепу - справа виключно Ради Опікунів. Те, що потрібно буде повідомити народу, буде повідомлено. Це не підлягає обговоренню. Будьте такі ласкаві, викладіть це в «Новинах».

- Шкодную, Пірене, але Миська Хартія гарантує-таки нам таку дрібничку, як свобода друку.

- Хартія - так, але не Рада Опікунів! Я - представник Імператора на Термінусі, Гардине, і володію всіма повноваженнями ...

Було схоже, що Гардин про себе рахує до десяти. Нарешті він сумно промовив:

- От саме тому, що ви є представником Імператора на Термінусі, у мене є для вас ще одна новина.

- Знову про Анакреон?

- Так. Через два тижні нас відвідає надзвичайний посол Анакреона.

- ???

Пірен проковтнув слину.

- Це ... навіщо ще?

Гардин встав і присунув крісло до столу.

- А ось здогадайтеся!

І пішов не попрощавшись.

2

Ансельм, лорд Родрік, в жилах якого, судячи з титулу, текла блакитна кров, - віце-префект Плуеми і надзвичайний посол Його Величності Короля Анакреона, носій ще дванадцяти різних титулів, був зустрінутий Сальвором Гардином у космопорту з належним нагоді ритуалом.

З легким поклоном і натягнутою посмішкою віце-префект вийняв з кобури свій бластер і вручив його Гардину. Гардин церемонно передав йому свій, спеціально для цього прихоплений. Тим самим були продемонстровані добрі наміри. І хоча праве плече лорда Родрік якимось дивно і підозріло припіднімалось, Гардин зробив вигляд, що нічого не помітив.

Машина, в супроводі ескорту інших автомобілів, повільно і урочисто рушила до площі Енциклопедії. По дорозі посла Анакреона радісно вітали жителі Термінуса.

Віце-префект відповідав на привітання стриманим помахом руки - як справжній воїн і аристократ.

- Це місто - і є весь ваш світ? - Запитав він Гардина.

- Наш світ молодий, Ваша Превелебносте. За нашу коротку історію нас вперше відвідає настільки високий гість. Звідси і ентузіазм жителів, - прямо у вуха прокричав Гардин.

«Високий гість», не вловивши іронії, задумливо промовив:

- Поселення засноване п'ятдесят років тому... Гм-м-м... У такому разі, у вас має бути повно необробленої землі. Ви не збираєтеся її роздати під мастки?

- Поки в цьому немає необхідності. Ми проживаємо дуже компактно. Нам потрібна близька взаємодія. Це пов'язано з роботою над Енциклопедією. Можливо, колись населення збільшиться...

- Дивний світ! У вас що, немає селян?

- Ні, - відповів Гардин невимушено. - І аристократів теж немає.

Брови лорда Родріка поповзли вгору.

- А... ваш правитель? Т ой, з ким я повинен зустрітись?

- Доктор Пірен? Він Голова Ради Опікунів і особистий представник Імператора.

- Доктор? І більше - жодних титулів? Вчений? І його пост вище, ніж ваш?

- Ну звичайно, - дружливо відповів Гардин. - Та ми тут всі, більш-менш, вчені. Адже ми не просто - країна, ми - наукова установа в особистому віданні Імператора.

Останні слова він вимовив кілька підкреслено. Видно було, що віцепрефекту вони явно не до душі. Решту дороги він мовчав.

Гардин жакливо втомився за другу половину дня, особливо - за вечір, але його, принаймні, втішало те, що Пірен та лорд Родрік зовсім непогано порозумілися між собою.

Лорд Родрік тупо поглядав по сторонах, коли Пірен тягав його на «оглядову екскурсію» Палацом Енциклопедії. З люб'язною усмішкою він слухав квапливі пояснення Пірена, поки той водив його величезними сховищам мікрофільмів і нескінченними кінозалами.

Зрештою він почав позіхати і глибокодумно промовив:

- Все це дуже цікаво. Але ... дуже дивне заняття для дорослих людей. Яка в цьому користь?

Пірен від здивування тільки рот розкрив...

За обідом же лорд Родрік монополізував бесіду, з найдрібнішими подробицями та жвавою жестикуляцією описуючи свої бойові подвиги під час недавньої війни між Анакреоном і сусіднім новоспеченим королівством - Смирною.

Розповідь затягувалася... Прийом добігав кінця, а лорд Родрік, підігрітий вином, все говорив і говорив... Мало-помалу присутні на обіді офіційні особи розійшлися. Останню, найкарколомнішу розповідь - про розбиті смирнійські зорельоти лорд Родрік завершив, виходячи в супроводі Гардина і Пірена на балкон під сонячні вечірні промені.

- Ну а тепер, - сказав він з удаваною невимушеністю, - давайте перейдемо до більш серйозних справ.

- З час уже, - буркнув собі під ніс Гардин, закурюючи довгу веганську сигару і з сумом відзначаючи, як мало їх залишилося.

- Ну звичайно, - сказав віцепрефект, влаштувавшись в кріслі, - всі формальні переговори, підписання документів та іншу нудоту ми залишимо на завтра, коли ваш... Як ви називаєте ваш уряд?

- Рада Опікунів, - холодно озвався Пірен.

- Дивна назва... Ну гаразд, все одно - на завтра. А поки переговоримо особисто.

- Це означає... - проговорив Гардин, випускаючи кільце диму.

- Це означає ось що. Ситуація тут, на Периферії, м'яко кажучи, дещо змінилася, і статус вашої планети викликає деякі сумніви. Було б непогано, якби ми досягли взаєморозуміння в цьому питанні. До речі, мере, чи не знайдеться у вас ще сигари?

Гардин простягнув йому коробку.

Лорд Родрік повертів сигару і захоплено покладав язиком.

- Веганський тютюн! Звідки?

- З останньої партії. Уже майже не залишилося. Хто знає - коли ще прибуде. І чи прибуде взагалі.

Пірен насупився. Він не куриє і не любив, коли курили при ньому.

- Дозвольте поцікавитися, Ваша Велелюбності. Ваша місія полягає тільки в ознайомленні з Термінусом?

Зробивши кілька глибоких затяжок, лорд Родрік кивнув.

- У такому випадку ваш візит не займе багато часу. Статус Термінуса і першої Академії такий же, як він був завжди.

- Так? А яким він був завжди?

- А ось яким: ми є державним науковим закладом в особистому віданні Його Августійшої Величності Імператора.

Схоже було, що ця заява Пірена на віце-префекта особливого враження не справила. Він продовжував пускати димні кільця.

- Дуже мило, докторе Пірен. Здогадуюся, що у вас є на те відповідні папери з імператорською печаткою. Але яка реальна ситуація? Як, наприклад, на рахунок Смирни? Її столиця всього в п'ятдесяти парсеках від вас, а то й менше. Як щодо Конома і Дарібо?

Пірен сердито відповів:

- Нам немає ніякого діла до інших префектур. Як установа, що знаходиться в особистому віданні...

- Це не префектури, - зауважив лорд Родрік, - Це тепер королівства.

- Ну добре, нехай королівства. Все одно, нам до них діла немає. Як наукова установа...

- До дідька вашу науку! - По-жовнірськи гаркнув лорд Родрік. - До чого вона вам, коли Смирна в будь-який момент може захопити Термінус?

- А ви думаєте, що в такій ситуації Імператор сидітиме склавши руки?

Лорд Родрік троху охолов.

- Гаразд, гаразд, докторе Пірен... Ви поважаєте Імператора, його власність, його володіння. Анакреон теж. А ось Смирна запросто може знехтувати! До речі, ми щойно підписали угоду з Імператором, і завтра я буду мати честь представити вашій Раді його копію. У ньому, до речі, міститься пункт про те, що на нас покладається відповідальність за збереження цілісності кордонів стародавньої префектури Анакреон з санкції Імператора. Як на мене, все ясно.

- Ясно. Але Термінус не є частиною префектури Анакреон!

- А Смирна...

- І частиною префектури Смирна теж не є! Термінус - сам по собі.

- А в Смирні знають про це?

- Мені байдуже, чи знають там!

- А нам ні !Ми вирішили припинити війну, але вони, чорт би їх схопив, досі утримують дві зоряні системи, що споконвічно належали Анакреонові. Ваш Термінус являє собою важливу стратегічну точку між двома королівствами.

Гардину набридла перепалка, і він втрутився в розмову:

- Які у вас пропозиції, Ваша Велелюбносте?

Мабуть, до цього моменту віце-префект вичерпав запас красномовства і був радий перейти до більш конструктивної бесіди. Він з готовністю відгукнувся:

- Ми вважаємо абсолютно очевидним, що Термінус сам себе захистити не в змозі, тому - що цілком природно - його і себе повинен захистити Анакреон. А у ваші внутрішні справи Ми втручатися не маємо наміру.

Гардин розуміюче кивнув.

- Ми вважаємо, що ви не менше нас зацікавлені в розміщенні на Термінусі військової бази Анакреона.

- І це все, чого ви хочете, - розмістити військову базу на незайнятій ділянці землі?

- Ну... загалом... виникає питання, як забезпечити контингент бази всім необхідним для життя.

Гардин, до цього безтурботно розгойдуючись в кріслі-гойдалці, зупинився і, нахилившись вперед, стиснув під підборіддям кулаки.

- Ось ми і дісталися до найголовнішого ... Давайте назвемо речі своїми іменами. Термінус повинен стати протекторатом і платити данину.

- Чому «данину»?Нормальна оплата. Ми вас захищаємо - ви за це платите!

Пірен з розмаху стукнув кулаком по ручці крісла.

- Дайте-но мені сказати, Гардин. Ваша Велелюбносте, що стосується мене, то всі ваші Анакреони, Смирни, ваші дурнуваті війни гроша ламаного не варті! Я ще раз повторюю, що ви перебуваєте в державній науковій установі, що не обкладається податками і маєте честь розмовляти з особистим представником ...

- Його августійшої Величності, Імператора, - глузливо закінчив лорд Родрік. - А я, якщо дозволите, особистий представник короля Анакреона. А Анакреон знаходиться трохи ближче, чи не правда, докторе Пірен?

- Давайте повернемося до справи, - поспішив втрутитися Гардин. - У якому вигляді ви думаєте отримувати оплату, Ваша Велелюбносте? Якими товарами - пшеницею, картоплею, овочами, худобою?

Віце-префект злобно витріщився на нього.

- Якого дідька? У нас цього повно! Золото нам потрібно. А краще - хром або ванадій, якщо вони у вас є.

Гардин розреготався:

- Ванадій! Та у нас навіть заліза немає ні крихти! Золото! Та ви погляньте на нашу розмінну монету!

Він подав послу монетку.

Лорд Родрік підніс її ближче до очей і здивувався:

- Сталь?

- Саме так.

- Але я не розумію...

- На Термінісі практично немає металів. Ми їх імпортуємо. Зрозуміло, у нас немає і золота, і все, що ми можемо вам запропонувати, - кілька тисяч бушелів картоплі!

- А... промислова продукція?

- А верстати, вибачте, з чого роблять?

Настала пауза. Пірен спробував втрутитися:

- Вся розмова представляється мені абсолютно безглуздою. Термініс - не просто планета, а наукова установа, зайнята підготовкою до видання колосальної праці - Енциклопедії. Послухайте, невже у вас немає ніякої поваги до науки?

- З Енциклопедією під пахвою воєн не виграєш! - парирував лорд Родрік. І, насупившись, додав:

- Значить, ви нічого не робите? А вільної землі - хоч відбавляй! Тоді... розплачайтеся землею!

- Що ви маєте на увазі? - здивувався Пірен.

- У вас повно незайнятої і, напевно, родючої землі. На Анакреоні знайдеться чимало аристократів, які будуть не проти додати ваші угіддя до своїх маєтків.

- Хто дав вам право робити нам такі пропозиції!

- Не переживайте так, докторе Пірен. Вистачить на всіх. Якщо все налагодиться і ви станете з нами співпрацювати, все влаштується. Ніхто не постраждає. І ваші люди отримають помістя. І титули, до речі. Сподіваюся, ви мене розумієте?

- Щиро вдячний, - процідив крізь зуби Пірен.

Дивлячись в одну точку, Гардин прорік:

- А не міг би Анакреон, в свою чергу, забезпечити нас необхідною кількістю плутонію для нашої атомної електростанції? У нас запасів залишилося тільки на найближчі кілька років.

Пірен кашлянув і втопився в кріслі. Запанувала незручна пауза. Нарешті лорд Родрік змінив тон:

- А у вас, пробачте, атомна енергія є?

- Ну звичайно, - недбало озвався Гардин. - Уже п'ятдесят тисячоліть все людство користується атомною енергією. Зручна штука, знаєте. Ось тільки плутоній добувати стало важкувато ...

- Ну так, ну так... - закивав головою лорд Родрік і несподівано випалив:

- Джентльмени, давайте повернемося до цього питання завтра. Прошу мене вибачити...

Він встав і урочисто віддалився. Пірен, провівши його поглядом, пробурмотів услід:

- Непробивний, тупоголовий осел!

- Та ні... - перебив його Гардин. - Просто - продукт свого суспільства, в якому відносини з людьми будуються за принципом: «Я - начальник, ти - дурень. Ти - начальник, я - дурень». От і все.

Пірен обурено глянув на нього.

- А ви, а ви хороші! Якого біса ви базікали про всю цю нісенітницю - військові бази, оплати? Ви в своєму розумі?

- Цілком. Я просто дав йому можливість викласти все, про що він думав. Ось він і проговорився на рахунок справжньої мети свого візиту - заснувати на Термінусі маєтки для анакреонської знаті. І, природно, я не дозволю йому цього.

- Ви не дозволите! Ви! Та хто ви такий? І як у вас вистачило нахабства проговоритися про нашу атомну електростанцію! І цього достатньо, щоб нас тримали під прицілом!

- Але тільки не під прицілом, а зовсім навпаки. Ви не здогадалися, навіть я завів цю розмову? Я просто перевіряв своє давнє припущення.

- Яке?

- Я припускав, що на Анакреоні більше не існує атомної енергетики. Якби я помилявся, наш високий гість неодмінно помітив би, що плутоній дуже давно не використовується в якості сировини. А це означає, що атомної енергетики немає на всій Периферії. Немає її і на Смирні, інакше Анакреон програв би війну. Цікаво, чи не так?

- Приголомшливо! - Захоплено вигукнув Пірен, а Гардин тільки посміхнувся у відповідь. Він викинув недопалок сигари і прикував свій погляд до нічного неба.

- Вони користуються бензином і вугіллям, не інакше!

...І більше він не сказав нічого, хоча ясно було, що йому ще є що сказати...

3

Сказавши Пірену, що він не є господарем «Міських Новин», Гардин був правий лише почасти. Як ініціатора і лідера руху за перетворення Термінуса в автономний муніципалітет Гардина обрали першим мером Термінуса. Не маючи жодної акції тижневика, він фактично контролював це видання відсотків на шістьдесят...

Тому не дивно, що, коли Гардин звернувся до Пірена з проханням дозволити йому відвідувати засідання Ради Опікунів, тижневик розгорнув цілу кампанію. Так відбулося безпрецедентне засідання в історії Академії, під час якого було висловлено вимогу включити представників міського населення в «національний» уряд. І, природно, Пірен люб'язно погодився...

Сидячи в кінці столу президії, Гардин розмірковував про те, чому з учених виходять такі погані адміністратори. Мабуть, думав він, тому що вони звикли мати справу з фактами, а не з живими людьми.

Зліва від нього сиділи Томас Сатт і Джорд Фара, а праворуч - Лундін Краст і Йет Фулхем. Він був давно з ними знайомий, але сьогодні усі виглядали дещо помпезно.

Поки звучали перші формальні фрази, Гардин дрімів і стрепенувався тільки тоді, коли Пірен глянув у його бік і звернувся, очевидно, в основному до нього:

- Я із задоволенням повідомляю вам, що за час, що минув з нашого останнього засідання, я отримав послання від лорда Дорвіна, імперського канцлера, про те, що він збирається відвідати Термінус за два тижні. З цього випливає, що наші відносини з Анакреоном пом'якшаться і стануть вигідними для нас, як тільки Імператор буде проінформований про ситуацію, що склалася.

Він послав Гардину сліпучу посмішку з іншого кінця столу.

- Інформація про це передана до «Новин».

Гардин посміхнувся про себе. Складалося враження, що Пірен тільки для того і погодився допустити його в «свята святих», щоб викласти це. Він спокійно сказав:

- Я не збираюся виражати захопленість з цього приводу. Скажіть мені тільки, чого ви чекаєте від візиту лорда Дорвіна?

Відповів йому Томас Сатт. У нього була погана манера говорити про присутніх у третій особі:

- Я давно переконався в тому, що мер Гардин - професійний цинік. Але йому доведеться погодитися з тим, що Імператор не дозволить зачепити свої інтереси!

- Так? І що ж він зробить, якщо вони будуть зачеплені?

Радники зашуміли.

- Я вам слова не давав! - Втрутився Пірен. - І до того ж ви дозволяєте собі висловлювання відверто зрадницьку характеру!

- Я повинен вважати, що отримав відповідь на своє питання?

- Так! І якщо вам більше нічого сказати ...

- Ви поспішаєте з висновками. Мені б хотілося задати ще одне запитання.

Крім цього тонкого дипломатичного ходу, що було ще зроблено у відповідь на загрозу Анакреона?

Йет Фулхем почесав руді піратські вуса.

- А ви вважаєте, що загроза існує?

- А ви - ні?

- Навряд чи... - піднявши очі до стелі, простягнув Фулхем. - Імператор...

- О, Боже! - Сплеснув руками Гардин. - Та що ж це таке? Всі кажуть: «Імператор, Імперія», - наче заклинання!

Імператор від нас в п'ятдесяті тисячах парсеків, і я дуже сумніваюся, що йому до нас є діло. Та якщо і так, чим він може нам допомогти? Всі кораблі імперського флоту тепер в руках Чотирьох Королівств і Анакреона в тому числі. Послухайте, нам доведеться битися зброєю, а не розмовами!

І ось ще що. У нас було два місяці. Ми дали Анакреонові зрозуміти, що у нас в руках атомна зброя. Але ми з вами добре знаємо, що це не так. У нас є атомна енергія, та й та вичерпується. І про це дізнаються. Якщо думаєте, що вони дозволять довго водити себе за носа, то глибоко помиляєтеся.

- Вельмишановний...

- Зачекайте, я ще не закінчив! - Гардин сам відчував, що розійшовся не на жарт, але продовжував в тому ж дусі:

- Як мило, що в цю справу втручається канцлер. Але було б набагато краще, якби нам вдалося забезпечити себе атомною зброєю. Ми вже два місяці втратили. Боюся, що часу у нас просто не залишилося. Що ви маєте намір зробити?

Йому відповів Лундін Краст, сердито морщачи довгий ніс:

- Якщо мова про мілітаризацію Академії, я не бажаю навіть чути про це! Це - відкрита політична акція. А ми, пане мер, наукова установа і ніщо інше.

Сатт додав:

- Та він, крім усього іншого, не розуміє, що створення зброї відверне людей, цінних співробітників, від підготовки Енциклопедії. Цього не можна допустити, що б там не відбувалося!

- Цілком правильно, - підтвердив Пірен. - Перш за все і завжди - Енциклопедія.

Гардин подумки простогнав.

«Вони всі хворі», - думав він, - «хвороба називається - енциклопедист».

Вголос же він холодно вимовив:

- Мабуть, шановній Раді просто ніколи в голову не приходило, що у Термінуса можуть бути інші інтереси, крім Енциклопедії.

Пірен буркнув:

- У Академії немає і не може бути інших інтересів.

- Я не про Академію. Я - про Термінус. Боюся, ви сильно недооцінюєте ситуацію. Нас на Термінусі - майже мільйон.

Безпосередньо над Енциклопедією працює не більше ста п'ятдесяти тисяч чоловік. Для решти Термінус - дім. Ми народилися тут. Наші ферми, будинки, фабрики значать для нас більше, ніж Енциклопедія. Хіба не природно, що ми хочемо все це захистити?

Його останні слова потонули в загальному крику.

- Енциклопедія понад усе! - Гаркнув Краст. - Ми виконуємо велику місію!

- Місію, хай їй грець! - вигукнув Гардин. - Так, це було так п'ятдесят років тому! Тепер тут живе нове покоління!

- Нас це не повинно хвилювати, - упирався Пірен. - Ми - вчені.

Тут Гардин вибухнув остаточно ...

- Та ну? А у вас, бува, не галюцинація? Ваша метушня тут - приголошшливий приклад того, що відбувається в Галактиці в останні тисячоліття! Якою ж «наукою» ви займаєтеся і збираєтеся займатися ще століття? Класифікація робіт вчених минулих століть? А вам ніколи не хотілося зробити крок вперед і розвинути наукову думку? Ні! Вам подобається загнивати. Разом з усією Галактикою. Ось чому Периферія бунтує. Ось чому рвуться нитки комунікацій, ось чому тягнуться нескінченні війни, ось чому цілі зоряні системи від атомної енергії повертаються до варварських методів енергетичного забезпечення. Так от, якщо вас цікавить моя думка, я скажу: Галактика на межі розпаду!

Він замовк і відкинувся у кріслі, щоб перевести подих.

Йому намагалися відповісти відразу двоє або троє. Зрештою слово взяв Краст:

- Не розумію, чого ви домагаєтеся своїми істеричними випадками, пане мере. Цілком очевидно, що ваша участь у дискусії неконструктивна. Я пропоную, пане Голово, щоб сказане паном мером в протокол не вносилося і щоб ми повернулися до обговорення з того моменту, коли воно було перервано.

Тоді заговорив Джорд Фара, який до цих пір зберігав мовчання. Його чималій вазі цілком відповідав його солідний бас.

- А чи не забули ми про дещо, панове?

- Про що? - здивувався Пірен.

- Про те, що за місяць ми святкуємо нашу п'ятдесяту річницю.

- І що ж?

- А те, що в день ювілею буде розкритий Склеп Гарі Селдона. Вам ніколи не спадало на думку, що виявиться в цьому Склепі?

- Не знаю... - знизав плечима Пірен. - Швидше за все, нічого незвичайного. Привітання з ювілеєм, напевно. Не думаю, що цьому варто надавати значення, хоча «Міські Новини», - тут він виразно глянула на Гардина, - присвятили цьому цілий номер. Але я заборонив випуск.

- Ага... - протягнув Фара, дивлячись у стелю. - А дарма, мабуть. Навряд чи розкриття Склепу припадає на дуже підходящий момент.

- Ви хочете сказати «на дуже непідходящий момент», - пробурмотів Фулхем. - У нас і без того достатньо причин для занепокоєння.

- Що може бути важливіше за послання від Гарі Селдона?

Фара ставав все важливішим і загадковішим. Гардин з цікавістю вивчав його м'ясисту фізіономію і думав, куди той хилить?

- Бачите, - пожвавився Фара, - таке враження складається, ніби всі забули, що Селдон був найбільшим психологом нашого часу і засновником Академії. Мені представляється досить імовірним, що він користувався наукою для прогнозування можливого перебігу історії на найближче майбутнє. Якщо так, а швидше за все - це саме так, він, звичайно ж, передбачив, як попередити нас про небезпеку, і, швидше за все, передбачив і те, як цієї небезпеки уникнути. Енциклопедія була дорога його серцю, вам це не гірше за мене відомо.

Настала напружена пауза. Нарешті Пірен хмикнув:

- Ну.. я не знаю... Психологія, звичайно, велика наука - хто з цим сперечається? Думаю, ви відхиляєте нас в бік.

Фара, не звертаючи уваги на слова Пірена, звернувся до Гардина:

- Якщо не помиляюся, ви вивчали психологію в Алурина?

- Так, - посміхнувся Гардин. - Але, чесно зізнатися, я не був зразковим учнем. Теорія здавалася мені нудною. Мене цікавила інженерна психологія, але без практики я вважав за краще зайнятися політикою. Що, зрештою, одне й те саме.

- Ну і як ви думаєте, що в Склепі?

- Не знаю, - чесно відповів Гардин.

До кінця засідання він не вимовив ані слова, хоча розмова знову повернулася до візиту канцлера. Він не говорив і більше не слухав. Думки його потекли в іншому напрямку. Все, що раніш піддавалося логіці, тепер розпадалося на шматки. Він намагався зібрати ці шматки, як частини головоломки, в єдине ціле.

Ключем була психологія - тепер він у цьому впевнений.

Він відчайдушно згадував те, що вивчав колись, і вилловив, нарешті, на світ Божий ниточку, за яку можна було вхопитися.

Такий великий психолог, як Селдон, досить добре розбирався в людських емоціях і поведінці, щоб прогнозувати майбутнє.

А це значило... О-го-го!

Лорд Дорвін відразу не сподобався Гардину. Він нюхав тютюн і свої довгі, витончено завиті локони накручував на пальці. Мова його відрізнялася винятковою вишуканістю та грасуванням.

Але неприязнь Гардина він викликав не всім перерахованим вище. Виною тому були підкреслено елегантні манери і поблажливість, з якою він вислуховував будь-яку фразу Гардина.

Як би там не було, Гардину терміново було потрібно відшукати канцлера, який зник разом з Піреном півгодини тому, немов випарувався, хай йому грець.

Гардин поспішав. Він прекрасно розумів, що Пірена якнайкраще влаштовує його відсутність під час попередніх переговорів.

Пірена бачили на цьому поверсі, в цьому крилі. Що ж, доведеться просто відкривати всі двері підряд - чим він і зайнявся. Як не дивно, йому швидко пошастило.

В затемненій кімнаті на тлі освітленого екрана Гардин побачив профіль лорда Дорвіна - через хитромудру зачіску його неможливо було сплутати.

Канцлер обернувся до дверей.

- А, Гавдін! Ви нас розшукували, так?

Він простягнув Гардину саморобну табакерку з препоганим тютюном. Гардин ввічливо відмовився, а лорд Дорвін зробивши понюшку, заусміхався.

Пірен насупився, але Гардин зробив вигляд, що нічого не помічає.

У тиші пролунав стук кришечки табакерки. Канцлер відставив її вбік і прорік:

- Пвосто неймовіне досягнення, Гавдін, - ця ваша Енциклопедія. Я б сказав - одне з найбільш неймовіних досягнень всіх часів і наводів.

- Ми теж так вважаємо, мілорде. Але робота ще не закінчена.

- Я не так багато встиг побачити, але абсолютно не сумніваюся, що гобота йде успішно. Дуже успішно, не боюся стведжувати.

Він посміхнувся Піренові, і той відповів йому шанобливим кивком.

«Ну просто свято любові», - подумав Гардин, а вголос сказав:

- А я, мілорде, зовсім не хотів сказати, що робота погано просувається. Я просто підкреслив, що так само непогано просувається діяльність Анакреона, яка може перекреслити всю нашу роботу.

- О так, Анаквеон... Я щойно звідти. Зовсім ваввавська планета. Взагалі важко уявити, як тут па Певіфевії живуть люди. Вони позбавлені елементарних зручностей, пвиспособлень, необхідних для життя кожній культувній людині! Ніякого комфовту!

Гардин сухо перебив його:

- На жаль, анакреонці володіють всім необхідним для ведення війни і купою знярядь для нападу і руйнування.

- Ну так, ну так...

Лорду Дорвіну очевидно не сподобалось, що його перервали на півслові.

- Тільки ми зараз пво справи говорити не будемо. Хоча це дуже, дуже мене товкає. Доктов Півен, ви, здається, хотіли пведомствувати мені двугий том? Будьте ласкаві...

Світло згасло. Наступні півгодини про Гардина не згадували, як ніби він перебував не тут, поруч, а на Анакреоні або де подалі. У нього не було ніякого

бажання заглиблюватися в книгу, що перелистувалась на екрані, а ось лорд Дорвін то і діло, що висловлював шире захоплення.

Коли знову спалахнуло світло, лорд Дорвін поцікавився:

- А цікаво дізнатися, ви, бува, не цікавитесь авхеологією, Гавдін?

- Як ви сказали? А ... Ні, мілорде. Не можу сказати, щоб дуже цікавився. Я навчався на психолога, а став політиком.

- Ну це ви даємно, даємно... Неймовірно цікаві дослідження. Сам я, зізнатись, пвосто без розуму від авхеології!

- Та що ви?

- Його Високоповажність, - втрутився Пірен, - великий фахівець у цій галузі.

- Напевно, напевно, так, - зніяковіло, але не без гордості проговорив лорд Дорвін. - Я дуже, дуже багато пвацював над цією наукою. Пвочитав все, що тільки можна. Всі воботи Джовдана, Квомвілля, ну, загалом, багато кого.

- Прізвища мені знайомі, - сказав Гардин. - Але читати - не читав.

- Неодмінно, неодмінно почитайте, мій довогенький! Вам сподобається, дуже сподобається! Я чому так утішився, що мене послали сюди, на Певіфевію, - Тут я міг ознайомитися з копією воботи Ламета. Ви не повієте, але у мене в бібліотеці немає цієї воботи. До вечі, доктове Півен, ви не забули, що обіцяли мені скопіювати її?

- Це мій святий обов'язок.

- Ламет, повинен вам сказати, - вимовив лорд Дорвін урочисто, - багато в чому пволиває світло на «Основне питання».

- Яке питання? - Поцікавився Гардин.

- «Основне питання».П итання про походження людства. Ви напевно знаєте, що був час, коли думали, що людство спочатку пвоживало в єдиній планетавній системі?

- Так, мені це відомо.

- Звичайно, ніхто не знає напевно, що це була за система. Знання втвачені в туманній давності. Є, однак, деякі пвипущення. Дехто каже, що це міг бути Сівіус. Інші стведжують, що це була Альфа Центавва, тветі - що Сонце, четветі - 61 Лебеда. Але, звевніть увагу - всі системи в сектові Сівіуса!

- Ну а Ламет що говорить?

- У нього зовсім інший підхід! Він стведжує, що авхеологічні знахідки на тветій планеті системи Авктува неспростовно доводять, що людство пвоживало там в докосмічну Еву.

- Це що ж, означає, що людство зародилося саме на цій планеті?

- Напевно! Але я ще повинен уважно ознайомитися з воботою для того, щоб висловити більш точні міркування. Поки я можу тільки сказати, що його спостереження дуже-дуже цінні.

Деякий час Гардин мовчав. Потім запитав:

- А коли Ламет написав свою роботу?

- О, пвиблизно вісімсот років тому. Звичайно, він у великій міві гвунтувався на поведедніх воботах Глена...

- Чому ж ви так беззастережно вірите йому? Чи не краще було б особисто відправитися на Арктур і самостійно вивчити матеріал розкопок?

Лорд Дорвін здивовано скинув брови і поспішно узяв дрібку тютюну.

- Але... для чого, мій довогенький?

- Для того, щоб мати інформацію з перших рук.

- Але я не бачу необхідності. Такий спосіб уявляється мені зовсім несучасним і непвактичним. Ну гляньте. Я маю воботи всіх ставих майсявів - всіх великих авхеологів минулого. Я їх читаю, повівнюю їх висновки, аналізую, вивішую, хто з них пвавий, а хто - не пвавий, і воблю свій висновок. Ось це спважній науковий підхід. В квайньому вазі - (тут він збентежено посміхнувся) - я так вважаю. А на Авктув летіти немає зовсім ніякого сенсу, коли ставі майстви там все пвекопали вздовж і впопевек.

- Я зрозумів вас, - посміхнувся Гардин.

Науковий метод, чорт би тебе побрав! Чого вже тут дивуватися, що Галактика того й гляди розвалиться!

- Мій пане, - звернувся до лорда Дорвіна Пірен, - гадаю, нам краще повернутися до мене в кабінет.

- Так, напевно, напевно...

Коли вони були вже біля дверей, Гардин несподівано запитав:

- Мій пане, ви дозволите задати вам одне питання?

Лорд Дорвін натягнуто посміхнувся, але супроводив відповідь витонченим рухом руки.

- Безумовно, мій довогий. Буду дуже вадий, якщо мої сквомні пізнання вам допоможуть.

- Але це не з області археології, мілорде.

- Ні? Як шкода...

- Ні. Справа ось в чому. Торік на Термінус надійшло повідомлення про те, що на атомній електростанції п'ятої планети Гамми Андромеди стався вибух. Деталі пригоди нам не відомі. Чи не могли б ви розповісти, що саме там сталося?

Фізіономія Пірена висловлювала все, що він думав про Гардина в цю хвилину.

- Перестаньте набридати Його Високоповажності сторонніми питаннями!

- Нічого, нічого ствашного, доктове Півен! - Заспокоїв його канцлер. - Все в повядку. Я, зізнатись, не надто добве обізнаний пво цей випадок. Мені відомо, що електростанція звіввалась, і це була катастрофа, пвосто катастрофа... Загинуло кілька мільйонів людей, і половина планети пвосто певетвовилась в вуїни. В даний час увяд возглядає питання пво введення певних обмежень на виковистання атомної енегії, але це, як кажуть, цілком таємно.

- Зрозуміло, - посміхнувся Гардин. - А що все-таки сталося на електростанції?

- Ну знаєте, - простягнув лорд Дорвін. - Хто скаже? Хто може знати? Вона звіввалась паву воків тому, і тоді казали, що погано був пвведений вемонт. Тепев так важко знайти певсонал, який би дійсно добре возбивався в атомній енегетиці...

Він скорботно понюхав тютюн.

- Вам відомо, мілорде, що незалежні королівства Периферії також втратили принцип виковистання атомної енергії?

- Павда? Зовсім не дивно. Ваввавські планети. Тільки, довогий мій... не твеба називати їх незалежними. Це не так. Ми уклали з ними угоди, в яких не міститься ні слова про їх незалежність. Вони визнають суверенітет Імпевії. Вони змушені його визнавати, інакше ми з ними ... возсвавимось.

- Хочу сподіватися, що ви праві. Однак свобода дій у них не обмежена.

- Так, напевно. Не обмежена. Але не вавто надавати цьому значення. Для Імпевії навіть вигідно, що Певифевія існує сама по собі. Кинута, так сказати, на пвизволяє. Нам від них ніякої ковисті немає. Ваввавські, дикунські планети...

- Колись вони були цілком цивілізованими. Анакреон вважався найбагатшою з віддалених провінцій. На рівні Веги.

- О, Гавдін, але це було багато століть тому! Не твеба вобити сковопальних висновків. В поведенді часи все було по-іншому. І ми тепев вже не ті, що були колись. І потім, Гавдіне, ви занадто наполегливі. Я ж сказав, що у мене немає наствою сьогодні гововити пво справи. Доктов Півен поведедував мене. Він казав, що ви будете до мене пвиставати з питаннями. Але звозумійте, довогий мій, я дуже става людина. Я втомився. До завтва, Гавдіне.

Двері зачинилися. Гардин залишився один.

5

Це було друге за рахунком засідання Ради, на якому був присутній Гардин. Однак мер був абсолютно впевнений, що було проведено ще, як мінімум, одне, а не виключено, що два чи три, на які йому не були надіслані запрошення.

Мабуть, він не отримав би запрошення і зараз, якби не ультиматум.

Це був саме ультиматум, хоча при поверхневому читанні послання виникало враження, що мова йде про офіційний обмін люб'язностями.

Послання починалося кольористим привітанням: «Від Його Величності, Короля Анакреона - другу і брату, Голові Ради Опікунів Академії Енциклопедистів», а закінчувалося чудовою печаткою, що вирізнялася вишуканою символікою.

Але як би там не було - це був ультиматум, і тому першим слово взяв Гардин.

- У нас було дуже мало часу - всього три місяці. Але ми примудрилися не використати і цей час. Після отримання цього папірця у нас залишається тиждень. Що ж тепер будемо робити?

Пірен заклопотано насупився:

- Повинен бути якийсь вихід. Не віриться, щоб вони пішли на крайнощі після того, як у нас побував лорд Дорвін і запевнив нас у всьому, що стосується Імперії і особисто Імператора.

Гардин пожвавився.

- Ну-ну. Ви проінформували короля Анакреона про ставлення до нас Імператора?

- Так. Але тільки після того, як питання було поставлено на голосування і я отримав одноголосну підтримку Ради Опікунів.

- І коли ж це голосування відбувалося?

- Гадаю, що не зобов'язаний відповідати, мере Гардин!

- Можете не відповідати. Не особливо й цікаво. Просто цей факт зайвий раз зміцнив мене в думці, що ви належним чином розвинули дипломатичну лінію, блискуче намічену лордом Дорвіном, - посміхнувся Гардин і продовжив:
- Але ж саме його дипломатія і стала причиною дружнього послання. Якби не так, вони, напевно, ще потягнули б час. Але Термінусові і це б не допомогло - якщо врахувати ставлення Ради до ситуації, що склалася.

- І як же ви прийшли до такого чудового висновку, пане мер? - Схидно втрутився Йет Фулхем.

- Та дуже просто! Для цього мені знадобилося повернутися до здорового глузду. Бачте, існує така галузь знань - математична логіка. Нею користуються для виявлення істини, не прикрашеної мішурою балаканини і реверансів.

- А конкретно?

- Я скористався методом математичної логіки. І при читанні цього послання, зокрема. Чи не з особистого марнославства - я і так прекрасно розумів, про що тут може йти мова. Але думаю, що п'ять фізиків все простіше пояснять цифрами.

Гардин взяв зі стосу кілька аркушів паперу і роздав присутнім.

- До речі, це не я придумав і не я зробив. Всі аналізи провів Мюллер Холк з Відділу Логіки.

Пірен схилився над листком, щоб краще розгледіти, а Гардин продовжував:

- Послання з Анакреона не представляло особливих труднощів, оскільки написане було людьми справи, а не слова. Зміст його можна звести в одну заяву. Ось як це виглядає в цифрах, а в словах виходить: «Ви даєте необхідне нам не пізніше ніж через тиждень, інакше ми витрясемо це з вас силою».

Настала тиша. П'ять членів Ради мовчки розглядали рівняння. Пірен випростався і нервово кашлянув.

Гардин спокійно запитав:

- Схоже, виходу немає, докторе Пірен?

- Схоже, немає.

- Ну а тепер, - Гардин перевернув листки, - перед вами копія угоди між Імперією і Анакреоном - того самого, яке з боку Імператора підписав лорд Дорвін. Ось його зміст після аналізу методами математичної логіки.

Угода займала п'ять сторінок густого тексту, а висновки аналізу - всього пів сторінки.

- Як бачите, панове, практично дев'яносто відсотків тексту угоди не піддалося аналізу з причини повної безглуздості. А те, що залишилося, може бути інтерпретовано наступним чином:

«Зобов'язання Анакреона перед Імперією - НІЯКИХ!»

«Влада Імперії над Анакреоном - НІЯКОЇ!»

Члени Ради заглибилися у вивчення документа, то і справа звіряючись з текстом угоди. Нарешті Пірен заклопотано пробурмотів:

- Схоже, все правильно...

- Отже, ви визнаєте, що угода - не що інше, як декларація повної незалежності Анакреона і визнання її Імперією?

- Мабуть, так...

- Чи ви тепер сумніваєтеся, що Анакреон цього не знає і не прагне скористатися незалежністю? Тим більше що перешкод з боку Імперії очікувати не доводиться!

- Але як же, - втрутився Сатт, - тоді розуміти запевнення лорда Дорвіна в підтримці Імперії? Нам вони здалися, - він знизав плечима, - задовільними...

Гардин відкинувся у кріслі.

- А ось це якраз - найцікавіше! Зізнаюся, коли я вперше зустрівся з лордом Дорвіном, я вирішив, що більш тупоголового осла в житті не зустрічав. Однак пізніше я зрозумів, що переді мною досвідчений дипломат і розумна людина. Так от. Я взяв на себе сміливість записати всі його висловлювання на магнітофон.

Члени Ради зашепотіли, а Пірен від обурення відкрив рот.

- А що тут такого? Я, звичайно, розумію, що цим я порушив кодекс гостинності і вчинив не по-джентльменськи. Тобто, все було б так, якби Його Високоповажність щось помітив. Але він нічого не помітив, а записи я передав для аналізу Холкові.

- Де ж самі висновки аналізу? - Не витерпів Лундін Краст.

- Не дивуйтеся в їх відсутності, панове, - посміхнувся Гардин. - Цей аналіз виявився найважчим. Холк бився над ним цілих два дні. Він відкинув всі незначущі фрази, балаканину, «ланцюгові» висловлювання... і в кінці кінців для аналізу не залишилося нічого! Тобто - абсолютно нічого!

Лорд Дорвін, панове, за п'ять днів, протягом яких йшли переговори, не сказав нічого! Але ухитрився зробити це так, що ніхто з вас цього не помітив. Ось яка ціна запевненням у підтримці Імперії!

Якби Гардин вийняв з кишені пекельну машину і поставив її на стіл за секунду до вибуху, ефект не був би сильнішим, ніж після цих слів. Він спокійно чекав, поки вщухнуть пристрасті.

- Таким чином, - резюмував він, - якщо ви маєте намір загрожувати (що, власне, вже зробили) Анакреонові від імені Імперії, ви нічого не доб'єтесь, тільки роздражните монарха, якому краще вашого відома істина. Природно, його зачеплене самолюбство сподвигне його до негайних дій. Що вже відбувалось. Ультиматум перед вами. А тепер я дозволю собі повернутися до того, про що вже говорив. На роздуми залишився тиждень. Що ми зробимо?

- Таке враження... - видавив Сатт, - що немає іншого вибору, крім як погодитися на те, щоб Анакреон розмістив військові бази на Термінусі...

- Тут я з вами згоден, - кивнув Гардин. - Але як нам привести стан речей у відповідність з первісним варіантом?

Йет Фулхем поворушив вусами.

- Схоже, ви твердо вирішили застосувати силу?

- Сила, - була відповідь, - останній козир дилетантів. Але я зовсім не виключаю можливості її застосування.

- Мені все-таки не подобається те, як ви все це підносите, - наполягав Фулхем. - Це - небезпечна тактика. Тим більше, що останнім часом вас підтримує більша частина населення. І повинен вам зауважити, мере Гардин, що в Раді - не сліпі, ми відмінно знаємо, чим ви займаєтеся.

Він зробив паузу. Решта підтримали його мовчазною згодою. Гардин байдуже знизав плечима. Фулхем продовжував:

- Якщо ви доведете справу до того, що в місті пролунають заклики до застосування сили, це виявиться рівносильним самогубству! Ми не маємо наміру допустити подібного. Основа нашої політики і її кардинальний принцип - Енциклопедія. Чи вирішимо ми вжити чи... не вжити, Енциклопедія повинна бути збережена!

- Отже, - буркнув Гардин, - ви прямо заявляєте, що ми повинні продовжувати інтенсивну кампанію з биття байдиків.

Пірен сумно промовив:

- Ви ж самі шойно продемонстрували, що Імперія не може нам допомогти. Хоча я так і не зрозумів, чому так вийшло. Якщо необхідний компроміс...

Гардин відчув себе як у страшному сні - коли мчиш щодуху, а добігти до мети ніяк не можеш.

- Та нема компромісу! Як ви не розумієте, що вся ця суєта навколо військових баз - обман вищої марки! Лорд Родрік явно дав нам зрозуміти, якою є справжня мета Анакреона - неприкрита анексія, експансія феодальної системи - насадження аристократії і селянства тут, у нас. Їх може в якійсь мірі призупинити знання про те, що у нас є хоч якась атомна енергетика, та й те ненадовго, запевняю вас, - і з останніми словами він встав. Піднялися і всі інші, крім Джорда Фара.

- Будь ласка, сядьте всі, - попросив він. - Ми зайшли занадто далеко. Не треба так розпалюватися, мере Гардин. Ми всі тут - не зрадники.

- Ви вже мене в цьому переконайте, будьте такі ласкаві!

Фара м'яко посміхнувся:

- Не вірю, що ви дійсно так думаєте. Дозвольте мені висловитися.

Його маленькі очі, що топились в зморшках були напівприкриті. На підборідді блищали крапельки поту.

- Гадаю, що немає необхідності і далі приховувати того факту, що Рада Опікунів постановила прийняти рішення по Анакреонові залежно від того, що станеться при розкритті Склепу. Тобто, через шість днів.

- Це і є ваш внесок у вирішення проблеми?

- Так.

- Виходить, якщо я правильно зрозумів, що робити нічого, окрім як сидіти і чекати склавши руки, поки чортик не вискочить з табакерки - тобто, перепрошую, зі Склепу?

- Якщо залишити осторонь красиві слова, ідея саме така.

- Приголомшливий ескапізм! Воістину - від великого до смішного один крок. Просто і зі смаком.

Фара поблажливо посміхнувся:

- Ваша любов до афоризмів відома, але зараз це недоречно. Сподіваюся, ви не забули сказане мною про Склеп три тижні тому?

- Пам'ятаю. І сьогодні скажу те ж саме - нічого немає в ідеї, крім непрохідної дурості з точки зору дедуктивної логіки. Зупиніть мене, якщо я буду не правий, але ви сказали, що Гарі Селдон був найбільшим психологом і міг, отже, передбачити обставини, в яких ми зараз опинилися. З цього випливає, що Склеп існує, щоб підказати нам вихід.

- Ви правильно розумієте суть справи.

- Тоді вас не здивує повідомлення про те, що я ретельно обдумував цей момент протягом останніх тижнів.

- Як це мило з вашого боку. До чого ж ви додумалися?

- Я додумався до того, що тут необхідна чиста дедукція. Як і у всьому іншому - потрібна іскра здорового глузду.

- Наприклад?

- Наприклад: якщо Селдон передбачав переворот на Анакреоні, чому він не знайшов для нас іншої планети, поближче до центру Галактики? Відомо, що Селдон шляхом психологічних вивертів переконав Комісію Громадського Порятунку Трентора відправити нас саме на Термінус. Але чому він цього хотів? Чому він вирішив розмістити нас тут, якщо передбачав заздалегідь розрив комунікаційних зв'язків, нашу ізоляцію від Галактики, загрози з боку небезпечних сусідів і - нашу безпорадність, викликану повною відсутністю металів на Термінусі? Останнє - найважливіше. Ну а якщо він передбачав, чому не попередив перших поселенців заздалегідь, щоб у них був час підготуватися, а не чекати, поки ми ступимо однією ногою в прірву?

- Ви забуваєте ось про що. Якщо він міг передбачити тоді, ми тим більше здатні побачити зараз. Зрештою, Селдон не був чарівником. Істотна дилема. Він її бачив.

- А ми не можемо?

- Але, Гардин, - м'яко втрутився Фара, - ми ж дійсно не можемо!

- Та ви й не намагалися! Жодного разу! Спочатку ви відмовлялися визнати, що загроза взагалі існує. Потім ви сліпо твердили про вашу непохитну віру в Імператора. Тепер ви вхопилися за Гарі Селдона, як за соломинку. Ви весь час покладаєтеся на авторитети, тільки не на самих себе.

У нього тремтіли руки.

- Це просто якась хвороблива манія - умовний рефлекс, що захищає ваш розум від прийняття самостійних рішень, як тільки потрібно піти проти думки якого-небудь авторитету. Ви, безсумнівно, продовжуєте вважати, що Імператор сильніший за вас, а Гарі Селдон - розумніший. Але це не так, невже ви не бачите?!

Йому ніхто не відповів.

Гардин продовжував:

- Так справа не тільки в вас. Такий стан - у всій Галактиці. Пірен був свідком того, як лорд Дорвін висловився про те, що, на його думку, являє собою науковий метод. Він вважає, що для того, щоб стати хорошим фахівцем в археології, достатньо прочитати всі книги на цю тему, написані людьми, упокоєні в Бозі багато століть тому. Він вважає, що спірні питання вирішуються шляхом порівняння різних точок зору. А Пірен слухав і не заперечував. Чи не здається вам все це дивним?

Гардин вже почувався проповідником, що волає до душ заблудлих. Відповіддю було мовчання.

Він продовжував:

- І ви, і половина народу на Термінусі такі ж. Ми сидимо тут і молимося на Енциклопедію. Ми вважаємо, що головним завданням науки є класифікація існуючих знань. Це, звичайно, важливо, але хіба більше робити нічого? Тут, на

Периферії, більше не користуються атомною енергією. На Гаммі Андромеди вибухнула атомна станція з-за неякісного ремонту. Канцлер Імперії скаржиться, що стало важко з персоналом. А вихід який? Нових готувати? Та що ви! Нізашо! Легше заборонити користуватися атомною енергією!

І як ви не розумієте! Це відбувається по всій Галактиці. Це знаки смерті! Це розвал, загнивання!

Він переводив погляд з однієї особи на іншу. Всі мовчали, втупившись на нього.

Першим отямився Фара.

- Містика нам зараз не допоможе. Давайте говорити більш конкретно. Ви берете на себе сміливість заперечувати, що великий Гарі Селдон був здатний передбачити історичні тенденції за допомогою психологічних досліджень?

- Та ні ж, ні, звичайно! - Скрикнув Гардин. - Але не можна ж цілком і повністю на нього покладатися! Як максимум він міг позначити проблему, а вже її рішення на нашій совісті.

Раптом ожив Фулхем.

- Що ви маєте на увазі - «позначити проблему»? Проблема відома.

Гардин пильно подивився на нього.

- Чи відома, ви думаєте? Гадаєте, що у Гарі Селдона, крім Анакреона, більше голова ні про що не боліла? А я думаю по - іншому! Я заявляю, панове, що до цих пір ніхто з вас і не зрозумів, що саме відбувається!

- А ви розумієте? - Сердито хмикнув Пірен.

- Думаю, що так.

Гардин схопився і відкинув убік стілець.

- Якщо і можна сказати щось певне, так це те, що ситуація погано пахне.

Є тут щось більш важливе, ніж все, про що ми з вами тлумачимо. Задайте собі питання: чому в числі перших поселенців не було жодного психолога вищої категорії, крім Бора Алурина? А він, між іншим, чомусь вперто не готував учнів, викладав студентам елементарні ази.

Після короткої паузи Джорд Фара видавив:

- Як зрозуміти чому?

- Може бути, тому, що психолог давно розкусив би, що до чого. Занадто швидко розкусив би, а це Гарі Селдона не влаштовувало. У підсумку, ми - як сліпі кошенята, і бачимо все, як в тумані. А Селдону тільки цього й треба було!

Він нервово розсміявся:

- Прощайте, панове! - І вийшов із зали.

6

Гардин безуспішно намагався затягнутися. Його сигара давно згасла, але зауважив він це тільки тепер. Минулої ночі він не стулив очей і вже не сумнівався, що в наступну теж не засне. Він втомлено вимовив:

- Це все?

- Мабуть, так.

Йон Лі потер долонею підборіддя.

- Ну і як звучить?

- Непогано. Але діяти треба негайно. При цьому - ніякого галасу. Не можна залишати часу на роздуми, або ж нам не дадуть опанувати ситуацію. Якщо доведеться віддавати накази, робіть це так, як ніби тільки цим усе життя і займалися. І вони будуть змушені підкоритися.

- А якщо Рада не зреагує?

- Рада? Можете про неї забути. Післязавтра їх роль у справах Термінусу уподібниться ламаному грошу.

Лі розуміюче кивнув:

- Але все-таки дивно, що до цих пір нічого не зроблено, щоб нас зупинити. Ви говорили, що їм дещо відомо.

- Фара про дещо здогадується. Часом він діє мені на нерви. А Пірен відноситься до моєї діяльності підозріло з першого дня. Але все-таки до кінця вони не розуміють, що дійсно відбувається. Лі, вони виростили в авторитарній системі. Вони впевнені в тому, що Імператор всесильний тільки тому, що він Імператор. Крім того, вони впевнені, що Рада Опікунів, діючи від імені Імператора, ніколи не опиниться в ситуації, коли він не зможе віддавати накази. Те, що вони не вірять у можливість перевороту, гарантує наш успіх.

Він піднявся і підійшов до вентилятора.

- Вони не такі вже погані люди, Лі, поки займаються своєю Енциклопедією. Але - абсолютні невігласи, коли мова заходить про управління Термінусом. А тепер - ідіть і починайте діяти. Я хочу побути наодинці. Втомився як пес.

Він присів на кут письмового столу і втупився на склянку з водою. Господи! Як хотілося бути таким впевненим у всьому, що він говорив Лі! Через два дні повинні висадитися анакреонці, а йому не залишалося нічого іншого, як тільки перебирати в розумі варіанти майбутнього, задуманого Гарі Селдоном! Адже Гардин несправжній психолог-недоучка, який намагався розгадати задум найбільшого розуму Галактики!

Якщо Фара правий і Анакреон був єдиним передбаченням Селдона, якщо Енциклопедія була тим, що він хотів зберегти, - який тоді сенс державного перевороту, який він затіяв?

Гардин знизав плечима і жадібно випив воду...

7

В Склепі стояло набагато більше шести крісел - ніби чекали велику компанію. Гардин влаштувався в кутку, подалі від членів Ради.

Вони, мабуть, теж були раді, що він не сів поруч, і розмовляли один з одним пошепки. До Гардина доносилися тільки окремі слова. Тільки Джорд Фара здавався спокійним, Він витягнув кишеньковий годинник і час від часу поглядав на циферблат.

Гардин теж дістав годинник, глянув на нього, потім - на скляний куб, абсолютно порожній, який займав добру половину Склепу. Цей куб і створював враження незвичайності. Важко було повірити, що десь поруч ось-ось закінчиться період напіврозпаду радіо, впаде важіль, відбудеться з'єднання і ...

Світло згасло!

Воно погасло не відразу, а поступово, але це було настільки несподівано, що Гардин ледь не підхопився зі стільця. Він підняв очі на стельові лампи, а коли опустил погляд, куб вже не був порожній.

Усередині нього з'явилась фігура - фігура людини в інвалідному візку!

Якийсь час людина мовчала, потім закрила книгу, що лежала на колінах, і закрив сторінку пальцем. Посміхнулася. Було повне враження, що вона жива.

- Я - Гарі Селдон, - сказала людина втомленим м'яким голосом.

Гардин знову мало не схопився, щоб привітати старого, але вчасно схаменувся.

- Бачите, я прикутий до крісла і не можу встати, щоб привітатися з вами, - говорив старий. - Ваші бабусі і дідусі відправилися на Термінус кілька місяців тому, хоча між нами різниці в часі, але з тих пір мене мучить параліч. Я вас не бачу і навіть не знаю, скільки вас, тому давайте обійдемося без формальностей. Якщо хтось стоїть - нехай сяде. Якщо комусь хочеться закурити - я не заперечую. Та й як я можу заперечувати?

Гардин автоматично потягнувся за сигарою, але тут же роздумав закурявати.

Гарі Селдон відкрив книгу в сторону на невидимий стіл, відірвав від неї пальці - вона зникла.

Він продовжував:

- Сьогодні - п'ятдесят років з дня народження Академії. П'ятдесят років співробітники Академії не здогадувалися, чим займаються. І не повинні були знати. Так було потрібно. Але сьогодні така необхідність відпала.

Перш за все повинен вам повідомити, що Академія Енциклопедистів - не що інше, як звичайне одурювання.

Члени Ради заворушилися, зашепотіли, пролунали здивовані і обурені голоси, але Гардин навіть не подивився в їхній бік.

Гарі Селдон, природно, теж. Він продовжував:

- Так, це одурювання в тому сенсі, що ні я, ні мої колеги не надаємо ніякого значення тому, чи вийде коли-небудь хоч один том. Академія зробила свою справу, бо саме завдяки їй ми стали володарями імперської Хартії, завдяки їй ми витягнули з Трентора сто тисяч осіб, необхідних для здійснення наших завдань. Завдяки їй всі ці люди робили свою справу, поки перебіг подій не округлився до певних обрисів, поки не забракло шляху для повернення назад.

П'ятдесят років ви працювали над фальшивим проектом, над цим мильним міхуром - тепер немає потреби пом'якшувати вирази, - і шляхи до відступу відрізані. Тепер вам нічого більше не залишається, як перейти до здійснення більш важливого проекту, який призначений для реалізації справжнього плану.

Для цього ми помістили вас на таку планету і в такий час, щоб через п'ятдесят років ви підійшли до точки, де повністю втратили б свободу дій. Відсьогодні на багато століть вперед шлях, по якому ви підете, неминучий. Вас чекає декілька криз. Зараз настає перша. Під час кожної з них, як зараз, ваша свобода дій буде обмежена до такої міри, що ви зможете вибрати один, єдиний шлях. Той один-єдиний, який передбачений нашими психологами.

Протягом багатьох століть галактична цивілізація розкладається і загниває, але усвідомлюють це дуже небагато людей. Тепер нарешті відколюється Периферія і тим самим порушується політична цілісність Імперії. Колись близько одного з п'ятдесяти минулих років історики майбутнього поставлять галочку і скажуть: «Ось Початок розпаду Галактичної Імперії».

І будуть праві, хоча ще кілька століть ніхто не здогадається про те, що Імперія розпадається.

Після розпаду настане період варварства, який, як каже психоісторія, триватиме в нормальних обставинах тридцять тисячоліть. Ми не в силах зупинити занепад. Ми й не хочемо цього, оскільки імперська культура втратила будь-яку цінність і життєздатність. Але ми можемо звести період хаосу до одного тисячоліття.

Ми не можемо зараз розкрити вам всі тонкощі того, як це буде досягнуто, - як п'ятдесят років тому не могли сказати всю правду про Академію. Якби ви дізналися деталі, наш план провалився б, тому що за рахунок знання розширилася б свобода ваших дій. В схему попало б непередбачуване число змінних, і наші психоісторичні методи виявилися б непридатними.

Але вам це не дано, тому що на Термінусі немає і не було психологів, крім Алурина, а він був одним з моїх співробітників.

Але ось що може вас втішити: Термінус і його Академія, так само як і друга Академія на іншому краю Галактики - зерна відродження, зародки другої Галактичної Імперії. Теперішня криза - початок шляху Термінусу до цієї мети.

До речі, нинішня криза - найпростіша з тих, яку вам доведеться пережити. Для того щоб подолати її наслідки, слід пам'ятати наступне: ви - планета, яка раптово опинилася відрізаною від поки ще цивілізованого центру Галактики. Вам погрожують більш сильні сусіди. Ви - крихітний світ вчених, оточений кордоном варварства, що швидко розростається. Ви - острівцець атомної енергії в океані примітивної енергетики. Однак ви безпорадні, тому що у вас немає металів.

Ви бачите, що стоїте обличчям до обличчя з найтяжчими обставинами. На вас спрямовані ворожі сили. Ваші дії у відповідь, гадаю, очевидні.

Рука Гарі Селдона потягнулася за невидимим предметом, і в ній виявилася книга. Він відкрив її і мовив:

- Але якою б хитромудрою течію не текла ваша майбутня історія, ви повинні переконати своїх нащадків, що ваш шлях має призначення і в кінці його - нова велика Імперія!

Погляд його впав на сторінки книги, і він зник разом з нею. Спалахнуло світло.

Гардин обернувся і побачив, що на нього розгублено дивиться Пірен.

- Схоже, ви виявилися праві. Якщо ви відвідаєте нас о 6:00 вечора, думаю, Рада звернеться до вас за консультацією з приводу подальших дій.

Всі радники по черзі потиснули руку Гардина і віддалилися. Гардин посміхнувся. Вони були все-таки розсудливими людьми. І, врешті-решт, непоганими вченими, чесно визнали свою поразку. Тільки зробили це занадто пізно.

Він подивився на годинник. Так, все було скінчено. Люди Лі взяли ситуацію під контроль, і Рада не могла більше віддавати накази...

Завтра повинні приземлитися перші кораблі анакреонців. Але з цим теж було все в порядку. Через шість місяців і вони не зможуть віддавати накази.

Як сказав Гарі Селдон, і про що здогадався Сальвор Гардин, в той самий день, коли Ансельм, лорд Родрік, вперше проговорився про відсутність на Анакреоні атомної енергії, вирішення проблеми було очевидним.

До дідька очевидним!

Частина третя Мери

1

Чотири королівства - назва, яку дали областям провінції Анакреон, що відокремилися від Першої Імперії на початку Академічної Ери і утворили незалежні, але нетривалі держави. Найобширнішою і наймогутнішою з них був Анакреон, площа якого...

...Безумовно, поворотним моментом в історії Чотирьох Королівств стала поява незвичайного соціального прошарку за часів правління Сальвора Гардина ...

Галактична енциклопедія

Депутація!

Гардин був про неї попереджений, але це анітрохи не покращувало настрою. Навпаки, очікування втомлювало.

Йон Лі виглядав всерйоз стурбованим.

- Я вважаю, Гардине, - говорив він, крокуючи з кінця в кінець кімнати, - що нам не слід втрачати час. До наступних виборів їм нічого не зробити. Я маю на увазі - легально. Таким чином, у нас є рік. А за рік їх можна в порошок стерти.

Гардин розтиснув губи:

- Лі, дорогенький мій, ви так нічому і не навчилися. Я вас сорок років знаю, а ви так і не опанували тактику раптового нападу ззаду.

- Я не прихильник таких методів.

- Знаю. Напевно, саме тому ви - єдиний, кому я довіряю. - Він замовк і потягнувся за сигарою.

- З того дня, Лі, коли нам пощастило і ми вдало здолали Енциклопедистів, чимало води втекло. Я старію. Мені вже шістьдесят два. Ви не відчули, як швидко пролетіли тридцять років?

Лі пирхнув:

- Мені, між іншим, шістьдесят шість, а я зовсім не вважаю себе старим.

- Мені б ваш шлунок... - зітхнув Гардин.

Гардин ліниво смоктав сигару. Він вже давно перестав мріяти про веганський тютюн часів своєї молодості. Дні, коли Термінус торгував з усією Галактикою, канули в лету. Та ж доля очікувала і всю Імперію. Він думав про те, хто тепер править Імперією, чи є взагалі Імператор? Ось уже тридцять років ніякого зв'язку, і весь Всесвіт для Термінуса замкнувся на ньому самому і Чотирьох Королівствах...

Господи - королівства! Колись вони були префектурами, областями однієї єдиної провінції, яка була частиною сектора з частини квадранта, а квадрант - частиною величезної Галактичної Імперії. А тепер, коли Імперія втратила владу над віддаленими областями Галактики, ці крихітні скупчення планеток стали королівствами - з оперетковими королями і вельможами, картковими, безглуздими війнами, з життям на розвалинах.

Лі, стоячи біля вікна, заговорив і тим перервав роздуми Гардина:

- Ось і вони. Треба ж - в автомобілі останньої марки! Піжони...

Він пішов до дверей, але на півдорозі обернувся і подивився на Гардина, той посміхнувся і махнув рукою:

- Не турбуйтеся, Лі. Я розпорядився проводити їх сюди.

- Сюди? Навіщо? Чи не забагато честі?

- Та нема бажання влаштувати офіційну аудієнцію. Я вже старий для всіх цих реверансів. Крім того, невелика порція лестощів не зашкодить, коли маєш справу з молодиками. Тим більше, це ні до чого не зобов'язує.

Він підморгнув Лі і додав:

- Сідайте, Лі, і підтримайте мене морально в розмові з Сермаком.

- До речі, про Сермака, - похмуро вставив Лі. - Він небезпечний. У нього є прихильники, Гардин, і немало. Не варто його недооцінювати.

- Ну, мені це не властиво.

- Тоді арештуйте його. Потім можна придумати за що.

Гардин на це не відповів.

- Вони тут, Лі, - сказав він, глянувши на сигнальну лампочку. Натиснувши кнопку під столом, двері відкрилися.

Увійшло четверо. Гардин гостинно вказав па крісла, які оточували його стіл. Ті що увійшли вклонилися і сіли, витримуючи паузу. Мабуть, чекали, що першим заговорить мер.

Гардин відкрив кумедно прикрашену ляду сигарної скриньки, що належала колись Джорді Фарі, члену Ради Опікунів енциклопедичних часів. Скринька була зроблена на Сантанії, але сигари в ній тепер лежали місцеві. По черзі, мовчазно й урочисто, члени депутації взяли по сигарі і церемонно закурили. Зеф Сермак сидів другим праворуч. Він був наймолодшим з чотирьох і найцікавішим на вигляд: у нього були жорсткі білясті, акуратно підстрижені вуса і глибоко посаджені вицвілі очі. Інші троє Гардина не зацікавили. Він зосередився на Сермаку, який за час з дня свого обрання до Міської Ради встиг не один раз перевернути там все догори дном. Гардин сказав, звертаючись саме до нього:

- Щиро радий бачити вас, Раднику, особливо - після вашого блискучого виступу минулого місяця. Ваша критика зовнішньої політики нашого уряду була просто чудова.

В очах Сермака спалахнули злі іскорки.

- Для мене - велика честь, що ви це помітили. Критика могла бути якою завгодно. Головне - по справі.

- О так! Ваша думка - це ваша думка, безсумнівно. Ну і потім, ви ще такі молоді!

Сермак сухо відповів:

- Молодість - це гріх, до якого схильний кожен в певний час. Ви, між іншим, стали мером міста, коли були на два роки молодшим за мене.

«Проте, сисунець не такий то простий», - подумав Гардин.

- Якщо я правильно розумію, - сказав він м'яко, - ваші відвідини мають ту ж мету - поговорити про зовнішню політику. Ви висловлюєте думку всіх супутників чи я повинен буду вислухати кожного окремо?

Молоді люди розуміюче переглянулися.

А Сермак урочисто прорік:

- Я говорю від імені народу Термінусу - народу, який нарешті має своїх представників в наскрізь забюрократизованій структурі, іменованій Радою.

- Зрозуміло. Давайте далі.

- Справа в тому, пане мер, що ми незадоволені...

- «Ми» - це, треба розуміти, народ?

Сермак зло покосився на Гардина, відчуваючи підступ, і холодно відповів:

- Я впевнений, що мої погляди поділяє більшість виборців Термінуса. Це вас влаштовує?

- Ну, це ще треба перевірити... Але продовжуйте. Отже, ви незадоволені...

- Так! Незадоволені! Обурені політикою, яка за тридцять років зробила Термінус беззахисним перед будь-яким вторгненням ззовні!

- Ясно, продовжуйте.

- Дякую вам, - процідив Сермак. - Тому ми формуємо нову партію, її завданням стане захист життєвих інтересів населення Термінуса. Ми збираємося викинути вас і ваших базік із зали засідань Ради, і дуже скоро!

- Якщо тільки... Обов'язково має бути щось на зразок «якщо тільки...».

- Зовсім не обов'язково, але якщо тільки ви негайно не підете у відставку.

Я не прошу вас змінити вашу політику, бо не вірю жодному вашому слову. Ваші обіцянки нічого не варті. Єдине, що нас влаштує, - негайна відставка.

- Зрозумів.

Гардин, поклавши ногу на ногу, відкинувся назад і погойдувався на стільці.

- Таким є ваш ультиматум. Спасибі, що попередили. Але, бачте, я відмовлюся.

- Ви даремно думаєте, що це - попередження, пане мер. Нова партія вже сформована і починає офіційно діяти з завтрашнього дня. Для компромісів немає ні часу, ні місця. Чесно кажучи, тільки ваші особисті заслуги перед містом змусили нас запропонувати такий варіант. Я припускав, що ви його не приймете,

але, принаймні, наша совість буде чиста. Наступні вибори покажуть, що ваша відставка неминуча.

Він встав. За ним, як за командою, піднялися інші.

Гардин підняв руку:

- Стривайте! Прошу вас затриматися.

Зеф Сермак невдоволено опустився в крісло. Обличчя Гардина залишилося непроникним, хоча він насили втримав посмішку.

Про що б вони там не лопотіли, а мала б пролунати якась пропозиція. Цієї пропозиції він і чекав.

Розкуривши згаслу сигару, він запитав:

- А яким саме чином ви хотіли б змінити нашу зовнішню політику? Хочете, щоб ми негайно напали на всі Чотири Королівства?

- Я цього не пропоную, пане мер. Ми вимагаємо вашої відмови від пацифізму. За час свого правління ви тільки й робили, що надавали наукову та практичну допомогу Чотирьом королівствам. Ви дали їм атомну енергію, ви допомогли відновити атомні електростанції, ви відкрили там клініки, хімічні лабораторії, заводи.

- Які у вас заперечення?

- Це робилося нібито для того, щоб вони не напали на нас. Заграючи з ними, ви затягнули Термінус у вир. В результаті ми тепер віддані на відкуп цим варварам.

- Яким же це чином?

- А таким, що ви дали їм енергію, зброю, оснастили кораблі військового флоту! Тепер вони незрівнянно сильніші, ніж тридцять років тому. Їх запити ростуть, і зброї у них накопичується все більше! А коли вони отримають нову зброю, то задовольняться всі свої запити разом - захоплять Термінус. Чи не тим зазвичай закінчуються такі ігри?

- А що пропонуєте ви?

- Негайно припинити загравання, поки у вас ще є така можливість. Направте всі зусилля на зміцнення могутності Термінуса - і вдарте першим!

Гардин з внутрішньою неприязню розглядав акуратні білясті вусики Сермака. Як упевнений в собі... І ніяких сумнівів, що він дійсно виражає думку значної частини населення ...

Взявши себе в руки, Гардин холодно поцікавився:

- Ви закінчили?

- Поки - так.

- В такому разі, якщо не важко, прочитайте, що у мене за спиною в рамочці написано. Будьте такі ласкаві!

Губи Сермака здригнулися:

- «Насильство - останній козир дилетантів». Це - девіз для людей похилого віку, пане мер.

- Ну чому ж? Я ним з успіхом користувався, коли був молодий. Ви тоді тільки народилися, але, може бути, в школі вам щось розповідали про ті часи?

Гардин впритул подивився на Сермака і стримано продовжив:

- Коли Гарі Селдон заснував Академію, єдиною метою нашого існування тут було видання Енциклопедії. П'ятдесят років ми йшли за цим міражем, поки

не зрозуміли, куди йдемо насправді. І мало не спізналися. Коли зв'язок із центральними областями Імперії перервався, ми опинилися науковим світиком, замкнутим в єдиному місті, яке не має промисловості, оточене ворожими новоспеченими королівствами. Ми були крихітним острівцем прогресу в пучині варварства і вельми ласим шматочком.

Анакреон був і залишається наймогутнішим з Чотирьох Королівств, тому зажадав і отримав своє - військові бази на Термінусі. А тодішні правителі міста - Енциклопедисти - знали, що це тільки перший крок до захоплення всієї планети. Ось які були справи, коли я... гм -м- м... очолив теперішній уряд. А ви б як вчинили?

Сермак знизав плечима:

- Риторичне запитання. Мені відомо, що ви зробили.

- А я все-таки повторю. Мені здається, що ви не до кінця розумієте суть справи. Вже тоді з'явилася спокуса зібрати всі сили і почати битву. Це було найпростішим і, з точки зору самолюбства, - Найправильнішим. Але, як не дивно, - Найдурнішим. Ви б, звичайно, тільки так і вчинили, - Ви, зі своєю доктриною щодо «першого удару». А я замість цього відвідав інші три королівства і вказав їм на те, що передача секрету використання атомної енергії в руки Анакреона - найшвидший шлях до характеру. І ще я підказав їм (м'яко і ненав'язливо) абсолютно очевидний вихід. От і все. Через місяць після того як анакреонці висадилися на Термінусі, їх король отримав ультиматум від інших трьох королівств. А ще через сім днів останній анакреонець забрався з Термінуса. А тепер скажіть мені, чи була необхідність у застосуванні сили?

Молодий Радник акуратно погасив сигару.

- Не бачу аналогії. Інсулін призводить діабетика в норму без хірургічного втручання, а при апендициті операція необхідна. І тут нікуди не дітися. Коли всі інші способи вичерпали себе, що залишається крім останнього козира? Ви, тільки ви, винні, що справа дійшла до цього!

- Я? Ну так, в усьому знову винна моя політика пацифізму. Схоже, ви так і не вникли. Наші біди не закінчилися на тому, що анакреонці забралися геть. Вони тільки тоді по-справжньому і почалися. Чотири Королівства стали нашими ворогами - їм усім була необхідна атомна енергія, і нас не прикінчили тому, що кожне з них боялося трьох інших. Ми балансували на лезі бритви, і найменший рух в ту або іншу сторону... Ну, приміром, раптом одне з королівств сильніше за інших, раптом два об'єднуються - розумієте?

- Природно. Тоді треба було починати всенародну підготовку до війни.

- Зовсім навпаки! Тоді настав час почати всенародне запобігання війні! Я налаштував їх один проти одного? Я допомагав їм усім по черзі. Пропонував їм науку, торгівлю, освіту, медицину. Зробив так, що Термінус став більш привабливим як джерело процвітання, ніж в якості військової мішені. І ми протрималися тридцять років.

- Так, але ви оточили ці гуманітарні дари нечуваною таємничістю. Просто - таки нову релігію створили! Ви піднесли цілу ієрархію священників і придумали ідіотський ритуал!

Гардин насупився:

- Ну і що? Не розумію, хіба це відноситься до нашого спору? Те, про що ви говорите, було зроблено тільки після того, як я переконався, що ці дикуни хоча б сприймають нашу науку. Вони вважають її різновидом чарівництва. Найпростіше було все так і залишити. Ось так сформувалося священство, і якщо ми надаємо йому підтримку, то лише тому, що рухаємося по шляху найменшого опору. Даремно ви так за це зачепилися.

- Нічого собі - дарма! Але ж священники завідують атомними станціями!

- Так, але навчили ж їх ми! Їхні знання примітивні, носять виключно емпіричний характер. Крім того, вони самі свято вірять в ту містику, яка їх нібито оточує.

- Ну а якщо уявити, що хоча б один з них вирветься з туману містики? Що перешкодить йому вивчити атомну енергетику такою, яка вона є, а потім вигідно продати цей секрет? Чого це коштуватиме Королівствам?

- Ймовірність дуже мала, Сермак. Ви сприймаєте проблему поверхово. Найбільш здібні люди з планет Чотирьох Королівств надсилаються до Академії щороку для релігійного навчання. Кращі з них залишаються тут для дослідницької роботи. Але навіть у тих, хто залишається, практично відсутнє знання азів ядерної фізики. Більше того, знання подаються їм в збоченому вигляді. Так от, якщо ви думаєте, що вони здатні проникнути в суть ядерної теорії, електроніки, проблеми гіперпереносу, мені залишається зробити висновок, що у вас доволі чисто поетичне ставлення до науки. На те, щоб вивчити все вище перелічене, буде потрібно не тільки все життя, а й неабиякий інтелект.

Гардин продовжував говорити, коли Йон Лі різко встав і вийшов з кімнати. Повернувся він якраз тоді, коли Гардин завершував тираду. Лі нахилився і щось шепнув йому на вухо. Той також відповів йому пошепки і прийняв з рук Лі металевий циліндр. Лі сердито глянув на депутацію і відійшов до вікна.

Гардин крутив у руках циліндр, з усмішкою дивлячись на Сермака. Різким рухом він відкрив його. На стіл упав згорнутий в Трубочку папір...

- Коротше кажучи, панове, - заявив Гардин, - уряду здається, що він відповідає за свої дії.

Промовляючи цю фразу, Гардин пробіг очима папір. Лист був поцяткований значками складного коду. У кутку олівцем були написані три слова, які розкривали зміст листа. Прочитавши їх, Гардин зім'яв папір і кинув його до кошика.

- Шкодную, але наша бесіда закінчена. Був щиро радий усіх вас побачити. Спасибі, що провідали.

Він церемонно попрощався з усіма за руку. Візитери мовчки вийшли.

Коли за депутацією зачинилися двері, Гардин, не в силах більше стримуватися, розреготався. Заспокоївшись, він зніяковіло глянув на Лі:

- Ну, як вам цей блеф?

Лі похмуρο хмикнув:

- Думаю, що він якраз не блефував. Ви з ним, як з маленьким, а він візьме та й переможе на наступних виборах, що тоді?

- Що ж, це цілком можливо, якщо тільки раніше нічого не відбудеться.

- Будьте певні, Гардине, на цей раз вони не промахнуться. Запевнюю вас, у Сермака немало прибічників. А що якщо він не стане чекаги наступних виборів? Були ж часи, коли і ви, і я діяли досить жорстко, незважаючи на ваш улюблений девіз?

Гардин примружив око.

- Ви щось песимістично налаштовані сьогодні, Лі. І абсолютно не праві, кажучи про жорстокість. Наш маленький переворотик обійшовся без єдиної краплі крові. Тоді це було необхідно. У Сермака ж мета зовсім інша. Ви і я, Лі, - не енциклопедисти. Ми розуміємо, що до чого. Ось що: нацькуйте ваших людей на цих молодиків, але тільки дуже тонко, як ви вмієте.

Лі насмішувато дивився на Гардина.

- Хороший би я був, якби чекав ваших розпоряджень! Уже місяць, як за Сермаком і його командою ведеться стеження!

Мер вдоволено крикнув.

- Перший придумав, так? Ну і чудово. До речі... - він підняв вказівний палець і тихо сказав:

- Посол Верісов повертається на Термінус. Сподіваюся, не назовсім.

- Що в листі? - Поцікавився Лі після невеликої паузи. - Погані справи?

- Не знаю. Нічого не можу сказати, поки не зустрінуся з Верісовим. Все може бути. Я ж сказав, що до виборів всяке може трапитися. Що ви раптом зблідли?

- Намагаюся уявити, як обернеться... Ви хитрі, Гардине, і нікому не розкриваєте карти.

- А ви самі ж збираєтеся в партію Сермака?

Лі не зміг стримати усмішки:

- Вгадали. Ходімо снідати.

2

Гардину приписують безліч епіграм і афоризмів, але далеко не всі вони дійсно належать йому. Як би там не було, кажуть, що одного разу він прорік: «Не заважає зрідка бути об'єктивним, особливо якщо вас вважають пророком».

Поль Верісов не раз мав можливість прислухатися цієї поради, оскільки ось уже чотирнадцять років він виконував на Анакреоні обов'язки двозначного характеру. Робота його часто здавалася йому чимось на кшталт танцю босоніж на розпеченому вугіллі.

Для народу Анакреона він був верховним священиком, представником Академії, яка була для цих дикунів осередком таємниці і центром релігії, створеної (не без допомоги Гардина) в останні три десятиліття. Шанування, з яким до нього ставилися, його гнітило, бо в душі він глибоко зневажав той ритуал, верховним носієм якого був.

А для королів Анакреона - колишнього і його онука, який нині стояв при владі, він був втіленням сили, яку вони боялися і ненавиділи.

Загалом, робота не з легких, тому він думав про першу за останні три роки поїздку на Термінус як про відпустку, незважаючи на те, що викликана вона була випадком вельми неприємним.

Оскільки в обстановці повної секретності подорожувати доводилося не вперше, він знову скористався висловом Гардина про об'єктивність...

Верісов переодягнувся в цивільне, що само по собі було святом, і відправився пасажирським зорельотом в салоні другого класу на Термінус. Прибувши туди, першим ділом по відеофону зв'язався з Міською Радою.

- Мене звуть Ян Сміт, - представився він красивій дівчині, що з'явилася на екрані. - Мені призначена аудієнція у мера.

Дівчина добре поставленим голосом викликала когось по внутрішньому відеофону, обмінялася з кимось кількома фразами і сухо повідомила Верісову:

- Мер Гардин чекає вас за півгодини, сер.

Екран згас.

Потім посол Термінуса на Анакреоні купив у кіоску останній номер «Міських Новин», прогулявся по парку перед будівлею Ради, всівся на лавиці, прочитав передовицю, спортивні новини, пробіг очима комікси. Півгодини спливи.

Він встав, сунув газету під пахву, увійшов до будівлі Ради і неспізнаним пройшов до кабінету Гардина.

Гардин зустрів його з посмішкою:

- Сідайте, закуріть! Як добралися?

Верісов взяв сигару.

- Досить кумедно. У сусідньому кріслі сидів священик. Він летів сюди на курси по застосуванню радіоактивного синтезу в онкології.

- Сподіваюся, він не називав це «радіоактивним синтезом».

- Ні, звичайно. Він називав це «Святою Їжею».

Мер кивнув і посміхнувся:

- Продовжуйте.

- Він втягнув мене в теологічну дискусію і щосили намагався позбавити мене матеріалістичної платформи.

- Що, так і не впізнав свого верховного владику?

- Без червоної сутани? Та він до того ж смирієць. Однак поговорити було дуже цікаво. Просто приголомшливо, Гардин, до чого глибоко пустила коріння наша релігія! Я навіть написав есе з цього приводу - для особистого користування, зрозуміло.

- Так, дуже цікаво, - погодився Гардин. Закинувши руки за голову, він сказав серйозно:

- А тепер, будьте люб'язні, про ситуацію на Анакреоні.

Посол насупився і, витягнувши сигарету з рота, гидливо поклав її в попільницю.

- Погано. Дуже погано.

- Зрозуміло. Інакше ви не були б тут.

- Природно. Справи ось які: головна людина на Анакреоні зараз - регент Вініс, дядько короля Леопольда.

- Знаю. Але в майбутньому році Леопольд досягне повноліття. Здається шістнадцять йому в лютому?

- Так.

Помовчавши трохи, Верісов додав:

- Якщо доживе. Його батько загинув за дивних обставин. Голкова куля потрапила йому в груди на полюванні. Сказали, що це нещасний випадок.

- Хм-м-м... Здається, я пригадую Вініса. Я його бачив на Анакреоні в ті славні днинки, коли ми спровадили їх з Термінуса. Ще до того як ви почали там роботу. Ну ж бо, ну ж бо... Якщо не помиляюся, тоді це був темноволосий юнак, смаглявий, який косив на праве око. І ще ніс у нього гачкуватий.

- Він самий. Ніс гачком, косоокий - все правильно. Тільки волосся у нього вже сиве. Він грає в брудні ігри, залишаючись, на щастя, самим набитим дурнем на планеті. Однак диявольськи проникливий і винахідливий, від чого дурість його поширюється досить успішно.

- Так зазвичай і буває.

- Образно кажучи, він з тих, хто вважає, що для того щоб розбити яйце, в нього потрібно вистрілити з бластера. Згадайте, що відразу ж після смерті старого короля саме він намагався ввести податок на майно Храмів. Пам'ятаєте?

Гардин задумливо кивнув і посміхнувся:

- Священики тоді збунтувалися.

- Ще як! На Лукреції було чути. З тих пір зі священиками він став більш обережний, але певні справи проробляє виключно жорстко. Крім усього іншого, він приголомшливо марнославний.

- Це, швидше за все, комплекс неповноцінності. Як у молодших королівських синів.

- Так, напевно. Але у нього все зводиться до одного. Він просто спить і бачить, як би напасти на Академію. І приховувати цього не намагається. Враховуючи запаси зброї, він цілком на це здатний. Старий король побудував могутній військовий флот, і останні два роки Вініс насторожі. Адже податок на майно Храмів спочатку планувалося пустити на подальше озброєння. Коли затія провалилася, він домігся того, що податки з прибутку підвищили вдвічі.

- Це викликало невдоволення?

- Не настільки серйозне. Протягом декількох тижнів після цього темою промов на всіх королівських церемоніях були дисципліна і покірність владі.

- Ясно. А що сталося тепер?

- Два тижні тому торговельний корабель анакреонців підібрав кинутий військовий крейсер старого імперського флоту. Він, схоже, бовтався в просторі років тридцять, не менше.

Очі Гардина загорілися. Він випростався в кріслі.

- Так-так. Я чув про це. Комісія з Навігації послала мені петицію з вимогою, щоб я забрав корабель для проведення наукових досліджень. Схоже, він у доброму стані?

- У відмінному, - кивнув Верісов. - Коли минулого тижня Вініс отримав пропозицію передати корабель Академії, його ледь шляк не трафив.

- До речі, він поки не відповідає.

- І не відповідь. Хіба що гарматним залпом. Бачте, він відвідав мене в той день, коли я відлітав з Анакреона, і запитав, чи може Академія відремонтувати і повернути крейсер анакреонському флоту. За його натяку, ваше послання означає, що Академія виношує плани напасти на Анакреон, Він сказав також, що відмова відремонтувати крейсер зміцнить його в підозрах і що він бере на себе

відповідальність за оборону Анакреона. Ось його слова: «Беру на себе». Ось чому я тут.

Гардин розреготався.

Верісов посміхнувся у відповідь і продовжив:

- Зрозуміло, що він чекає приводу для негайного нападу, тобто відмови.

- Ну, чому бути, того не минути, у нас для роздумів - шість місяців. За цей час треба привести корабель в повний порядок і передати його Вінісу з найкращими побажаннями. І... знаєте що? Його треба перейменувати. Назвемо його не як-небудь, а саме «Вініс» - в знак поваги і кращих почуттів, дідько би мене вхопив!

Він знову розреготався.

- Припускаю, що це логічно, Гардин, - сказав Верісов, - але я стурбований.

- Чим?

- Знаєте, що це за корабель? О, тоді вміли будувати кораблі. Це така величезна штуkenція! За військовою потужності - половина анакреонського флоту. Ядерних зарядів, які він несе, вистачить, щоб підірвати цілу планету! Крім того, він обладнаний захисним полем, здатним відбити пучок Q - променів без додаткових затрат енергії! Він надто прекрасний, Гардин.

- Дурниця, Верісов, дурниця... Ми з вами прекрасно знаємо, що у Вініса і без того достатньо зброї, щоб захопити Термінус. Що ж змінить передачу крейсера? Ви ж повинні розуміти, що справжньої війни не буде ніколи!

- Сподіваюся, так. Але... - посол підняв очі до стелі. - Але, Гардин...

- Ну? Що ж ви зупинилися? Продовжуйте!

- Це, звичайно, не моя справа. Але я читав газету, - сказав він і поклав на стіл «Миські Новини», вказавши на першу смугу. - Як це розуміти?

Гардин недбало пробіг поглядом сторінку і відповів:

- Група Радників формує нову політичну партію.

- Так, там так і написано... - кивнув Верісов. - Звичайно, ви краще розбираєтеся у внутрішніх справах, але... вони вас атакують хіба що не фізично! Наскільки вони сильні?

- Страшенно сильні. Не виключено, що саме вони очолять Раду після наступних виборів.

- А не до? - Верісов крадькома глянув на мера. - Існує стільки способів захоплення влади, не рахуючи виборів.

- Ви мене за Вініса приймаєте?

- Ні, звичайно. Але ремонт корабля займе кілька місяців, і після цього напад на Термінус стане неминучим. Наша щедрість буде сприйнята як капітуляція, визнання власної слабкості, а імперський крейсер подвоїть міць анакреонського флоту - флоту Вініса. Я не я буду, якщо він не нападе. Навіщо випробувати долю? Зробіть одне з двох: або розкрийте Раді план кампанії, або почніть війну з Анакреоном зараз.

Гардин насупився:

- Зараз? До початку кризи? Ні. Це єдине, чого робити категорично не можна. Існує Гарі Селдон. І План.

Верісов трохи розгубився і пробурмотів:

- А ви... абсолютно впевнені в тому, що План існує?

- В цьому не може бути ніяких сумнівів, - твердо відповів Гардин. - Я був присутній в Склепі і бачив Селдона своїми очима, тобто не його, звичайно, а об'ємний відеозапис.

- Я не про те, Гардине. Я просто не розумію, як можна розрахувати історію на тисячу років вперед. Може бути, Селдон переоцінював себе?

Він трохи зніяковів, оскільки на обличчі Гардина з'явилася іронічна посмішка, але додав:

- Я, звичайно, не психолог...

- Саме так. І серед нас немає психологів. Але я в юності все ж отримав деякі елементарні пізнання, - достатні для того, щоб зрозуміти, на що здатна психологія, хто би не скористався її можливостями. Сумнівів немає - Селдон зробив саме те, про що говорив. А говорив він, що Академія була створена як науковий притулок - засіб, за допомогою якого наука і культура вмираючої Імперії можуть бути врятовані і збережені протягом століть хаосу і мороку, які вже почалися, для того, щоб їх можна було передати в другу Імперію.

Верісов кивнув, але було видно, що Гардин не переконав його.

- Усі знають, що так має бути. Але чи можемо ми дозволити собі випробувувати долю? Чи можемо ми ризикувати справжнім заради туманного майбутнього?

- Повинні. Тому що майбутнє не туманне. Воно спрогнозоване Селдоном. Кожна криза в нашій історії нанесена на графік, і кожна наступна залежить від того, як закінчилася попередня. Зараз наближається друга криза, і одному Богу відомо, якими будуть наслідки, якщо ситуація хоч на йоту відхилиться...

- Це не більше ніж припущення!

- Ні! Гарі Селдон сказав тоді, в Склепі, що при кожній кризі наша свобода дій буде обмежена настільки, що виявиться можливим тільки один вихід.

- Щоб ми йшли тільки прямо і вперед?

- Щоб ми не ухилялися від наміченого шляху. І навпаки: поки наш вибір виходу не обмежений - значить, криза ще не настала. Ми просто зобов'язані пустити все на самоплин, і чим довше так триватиме, тим краще. Саме цим я і збираюся зайнятися.

Верісов мовчав. Він покусав губи і думав... Всього лише рік тому Гардин вперше серйозно розмовляв з ним, обговорюючи важливу проблему - проблему військових приготувань на Анакреон. І то - тільки тому, що він, Верісов, висловлювався проти подальшого пацифізму.

Гардин, мабуть, здогадався, про що думає його посол.

- Краще б я вам тоді нічого не говорив.

- Чому? - Здивовано вигукнув Верісов.

- Бо тепер вже шестеро - ви, я, ще три посла і Йон Лі точно знають, що чекає нас попереду. А я страшно побоююся, що Селдон розраховував, що ніхто не буде знати.

- Чому?

- Бо навіть фундаментальна психологія Селдона мала свої обмеження. Вона не могла врахувати занадто велике число незалежних змінних. Він не міг передбачити дії окремих людей на коротких відрізках часу. Ну увявіть собі - ви нібито вирішили застосувати теорію газової кінетики до окремих молекул! Він

брав у розрахунок маси, населення цілих планет. Причому тільки сліпі маси, які не відають, що творять, і, тим більше, не бачать, до чого приведуть їх дії.

- Так. Непросто.

- Нічого не поробиш. Я змушений пояснювати так, як сам розумію. Але ось що вам потрібно взяти до уваги. Навчених, професійних психологів на Термінусі немає, немає і математичних посібників з прикладної психології. Цілком очевидно, що Селдон не хотів, щоб хто-небудь на Термінусі міг передбачити майбутнє. Він хотів, щоб ми йшли вперед сліпо, що за законами масової психології означає - правильно. Як я вам вже колись говорив, я і поняття не мав про те, що буде потім, після того, як ми в перший раз відправили анакреонців геть. У мене була мета - зберегти рівновагу сил, і не більше. Тільки потім я зрозумів, що в перебігу подій простежується певна схема. Але я з усіх сил намагався діяти так, ніби нічого не зрозумів. Будь-яке втручання змінило б План.

Верісов задумливо кивнув:

- Складно. Однак в анакреонських храмах я чув суперечки і набагато складніші. А як же ви збираєтеся визначити вірний момент для початку дій?

- Це якраз ясно! Ви ж сказали: як тільки ми відремонтуємо крейсер, ніщо не зупинить Вініса. Ніяких альтернатив не буде.

- Так.

- Ну от. Так йдуть наші зовнішні справи. Визнаємо потім, що нові вибори дадуть життя іншій, агресивно налаштованій Раді. Теж - без альтернативи.

- Так.

- А як тільки зникнуть всі альтернативи, значить, - настала криза. Все просто, Але я все одно хвилююся.

Він замовк. Верісов, не відриваючись, дивився на нього. Повільно, навіть ліниво, Гардин продовжив:

- У мене з'явилися ось які міркування... Мабуть, зовнішні і внутрішні сили повинні увійти в резонанс. Якщо так, то виходить розрив у кілька місяців, Вініс, ймовірно, нападе на нас не пізніше весни, а до виборів ще цілий рік.

- Мені здається, що це не так важливо.

- Не знаю, не знаю... Може бути, це просто результат помилки при обчисленні, а може бути, я занадто багато знаю... Я ж то намагався уникати прогнозування власних дій, але що я можу гарантувати? Якими можуть бути наслідки цього тимчасового розриву? Але, як би там не було, - він підняв очі до стелі, - дещо я вирішив твердо.

- Що ж?

- Коли криза почнеться, я відправлюся на Анакреон. Хочу влізти у саме пекло ... Ну все, все, вистачить, Верісов! Уже пізно. Втомився як собака. Давайте підемо куди-небудь і відсвяткуємо нашу зустріч. Мені потрібно трохи розслабитися.

- А давайте нікуди не підемо, - запропонував Верісов. - Мені потрібно залишитися інкогніто, а то - ви уявляєте собі, що буде, якщо нас побачать разом ваші дорогоцінні Радники. Попросіть, щоб нам принесли бренді.

І Гардин попросив принести пляшку бренді.

В славні часи розквіту Імперії, коли Анакреон був наймогутнішою і найбагатшою з префектур Периферії, не один Імператор відвідав палац віце-короля. І жоден з них не залишив Анакреон без того, щоб хоч раз не випробувати свою вправність у поводженні з голковою рушницею в полюванні на літаючу пернату фортецю під назвою птах Ньяко.

Слава Анакреона пішла в небуття. Палац віце-короля перетворився на руїни - за винятком одного крила, відреставрованого фахівцями з Академії. Жодного Імператора не бачили на Анакреоні вже років двісті, не менше.

Проте полювання на Ньяко залишалася королівським видом спорту, а гостре око і вправність у поводженні з голковою рушницею і раніше були обов'язковими для королів Анакреона.

Леопольд I, король Анакреона, і, як зазвичай, але абсолютно необгрунтовано додавалося - Повелитель Закордонних територій, якому ще не виповнилося шістнадцяти, вже довів свою неабияку майстерність в цьому хитрому ділі. Першого Ньяко він прикінчив, коли йому не було й тринадцяти, десятого - коли прийшов до влади. Щойно він повернувся з вдалого полювання. Це була його сорок шоста перемога.

- До повноліття я доведу свій рахунок до п'ятдесяти! - оголосив він світі. - Хочете парі?

Звичайно, ніхто з почту не ризикнув засумніватися в здібностях юного короля, так що той відправився в свої покої переодягатися в найкращому настрої.

- Леопольде!

Короля змусив зупинитися голос єдиної людини, яка могла собі це дозволити. Леопольд незадоволено обернувся. На порозі своєї опочивальні стояв Вініс.

- Відішли свиту, - нетерпляче зажадав він. - Нехай забираються, та мерщій.

Леопольд по-царськи кивнув, і двоє придворних, низько уклонившись йому, стали спускатися по сходах. Король увійшов до покою Вініса.

Той з явним невдоволенням оглянув мисливський костюм короля.

- Скоро у тебе з'являться справи важливіші, ніж полювання на Ньяко!

Він повернувся і пішов до столу. Вініс був уже старий і з неприхованим презирством ставився до полювання взагалі і до мисливців, зокрема.

Леопольд ображено прорік:

- Дядьку, ну що ви так гніваєтесь? Шкода, що вас не було з нами! Ми злякали здорового Ньяко в Самійській гушавині! І почалося... Ми ганялися за ним добрих дві години по всьому лісу! А потім я один пішов на схід (він жестикулював так, як ніби у нього, як і раніше в руках була рушниця) і поповз (це він теж зобразив). Він злетів, а я поранив його в ліве крило. Він ледве з розуму не зійшов від злості! А я стежив за ним. Він полетів над річкою, і я почекав, поки він не звалився у воду. Він, звичайно, став знижуватися. І коли він був уже в одному помаху крил від води, я вистрілив...

- Леопольде!

- Так! Дядьку, я підстрелив його!

- Анітрохи не сумніваюся. А тепер - ти можеш мене вислухати?

Приречено зітхнувши, Леопольд усівся за невеликий різьблений столик і зовсім не по-королівськи жадібно накинувся на леранський горіх. Дядькові в очі він намагався не дивитися.

Вініс почав здалеку:

- Я був сьогодні на кораблі.

- На якому кораблі?

- Корабель - один. На Кораблі! На тому, що Академія ремонтує для нашого флоту. На старому імперському крейсері. Зрозуміло?

- А-а-а... На цьому... Ось бачите, я ж казав вам, що Академія обов'язково його полагодить, якщо ми попросимо. Значить, даремно ви вигадували, ніби вони збираються на нас напасти. Ну, правда, дядьку, якби вони хотіли цього, навіщо б вони тоді ремонтували корабель для нас? Це ж безглуздо...

- Леопольде, ти ідіот !!

Король, який щойно викинув шкаралупу від першого горіха, збираючись взятися за наступний, почервонів...

- Знаєте що, дядечку, - промовив він тремтячим голосом, - ви не повинні так мене називати. Ви... забуваєтеся. Через два місяці - моє повноліття!

- Саме так! А твій спосіб життя як не можна гірше відповідає державній діяльності! Якби ти віддавав справам королівства хоча б половину часу, який витрачаш на полювання за Ньяко, я б з легким серцем давно передав би тобі кермо влади!

- Не треба! Це справи не стосується. Хоч ви і правитель, і дядько мій, я все-таки король! А ви - мій підданий. І ви не маєте ніякого права обзивати мене ідіотом і сидіти в моїй присутності не маєте права! Ось! Я вам не дозволяю! Будьте ввічливішим зі мною, а то я візьму і якийсь покараю вас!

Вініс зміряв короля крижаним поглядом.

- Я повинен звертатися до тебе - «Ваша Величносте»?

- Так!

- Відмінно! Ти - ідіот, Ваше Величносте!

Темні маленькі оченята Вініса злобно косили з-під кошлатих брів. Юний король зіщулювся в кріслі. Мить на обличчі регента зберігалася сардонічна посмішка, але вона швидко поступилася місцем широкій посмішці. Рука його м'яко лягла на плече короля.

- Не ображайся, Леопольде! Мабуть, я, і правда, був занадто грубий. Знаєш, іноді буває важко стриматися, коли так важкий вантаж обставин. Розумієш?

Леопольд невпевнено проговорив:

- Т-так... Державні справи, звичайно, це важко...

Він байдуже чекав, чи не заведе дядько з ним розлогу бесіду з перерахуванням нудних подробиць - про річний обсяг торгівлі зі Смирною або про проблеми занедбаних світів Червоного Коридору.

- Хлопчику мій, - почав Вініс, відкашлявшись, - я давно збирався поговорити з тобою і, напевно, повинен був зробити це раніше. Але я добре розумію, що твоя юна душа противиться суеті і нудзі державних справ.

Леопольд позіхнув.

- Так, тобто ні... Ану, розповідайте...

- Як би там не було, - продовжував Вініс, походжаючи покоем, - через два місяці - твоє повноліття. Настають важкі часи, Леопольде, і тобі доведеться долучитися до державних справ. Скоро ти будеш справжнім королем, Леопольде.

Леопольд кивнув, слабо розуміючи, до чого хилить дядько.

- Буде війна, Леопольде!

- Війна? Але зі Смирною, начебто, покінчено?

- Не зі Смирною, Леопольде. З Академією.

- Але, дядьку! Вони ж погодилися відремонтувати корабель! Ви ж говорили...

Побачивши вираз обличчя Вініса, він запнувся.

- Леопольде, - сказав той жорстко, - я говорю з тобою як чоловік з чоловіком. Війна з Академією повинна початися незалежно від того, полагождать корабель чи ні. Тим швидше, чим скоріше його полагождать. Академія - джерело сили і могутності. Вся велич Анакреона, всі наші кораблі і міста, весь народ, вся торгівля - це недоїдки, милостиво кинуті нам з панського столу Академією. Я ще пам'ятаю часи, коли наші міста зігрівалися теплом палаючого вугілля і нафти. Але тобі про це говорити марно. Ти цього ніколи не бачив і збагнути не зумієш.

- Мені здається, - обережно вставив Леопольд, - що ми повинні бути вдячні...

- Вдячні? - Гаркнув Вініс - За що? За те, що вони годують нас покидьками, залишаючи собі ласі шматочки, про смак яких ми і не здогадуємося? А навіщо приберігають, а? Тільки для одного - вони мріють в один прекрасний день заволодіти всією Галактикою!

Долоня Вініса опустилася на коліно племінника. Косі очі перетворилися на дві чорні щілинки...

- Леопольде, ти - король Анакреону! Твої спадкоємці та діти твоїх дітей зможуть стати королями Всесвіту, якщо ти отримаєш владу, яку Академія ховає від нас!

- А ви праві, дядьку, - промовив Леопольд. Очі його загорілися, він випростався. - Зрештою, яке вони мають право від нас щось приховувати! Це безчесно! Анакреонові теж дещо належить!

- Ось бачиш, ти починаєш розуміти, - посміхнувся Вініс, потираючи руки.

- А тепер, мій хлопчику, скажи мені, що буде, якщо Смирна вирішить напасти на Академію і прибрати до рук вагу її багатства? Як довго тоді нам вдасться протриматися? Як довго ти утримаєшся на троні?

Леопольд захвилювався:

- Чорт забирай, ви праві, дядьку! Ми повинні нанести перший удар. Та це просто самозахист!

Вініс широко посміхнувся:

- Розумниця, Леопольде! Дозволь, я нагадаю тобі ще дещо. У перші роки правління твого діда Анакреон заснував військову базу на планеті Термінус, де розташована Академія. Базу, яка нам була дійсно необхідна для самооборони. Але ми були змушені покинути цю базу з-за підступів головної людини в Академії - цієї гадини, цього вченого сухаря, плебея, в жилах якого немає ні краплі аристократичної крові! Ти розумієш, Леопольде? Твій дід був

принижений цим плебеєм! Я його добре пам'ятаю! Він був не набагато старший за мене, коли вперше з'явився на Анакреоні зі своєю диявольською посмішкою. І з диявольським розумом! І з владою над трьома королівствами, які вступили в зрадницький союз, об'єднавшись проти нещасного Анакреона!

Обличчя Леопольда залилося фарбою. Вогонь в очах спалахнув з новою силою.

- Йй-богу, дядьку, на місці діда я б тоді почав війну!

- Ні, Леопольде. Тоді ми вирішили виждати, дочекатися більш зручного моменту. Твій батько все життя, до передчасної кончини, мріяв, що це вдасться зробити йому... Він був моїм братом... - з напускною трагічністю Вініс відвів погляд убік. - Але ти, його син...

- Так, дядьку! Я не посоромлю його! Все. Я вирішив! Заради справедливості Анакреон знищить це лігво лиходіїв, і негайно!

- Ні-ні. Не зараз. Почекаємо, поки вони закінчать ремонтувати корабель. Згода на ремонт, Леопольде, видає їх страх. Дурні! Хочуть обдурити нас, але це їм не вдасться!

- Поки я - король Анакреона, не вдасться! - Вигукнув Леопольд, скочивши на ноги.

Губи Вініса здригнулися в ледь помітній усмішці:

- Добре! Присядь, Леопольде. Є важлива справа. Ми повинні дочекатися прибуття Сальвора Гардина.

- С-с-сальвора Г-гардина?

Очі короля округлилися.

- Так, Леопольде. Він - голова Академії, і він особисто прибуде на Анакреон в твій день народження - ймовірно, для того, щоб заколисати нас ласкавими слівцями. Але в нього нічого не вийде!

- Сальвор Гардин... - повторив Леопольд, тупо втупившись на вазу з горіхами.

Вініс насупився:

- Чому тебе лякає це ім'я? Це той самий Сальвор Гардин, який колись сунув нас обличчям в бруд! Це він принизив твого діда. Він! Плебей, покидьок, ньячий послід!

- Н-ні. Я не боюся... Тобто не буду боятися! Не буду! Ми йому відплатимо, але... але... все-таки якимось страшноувато, дядьку. Ну, крапельку зовсім.

Регент гіпнотизував Леопольда поглядом.

- Страшноувато? Чому? Чого ти боїшся, ти, молодий ід... - і затнувся.

- Розумієте, дядьку, мені здається, що в нападі на Академію є щось на зразок... богохульства, я хочу сказати...

- Ну! Продовжуй!

Леопольд моторошно зникнув, але продовжував:

- Я хочу сказати, що, коли Галактичний Дух дійсно існує, йому це може... не дуже сподобатися. А вам так не здається?

- Ні, не здається! - Відривав Вініс. Він сів у крісло і хитро посміхнувся. - Значить, і тобі заморочили голову цим Галактичним Духом? Ось вони плоди вільного виховання... Все ясно - Верісова наслухався.

- Але... він багато що пояснює...

- Про Галактичний Дух?

- Так.

- Знаєш, що я тобі скажу, дурне ти дитя... Він вірить у цю дурницю не більше, ніж я. А я в неї не вірю ні крапельки. Скільки раз повторювати, що все це - безглузда балаканина!

- Так-так, я знаю... Але Верісов говорить...

- До біса Верісова! Це все нісенітниця собача! Настала коротка, напружена пауза, потім Леопольд обережно сказав:

- Але ж... всі вірять, дядько! Всі вірять у те, що розповідають про великого пророка Гарі Селдона і як він заснував Академію, щоб в один прекрасний день знову настав Рай Земний, і що всі, хто не коряться його заповідям, зникнуть навіки. Всі вірять в це! Я бував на святах, і я... впевнений, що це так!

- Вони! Вони вірять, але ми ж ні! Ми - ти і я! І ти повинен радіти, що ми не віримо. Адже завдяки цьому загальне божевілля ти - не просто король, а король милістю Божою! Тому нам не загрожують ніякі бунти і забезпечене беззаперечне підпорядкування. І тому, Леопольде, саме тобі потрібно буде оголосити війну Академії. Я - всього лише регент і простий смертний. Ти - король, а для народу - напівбог!

- Але... у мене є підозра, що насправді... це не зовсім так, - з побоюванням дивлячись на дядька, зауважив Леопольд.

- Насправді - ні, - погодився Вініс, посміхаючись. - А для народу - так! Для всіх, крім цих скотів з Академії. Коли вони будуть стерті з лиця Галактики, ти дійсно станеш напівбогом для всіх. І ніхто не наважиться цього заперечувати. Подумай про це. Подумай гарненько!

- Тоді ми зможемо самі, - захоплено вигукнув Леопольд, - управляти великими святими ящиками в Храмі і кораблями, які літають самі по собі, і здобудемо Святу Їжу, яка виліковує рак і всі інші хвороби?! А Верісов говорив, що тільки просвітлені Галактичним Духом можуть...

- Знову Верісов! Пам'ятай. Леопольд, що Верісов разом з Сальвором Гардином - твої закляті вороги! Тримайся мене, мій хлопчик, а їх не бійся! Разом з тобою ми воскресимо Імперію! Не тільки королівство Анакреон, а й всю Імперію, в якій мільярди сонць! Чи не трохи краще це буде, ніж горезвісний Рай Земний?

- Т-так...

- Чи може Верісов обіцяти більше?

- Н-ні...

- Ну і чудовенько.

В голосі Вініса знову з'явилися командні нотки.

- Отже, вирішено. Іди до себе, Леопольде. Я спущуся пізніше. О, так... ось ще що, Леопольде...

Юний король обернувся з порога. Вініс посміхнувся. Але очі його - ні.

- Будь обережний на полюванні, мій хлопчику. З дня загибелі твого батька мене не покидають погані передчуття. Знаєш, коли повітря кишить стрілами, ні за що не можна ручатися. Я дуже сподіваюся, що ти будеш обережний. На рахунок Академії ми домовилися?

Леопольд відвів погляд убік.

- Так, звичайно...

- Добре!

Вініс подивився племіннику услід і повернувся до столу.

А Леопольд пішов до себе зовсім засмучений.

«Можливо, - думав він, - і буде краще, якщо ми переможемо Академію і здобудемо владу, про яку казав дядько. Але потім, коли війна закінчиться, і я сяду на трон... »

Тут його, як ножем, різонула думка - найближчими спадкоємцями престолу є не хто інші, як Вініс і двоє його дорослих синів...

Але поки королем був він, Леопольд. А королі можуть віддати наказ стратити кого завгодно. Навіть дядечків і кузенів.

4

Вслід за Сермаком найбільш активним учасником дисидентського руху на Термінусі був Льюїс Борт. Рух сформував нову партію, вона була названа партією Дії. Однак у складі депутації півроку тому у Сальвора Гардина Борта не було. Це сталося не тому, що його діяльність недооцінювалася сподвижниками. Зовсім навпаки. Він був відсутній з цілком зрозумілої причини - був тоді на головній планеті Анакреона.

Він прибув туди як приватна особа. Не відвідував нікого з представників влади, чогось, що привертає увагу не робив. Просто заглядав в потаємні куточки столиці та пхав свій довгий цікавий ніс у всі щілини.

Він повернувся на Термінус на заході сонця короткого зимового дня, який закутався в хмарах і й сипав пеленою снігу. Уже через годину після прибуття Борт сидів за восьмикутним столом вдома у Сермака.

На жаль, те, що він повідомив присутніх, не змогло розвіяти гнітючу атмосферу зборів, яка посилилася важким снігопадом за вікном.

- Боюся, - почав він похмуро, - що наше становище на даний момент можна визначити таким мелодраматичним словосполученням, як «пропаше діло».

- Ти дійсно так думаєш? - Не менш похмуро запитав Сермак.

- Це навіть не думка, Сермак. Просто по-іншому не скажеш.

- Загальне озброєння, - почав було Докор Вальто офіційним тоном, але Борт відразу ж перервав його:

- Так забудь про це! Стара пісня!

Погляд його ковзнув по обличчях присутніх.

- Я говорю не про кого-небудь, а про народ Анакреона. Зізнаюся, у мене була ідея палацового перевороту. У тому чи іншому вигляді, для того, щоб королем Анакреона став хтось, хто більше влаштовує Академію. Непогана була ідея. Вона і зараз недурна. У неї єдине слабе місце. Вона нездійсненна. Великий Сальвор Гардин все передбачив.

Сермак з кислотою міною виговорив:

- І все-таки, якби ти повідомив нам деталі, Борте, було б краще...

- Деталі! Немає їх! Все не так просто! Вся ситуація на Анакреоні, будь вона проклята! А все - та релігія, яку там насадила Академія. Вона робить свою справу!

- Ну?

- Треба бачити своїми очима, як це виглядає, щоб оцінити обстановку. Тут, у нас, ми бачимо що? Тільки крупну школу, яка готує священників, та іноді - особливі свята, що влаштовуються для приїжджих. А там...

Він відкашлявся. Лем Таркі провів пальцем по вузьких вусиках і запитав, дивлячись в стелю:

- Що ж це за релігія? Гардин завжди говорив, що це просто обман, розрахований на те, щоб вони брали нашу науку і не задавалися зайвими питаннями. Пам'ятаєш, Сермак, він якось сказав...

- Пояснення Гардина, - відповів Сермак, - не витримують навіть поверхневої критики. Так що це за релігія, Борте?

- З етичної сторони ні до чого не підкопаєшся. Небагато чим відрізняється від філософських течій старої Імперії. Високі моральні принципи і всяке таке. Вона справила надзвичайний вплив на хід історії, і...

- Це ми знаємо, - нетерпляче перервав його Сермак. - Ближче до справи.

- Ну так от... - Борт зніяковів, але вигляду не подав. - Релігія, яку Академія вигадала і насадила, побудована на жорстких авторитарних засадах. Священники - єдині, хто володіє правом доступу до наукових приладів, які ми передали Анакреонові. Але використовують їх чисто емпірично. Вони самі вірять в усе беззастережно, наприклад - в духовну природу сил, якими управляють. До речі, кілька місяців назад якийсь ідіот надумав побешкетувати на атомній станції в Тессалійському Храмі. Вибухнуло п'ять міських кварталів. І що ж ви думаєте? Це було сприйнято як Божа кара усіма, не виключаючи і священників.

- Я пригадую. Щось таке промайнуло в газетах. Але я поки не розумію, куди ти хилиш.

- Ну так послухайте, - твердо продовжив Борт. - Священники формують ієрархію, на чолі якої стоїть король - напівбог. Він - абсолютний монарх милістю Божою, і народ беззастережно вірить в це. І священники теж. Повалити такого короля неможливо. Зрозуміло тепер?

- Почекай, - втрутився Вальто. - Що ти мав на увазі, кажучи, що все влаштував Гардин? Він ж тут при чому?

Борт сумно подивився на співрозмовника.

- Академія цілком і повністю схвалювала цю кампанію. Ми весь свій науковий потенціал вклали в постановку цієї клоунади. На кожному святі король сидить на троні, оточений радіоактивною аурую. Над його тупою головою вона сяє як корона. Будь-хто, хто спробує доторкнутися до нього, ризикує отримати важкі опіки. У самі урочисті моменти трон літає по повітрю, що, звичайно ж, пов'язане з проявом сили Галактичного Духа. За царського помаху руки в Храмі запалюється світло. І такі фокуси можна перераховувати без кінця. І все це ми робимо для нього. Але вірять і священники, які своїми руками творять ці чудеса.

- Погано, - буркнув Сермак, кусаючи губи.

- Погано? Та мені хотілося вити від злості! - Вигукнув Борт. - Я весь час думав про те, як нерозумно ми упустили свій шанс! Згадайте тільки, як тридцять

років тому Гардин врятував Академію від Анакреона. У той час анакреонське населення не підозрювало, що Імперія розвалюється. Вони заледве зводили кінці з кінцями після Зеонського бунту. І навіть тоді, коли всі канали зв'язку обірвалися, вони ще не здогадувалися про те, що Імперії - кінець!

Якби Імператору вистачило сил, він знову міг би перемогти їх за допомогою крейсерів, спираючись на повстання всередині країни, яке неминуче спалахнуло б. І ми могли б зробити те ж саме! Так ні ж! Гардин встановив там абсолютну монархію. Чому? Чому? Чому?!!

- А що там робить Верісов? - Несподівано поцікавився Джейм Орсі, який досі мовчав. - Був час, коли він був членом нашої партії. Чим він тепер займається? Він що, сліпий?

- Не знаю, - знизав плечима Борт. - Для них він - верховний священик. Наскільки мені відомо, він тільки консультує інших священиків з технічних питань. Але - головна фігура, чорт би його вхопив, головна фігура!

Настало напружене мовчання. Погляди всіх присутніх обернулися до Сермака. Молодий лідер партії нервово гриз нігті і раптом чітко виговорив:

- Погані справи. Щось тут не так!

Він озирнувся по сторонах і додав:

- Що ж, Гардин такий бовдур?

- Виходить, що так, - відгукнувся Борт.

- Не може бути! Щось не так. Що ж, ми весь цей час даремно горлянки дерли? Значить, ми ще дурніші за Гардина? У те, що він дурний, я ніколи не повірю. Щось тут... З одного боку - створити релігію, яка зводить до нуля будь-яку можливість перевороту. З іншого - озброїти Анакреон до зубів. Незрозуміло.

- Так, справа дивна, - погодився Борт. - Але такі факти.

- Державна зрада! Вони йому платять! - Випалив Вальго.

Сермак замотав головою:

- Ні. Не приймається. Скажи-но мені, Борте, чи чув ти там що-небудь про військовий крейсер, який Академія нібито ремонтує для Анакреонського флоту?

- Про військовий крейсер?

- Так, про старий імперський корабель.

- Ні, не чув. Але це не так важливо. Порти військового флоту - релігійні святині, абсолютно недоступні для простих смертних. І взагалі, про справи флоту там не прийнято поширюватися.

- А тут якраз чутки повзуть. Дехто з наших намагався підняти це питання в Раді. Гардин не заперечив, зауваж. Його представник просто покартав тих, хто розпускає чутки, і все. Як на мене, в цьому щось є.

- Може бути. Але це - всього лише частина цілого, - похитав головою Борт. - Якщо це правда, це - повне безумство. Але... не більш, ніж все інше.

- Я гадаю, - сказав Орсі, - що у Гардина немає в запасі ніякої засекреченої зброї. Це означає ...

- Так, - різко обірвав його Сермак. - Це означає ось що: якби це було так, старий Вініс вже корчився б в передсмертних судах. Звичайно, ніякої зброї немає.

- Отже, - поспішно продовжив свою думку Орсі, - це питання часу. Скільки його у нас, Борте?

- І в цьому-то вся справа. Але у мене питати нічого. Я не знаю. В анакреонських газетах - ні слова про Академію. Останнім часом там пишуть лише про майбутні урочистості: наступного тижня - повноліття Леопольда.

- Ну, значить, кілька місяців у нас є, - вперше за весь час усміхнувся Вальто. - Можна встигнути.

- Встигнути! О, Боже, - простогнав Борт. - Король - Бог, говорю я вам! Ви думаєте, йому в голову прийде починати кампанію з пропаганди агресії? Ви думаєте, йому потрібно буде переконувати народ в наших злочинницьких намірах? Ні! Коли настане час, Леопольд віддасть наказ, і війна почнеться!

- Ось так. В цьому весь жах. Він може віддати наказ і завтра, а нам залишиться тільки вмити руки.

Тут всі заговорили впереміш. Сермак закликав присутніх до порядку, але відчинилися двері і вбіг Леві Норст. Пальто його було в снігу.

- Подивіться! Ні, ви тільки подивіться! - І він кинув на стіл мокру від снігу газету. - І по всіх каналах телебачення те ж саме!

П'ять голів схилюлися над газетою.

Першим заговорив Сермак. Він захрип від хвилювання.

- Господи! Він летить на Анакреон! На Анакреон!

- Зрада... - прошепотів Таркі. - Побий мене грім, якщо Вальто не правий. Він продав нас і тепер їде збирати врожай.

Сермак встав.

- У нас немає іншого вибору. Завтра я вимагатиму в Раді, щоб Гардин був зміщений. Якщо і це не вдасться ...

5

Сніг уже перестав йти, але земля була вкрита товстим його шаром, і автомобіль насилу просувався по пустельних вулицях. Примарне, сутінкове світло нового дня було холодне не тільки в поетичному сенсі, і, незважаючи на бурхливі події, ніхто - ні люди з «Дії», ні прихильники Гардина, не вийшов на вулиці Термінаса з гаслами і транспарантами.

Йон Лі за звичаєм був незадоволений і висловлював свої думки вголос.

- Справи кепські, Гардине. Вони збираються вас скинути.

- Нехай спробують. Я лечу на Анакреон і хочу, щоб все закінчилося добре.

От і все, Лі.

Гардин зручніше влаштувався на м'якому сидінні. Його злегка морозило. В машині було тепло, але все місто було таке вихололе, що здавалося, холод проник і в машину...

Він задумливо промовив:

- Колись, коли у нас дійдуть до цього руки, потрібно буде обладнати Термінаса кліматичним кондиціонуванням. Це цілком можливо.

- Я б вважав за краще, - похмуро відгукнувся Лі, - щоб для початку було зроблено дещо інше. Я б в першу чергу забезпечив кліматичним кондиціонуванням Сермака. Посадив би його в таку затишну суху клітку, в якій постійно підтримувалася б температура градусів так зо 25 за Цельсієм. Мені здається, йому б це дуже підійшло.

- Ось тоді-то мені дійсно знадобилися б охоронці, - посміхнувся Гардин. - І не тільки ці двоє. - Він вказав на тих, що сиділи попереду поруч з водієм, здорованів, без будь-якого виразу на обличчях, котрі дивилися вперед, поклавши лапища на приклади бластерів. - Схоже, ви хочете громадянської війни.

- Я? У вогонь кинута вже стільки полін, що мені підкидати не доведеться, запевняю вас. По-перше (він загнув великий палець па правій руці), Сермак вчора затіяв сварку у Раді і зажадав вашого дострокового переобрання.

- У нього було на те повне право. Якщо я не помиляюся, проти було 206, а за - 184.

- Так, перевага в 22 голоси, у той час як ми розраховували на шістдесят мінімум. Не заперечуйте, адже розраховували?

- Начебто, - погодився Гардин.

- Так. По-друге (він загнув вказівний палець), після голосування п'ятдесят членів партії Дії демонстративно покинули залу засідань.

Гардин мовчав. Лі загнув ще один палець.

- І по-третє, перш ніж покинути залу, Сермак крикнув, що ви - зрадник, що ви відправляєтеся на Анакреон за тридцятьма срібняками, що перевага в голосуванні забезпечили посіпаки зради і що назва їхньої партії ще скаже сама за себе. Про що це говорить?

- Ну... про можливі неприємності, видно?

- І в такий момент ви тікаєте на світанку, як злочинець! А треба б зустрітися з ними відкрито, обличчям до обличчя, Гардин, і якщо це відбудеться, оголосіть військовий стан, закликаю вас!

- Насильство - останній козир...

- ...Дилетантів. Дурниця!

- Гарзд, Лі. Не гарячкуйте. Побачимо. А тепер слухайте мене уважно. Тридцять років тому відкрився Склеп, і в п'ятдесятю річницю з дня заснування Академії з'явився образ Гарі Селдона, щоб відкрити нам очі на події.

- Пам'ятаю, - кивнув Лі, посміхаючись, - в той день ми здійснили державний переворот.

- Вірно. Тоді відбулася перша криза. Зараз назріває друга. Через три тижні - вісімдесятиріччя заснування Академії. Ви не вловлюєте ніякого зв'язку?

- Хочете сказати, що він знову з'явиться?

- Зачекайте, я ще не закінчив. Селдон ні слова не сказав про те, чи з'явиться він ще раз, але це якраз цілком узгоджується з його Планом. Він увесь час намагався утримати нас від спроб будь-яких передбачень. Не можна також з упевненістю сказати, чи передбачені в механізмі годин Склепу наступні відкриття. Думаю, якби ми надумалися там покопатися, то просто зламали б годинник. Кожну річницю з того самого дня я бував там, просто так - про всяк випадок. Він ні разу не з'явився. Але саме зараз, вперше, настала справжня криза.

- Значить, він з'явиться.

- Може бути. Не знаю. Однак справа саме в цьому. На сьогоднішньому засіданні Ради, відразу ж після того як буде оголошено, що я відбув на Анакреон, повідомте про те, що чотирнадцятого березня відбудеться друге пришествя Гарі Селдона і він повідомить нам звістку найбільшої важливості щодо успішного

подолання другої кризи. Це дуже важливо, Лі. Більше нічого не додавайте, які б питання вам не задавали.

Лі здивовано втупився на Гардина.

- А мені повірять?

- Неважливо. Якщо вдасться привести їх у замішання, це те, що нам потрібно. Нехай гадають, правда це чи ні. На час вони затихнуть. До чотирнадцятого березня. А я повернуся набагато раніше.

Слова Гардина, здається, не дуже переконали Лі.

- Але... що стосується «успішного подолання» - це ж нісенітниця якась!

- Це безпрограшна нісенітниця. А ось і космопорт.

Зореліт, що очікував Гардина, тьмяно поблискував в сутінках. Гардин пробрався крізь замети до корабля. Біля відкритого люка він обернувся до Лі і підняв руку, прощаючись.

- Щасливо, Лі. Шалено шкода залишати вас на гарячій сковорідці, але більше діла довірити нікому. Тримайтеся подалі від вогню.

- Не хвилюйтеся, Гардин. Сковорідка гаряча й так. Я зроблю все, як ви сказали.

Гардин відступив. Люк за ним закритися.

6

На головну планету королівства Анакреон Гардин прибув за день до коронації Леопольда. А до цього встиг відвідати вісім найбільших зоряних систем Анакреона, щоб переговорити з місцевими представниками Академії.

Величина королівства справила на нього гнітюче враження. Звичайно, в порівнянні з масштабами Галактичної Імперії, частиною якої був колись Анакреон, королівство було крихітній точкою на карті. Але для того, хто все своє життя прожив на одній-єдиній планеті, територія Анакреона і його населення здавалися величезними.

Кордони древньої префектури Анакреон включали в себе двадцять п'ять зоряних систем, в шести з яких налічувалося кілька населених світів. Населення становило дев'ятнадцять мільярдів. За часів розквіту Імперії воно було значно більшим, зате тепер, в умовах масового впровадження наукових досягнень Академії, зростання чисельності прискорилося.

Тільки тепер Гардин по-справжньому усвідомив грандіозність завдання, що стояло перед ним. Адже за тридцять років був завойований тільки головний з населених світів Анакреона. Віддалені провінції досі мали колосальні території, де ще не була реставрована атомна енергетика.

...Коли Гардин прибув на столицю планету Анакреона, тут все було спокійно. В далеких провінціях підготовка до коронації проходила шумно, з помпою, а тут, здавалося, ніхто не виявляв особливої ретельності в приготуваннях до святкування.

Тільки Верісов розривався на частини. Гардину вдалося лише півгодини поговорити з ним. Але розмова виявилася виключно плідною, і Гардин очікував нічного торжества в найкращому настрої.

Він намагався поводити себе як сторонній спостерігач. Якби його інкогніто було розкрито, його тут же втягнули б в релігійні приготування, а його це зовсім не влаштовувало. Тому, коли бальна зала палацу наповнилася блискучим натовпом найвищих осіб королівства, він тихо і непомітно розмістився біля стіни, де на нього ніхто або майже ніхто не звертав уваги.

Він був представлений Леопольду в нескінченному ряду гостей з безпечної відстані - майбутній король стояв в повній самоті і величі, оточений смертельним сяйвом радіоактивної аури. Менш ніж через годину Леопольд мав сісти на колосальних розмірів трон з радіо-іридієвого сплаву, прикрашений золотом і діамантами. Потім трон відірветься від підлоги і зависне в повітрі перед величезним вікном, в якому присутні внизу натовпи простолюду побачать свого божественного монарха, верещачи від захоплення і божеволіючи від щастя. Трон, звичайно, міг би й не бути таким величезним, якби в нього не був вмонтований атомний двигун...

Половина одинадцятої... Гардин підвівся навшпиньки, щоб краще бачити. Хотів навіть встати на стілець. І зауважив, що до нього крізь натовп вельмож пробирається Вініс. Гардин полегшено зітхнув.

Вініс йшов повільно. Він раз у раз зупинявся, щоб сказати кілька важливих слів тому чи іншому вельможі, чий дід свого часу допомагав дідові Леопольда в захопленні влади, за що всі вони отримали титули герцогів і князів.

Нарешті він розкланявся з останнім сановником і підійшов до Гардина. Губи його зобразили подобу усмішки, але очі світилися недобрим світлом з-під кудлатих брів...

- Милий Гардине, - вкрадливо промовив він, - ви, мабуть, побоювалися, що вам будуть набридати, якщо ваше інкогніто буде розкрито?

- Мені важко набриднути, Ваша Високість, - з легким поклоном відповів Гардин. - Але тут дуже цікаво. У нас на Термініусі таких видовищ не буває, ви ж знаєте.

- О так! Чи не бажаєте пройти в мої покої, де ми могли б поговорити в більш інтимній обстановці?

- Із задоволенням!

Рука об руку вони зійшли вниз по палацових сходах. Не одна герцогиня піднесла до очей лорнет, щоб здивовано і з цікавістю розглянути буденно одягненого незнайомця, якому надає таку честь великий князь.

- Локрійське вино, Гардине, - сказав Вініс. - З королівських погребів. Справжнє, двохсотлітньої витримки. Було закладено за двадцять років до Зеонського бунту.

- Істинно королівський напій, - погодився Гардин і підняв келих. - За Леопольда I, короля Анакреона!

Вони випили, і Вініс як би ненароком зауважив:

- А може, і за Імператора Периферії, а може, і більше того, хто знає? Адже настане ж колись світле свято об'єднання Галактики!

- Безсумнівно. І, природно, під егідою Анакреона?

- А чому б і ні? За допомогою Академії наша перевага в Периферії стане очевидним!

Гардин поставив на столик порожній келих і сказав:

- О так, звичайно, якщо виключити одну дрібничку: Академія покликана надавати допомогу будь-якій нації, яка її потребує. Високі ідеали, якими керується наш уряд, і грандіозна моральна мета, яку перед нами поставив наш засновник Гарі Селдон, не дозволяють нам мати фаворитів. Тут нічого не поробиш, Ваша Високість.

Рот Вініса розплився в усмішці.

- Як кажуть в народі - «на Галактичний Дух сподівайся, я сам гав не лови». Я добре розумію, Гардине, що по своїй волі Академія взагалі б нікому не допомагала.

- Я б не став так говорити. Ми ж ремонтуємо для вас імперський крейсер, хоча наша Навігаційна Рада дуже наполягала на тому, щоб крейсер був переданий йому для наукових досліджень.

- «Для наукових досліджень», - саркастично промовив Вініс. - Аякже! Та ви ні за які прямики не стали б його ремонтувати, якби я не погрожував вам війною!

Гардин знизав плечима:

- Ну, не знаю...

- Зате я знаю! Ця загроза існувала завжди!

- І тепер існує?

- Тепер про загрози міркувати занадто пізно. Вініс поспіхом глянув на настільний годинник.

- Послухайте, Гардине. Адже ви вже були одного разу на Анакреоні. Ви тоді були молоді. Ми обидва були молоді тоді. Але вже тоді дивилися на світ порізному. Адже ви з тих, кого називають пацифістами?

- Наче, так. Принаймні, я вважаю насильство вкрай неекономічним способом досягнення мети. Завжди знайдуться кращі варіанти, хоча шлях до мети може виявитися не таким прямим.

- Ясно. Чув я ваш знаменитий афоризм: «Насильство - останній козир дилетантів». Однак... (регент повернув голову до дверей і прислухався) я не схильний вважати себе таким вже дилетантом.

Гардин ввічливо кивнув.

- І, незважаючи на це, - продовжував Вініс, - я завжди був прихильником прямої дії. Я завжди вірив у те, що треба прокласти прямий шлях до мети і йти цим шляхом. І багато чого досяг. І досягну більшого.

- Я зрозумів вас, - перервав його Гардин. - Вважаю, що саме один з таких прямих шляхів ви прокладаєте для себе і своїх синів. Шлях, який веде прямісінько до трону, якщо згадати про недавню наглу і передчасну кончину батька короля - вашого старшого брата і якщо врахувати, що здоров'я молодого короля вселяє серйозні побоювання. А воно вселяє побоювання, чи не так?

Вініс нахмурився, голос його втратив м'якість і вкрадливість.

- Я б порадив вам, Гардине, не торкатися певних тем.

Ви, звичайно, можете вважати, що у вас є деякі привілеї як у мера Термінуса... і що ви можете собі дозволяти... необачні заяви, але, якщо ви собі це і дозволяєте, прошу вас мати на увазі, що я не з тих, кого можна залякати словами. Моя життєва філософія завжди ґрунтувалася на тому, що труднощі

зникають, коли зустрічасш їх обличчям до обличчя, у відкритому бою. І я не відвертався жодного разу.

- Не сумніваюся, і від чого ж ви не хочете відвернутися зараз?

- Від труднощів змусити Академію співпрацювати з нами! Ваша мирна політика, якщо хочете знати, призвела до того, що ви скоїли ряд серйозних помилок. Саме тому, що недооцінили прямоту противника. Ніхто так не боїться прямої дії, як ви.

- Наприклад? - Поцікавився Гардин.

- Наприклад, - ви прибули на Анакреон без охоронців і пройшли в мої покої.

Гардин здивовано озирнувся по сторонах.

- Ну і що?

- Та нічого, звичайно, - відповів регент, посміхаючись, - крім того, що за дверима п'ять гвардійців, непогано озброєних і готових стріляти по першому наказу. Не думаю, що вам вдасться піти, Гардин.

Гардин зручніше влаштувався в кріслі.

- А я поки і не збираюся. А що, ви мене так боїтеся?

- Я вас не боюся! Просто хотів переконати вас у своїх намірах. А ви називайте це, як хочете.

- Ні вже, це ви називайте, як хочете, - байдуже відгукнувся Гардин. - Навіщо мені кваліфікувати ваші дії?

- А я думаю, що скоро ви зміните думку. До речі, ви здійснили ще одну велику помилку, Гардине. Наскільки мені відомо, планета Термінус практично беззахисна?

- Природно. Кого нам боятися? Ми нікому не загрожуємо і з усіма підтримуємо рівні стосунки.

- Саме так. І, залишаючись беззахисними, ви милостиво дозволили нам прекрасно озброїтися. Особливо ви допомогли нам з флотом. Він у нас завдяки вам колосальний. А враховуючи ваш чудовий подарунок у вигляді імперського крейсера, наш флот став непереможним!

- Ваша Високість, ви даремно втрачаєте час і красномовство. Якщо ви збираєтеся оголосити війну і хочете повідомити мені це, дозвольте мені зв'язатися з моїм урядом.

- Сядьте, Гардине! Я не оголошую війну, а ви не будете зв'язуватися зі своїм урядом. Коли війна почнеться, Академія буде про це сповіщена розривами ядерних снарядів, пущених з анакреонського флоту під командуванням мого сина. Він буде на флагманському кораблі - на крейсері «Вініс»!

Гардин насупився:

- І коли це станеться?

- Ну якщо вам так цікаво - флот покинув Анакреон рівно п'ятдесят хвилин назад, об одинадцятій. А перший удар буде завдано, як тільки вони підлетять до Термінуса, тобто завтра опівдні. А ви можете вважати себе військовим полоненим.

- А ким же ще? - Хмуρο відгукнувся Гардин. - Однак... я розчарований.

Вініс зловтішно хихикнув:

- Лише?

- Так. Я ж думав, що найкращим моментом для старту вашого флоту буде північ - час коронації. А ви, виявляється, вирішили почати війну, поки ви ще регент... У першому випадку все склалося б більш драматично.

Регент підозріло втупився на Гардина.

- Про що це ви, дідько би вас ухопив?

- Не розумієте? - Посміхнувся Гардин. - Мій контрудар призначений на північ.

Вініс схопився і, бризкаючи слиною, закричав:

- Брешете! Не може бути ніякого контрудару! Якщо ви розраховуєте на підтримку інших королівств, можете про неї забути! Їх флот, зберіть ви його весь разом, не зрівняється з нашим!

- Звичайно. Тільки я стріляти не збираюся. Просто тиждень тому там, де треба, було кинуто кілька слівець про те, що сьогодні опівночі Анакреон буде оголошений поза законом.

- Поза законом ?!

- Так. Якщо не зрозуміло, поясню. Всі священники на Анакреоні оголосять страйк, якщо я не відміню наказ. А я не зможу його скасувати доти, поки ви затримуете мене. Та й не став би скасовувати, навіть якби ви мене відпустили!

Він нахилився вперед і чітко промовив:

- Ви віддаєте собі звіт в тому, Ваша Високість, що напад на Академію - святотатство?

Вініс щосили намагався зберігати спокій.

- Мені таких речей краще не говорити. Прибережіть це для натовпу.

- А для кого б ви думали, я це приберігаю? Бачте, Ваша Високість, останні півгодини в усіх храмах Анакреону натовпи народу слухають, розвісивши вуха, що кажуть їм священники! Зараз на Анакреоні немає простого смертного, який не дізнався б, що його уряд зробив злобну, нічим не спровоковану атаку на Термінус - центр їхньої релігії. А до півночі - всього чотири хвилини. Так що спускайтеся-но в зал і дивіться, що буде. А мені тут буде дуже спокійно під охороною ваших гвардійців.

Гардин відкинувся у кріслі, налив собі ще келих локрійського і байдуже втупився у стелю.

Вініс вибухнув потоком проклять і вибіг зі своїх покоїв.

...У залі запанувала тиша. Придворні розступилися, і до трону утворився широкий прохід. Леопольд сидів, опутивши руки на підлокітники трону, високо піднявши голову, зі скам'янілим обличчям. Величезні люстри висвітлювали зал. В розсіяному світлі маленьких атомних лампочок, якими була усяяна склепінчаста стеля, королівська аура відважно виблискувала над головою Леопольда, утворюючи променисту корону.

Вініс зупинився на сходах. На нього ніхто не звернув уваги - погляди всіх були прикуті до трону. Він до болю стиснув кулаки і залишився стояти, де стояв.

- Ні, - думав він, - Гардин не змусить мене зробити невірний крок.

Набрехав, зміюка підколодна. Все йде, як треба!

...Трон заворушився. Безшумно відірвався від підлоги і поплив над подіумом, над сходами та - на висоті шести футів від підлоги - до розчиненого навстіж величезного вікна.

Пробив дзвін. Північ... Трон застиг в повітрі перед вікном. І раптом... королівська аура погасла!

На мить король нічого не зрозумів. Потім обличчя його здивовано скривилося. Без променистої аури воно стало звичайним обличчям хворобливого, переляканого підлітка... Трон похитнувся і впав на підлогу! В ту ж секунду в палаці погасли всі вогні.

В шумі переляканих голосів пролунав крик Вініса:

- Принесіть смолоскипи! Смолоскипи сюди!

Він метався в натовпі сановників, пробираючись до входу в залу. Звідти в темряву рвонулася королівська охорона.

Нарешті в зал притягли смолоскипи. Ті самі, які повинні були горіти під час урочистої процесії вулицями міста після коронації.

Зала осяялася примарним світлом різнокольорових смолоскипів - блакитним, червоним, зеленим. Моторошно виглядали перекошені фізіономії наляканих до смерті вельмож.

- Нічого страшного, панове! - Кричав Вініс. - Залишайтеся на місцях! Зараз дадуть світло.

Він повернувся до капітана охорони, який з удаваним спокоєм чекав розпоряджень.

- В чому справа, капітане?

- Ваше Високість, - була відповідь, - палац оточений жителями міста.

- Що їм потрібно? - Гаркнув Вініс.

- На чолі натовпу - священник. Це верховний владика - Поль Верісов. Він вимагає негайного звільнення Сальвора Гардина і припинення війни проти Академії.

Вініс прогарчав:

- Якщо хтось із них наважиться наблизитися до воріт палацу - стріляйте без попередження! Поки все! Нехай кричать на здоров'я! Завтра розберемося.

Смолоскипи розставили уздовж стін, стало світліше. Вініс кинувся до трону, який все ще стояв біля вікна, і підняв на ноги блідого як крейда Леопольда.

- Іди зі мною!

Вініс кинув погляд за вікно. Місто покрит морок. Знизу долинали гучні крики розгніваної юрби. Тільки праворуч від палацу, в Арголідському храмі, горіло світло. Вініс злісно застогнав і поволік короля за собою.

... Штовхнувши двері плечем, Вініс увірвався в свої покої. За ним бочком увійшов задиханий Леопольд.

- Гардин! - Тремтячим голосом прокричав Вініс. - Ви граєте з силами, занадто небезпечними для вас!

Мер не звернув на Вініса ніякої уваги. Осяяний перловим сяйвом кишенькового атомного ліхтарика, який лежав поруч на столику, він все так само спокійно сидів у кріслі і лукаво усміхався.

- Доброго ранку, Ваше Величносте, - звернувся він до Леопольда. - Мої вітання з вашою коронацією!

- Гардине! - Гаркнув Вініс і тупнув ногою. - Накажіть вашим священникам повернутися до виконання своїх обов'язків!

- А ви самі накажіть, Вінісе! Ось тоді й побачите, хто з якими силами грає і для кого вони небезпечні. Зараз на Анакреоні не крутиться жодне колесо. Не горить жоден вогник - тільки в храмах. З кранів не тече вода - тільки в храмах. Лікарні не приймають хворих. Електростанції закрилися. Кораблі повернулися в порти. Якщо вам це не подобається, Вінісе, накажіть священикам повернутися до виконання обов'язків. Мені, відверто кажучи, не хочеться це робити.

- І накажу, Гардине, дідько би вас ухопив! Як грати у відкрити, так грати! Сьогодні ж вночі в усіх храмах буде встановлена військова охорона.

- Чудово! А як ви збираєтеся віддати наказ? Всі лінії зв'язку на планеті перервані. Не працює ні радіо, ні телебачення. Відверто кажучи, єдиний функціонуючий засіб комунікації - ось цей ваш телевизор, - Я маю на увазі, за межами храмів. Але він працює тільки на прийом.

Вініс задихався від люті, а Гардин спокійно продовжив:

- Але, якщо бажаєте, можете віддати гвардійцям наказ увійти до Арголідського храму, а потім зв'яжіться по ультракороткому зв'язку з рештою районів планети. Але я дуже побоююся, що, якщо ви це зробите, натовп просто розірве гвардійців на шматки. А хто тоді буде охороняти палац? І ваше життя, Вінісе?

Вініс прошипів:

- Ми протримаємося, дідько! Ніч протримаємося. Нехай репетує юрба, нехай гасне світло, але ми протримаємося! А коли надійде повідомлення про те, що Академія захоплена, ваш дорогоцінний натовп переконається в тому, яким мильним міхуром була вся ваша релігія! Тоді вони відвернуться від ваших священиків і повстануть проти них! Я даю вам час до завтрашнього полудня, Гардине, тому що ви можете припинити подачу енергії на Анакреон, але ви не в силах зупинити анакреонський флот !!

Він захрип від крику.

- Вони в дорозі, Гардине, і з ними величезний крейсер, який ви особисто розпорядилися відремонтувати!

Гардин, хитро посміхаючись, сказав:

- Саме так - який я особисто розпорядився відремонтувати. Але - досить і досить специфічно, зауважте... Скажіть, Вінісе, ви коли-небудь чули про ультрахвильове реле? Бачу, що не чули. Ну так от: приблизно через дві хвилини ви побачите його в дії.

Раптом спалахнув екран телевизора. Гардин додав:

- Ах ні, вибачте, - через дві секунди! Сідайте, Вінісе, дивіться і слухайте.

Тео Ейпорат був одним з найбільш високопоставлених духовних персон Анакреона. Вже одного цього було достатньо для того, щоб він зміг зайняти високий пост корабельного священика на флагманському крейсері «Вініс».

Але справа була не тільки в цьому. Він знав корабель. Він працював на його ремонті під керівництвом святих людей зі самої Академії. Він виконував їх розпорядження. Вивчив принцип роботи двигунів, налагоджував системи зв'язку, зашпаровував пробоїни в корпусі, відновлював перебірки. Йому дозволили

допомагати навіть тоді, коли мудрі люди з Академії монтували такий священний пристрій, якого до цих пір не було ні на одному кораблі, - ультрахвильове реле!

І не дивно, що у нього щеміло серце, варто було йому подумати про те, якій меті послужить цей чудовий корабель! Він відмовлявся вірити, коли Верісов розповів йому про це! Корабель повинен був взяти участь в найбільшому злочині - його знаряддя будуть повернені проти великої Академії! Проти тієї Академії, де він навчався в юності, проти джерела загальної благодаті!

Тепер сумнівів не було - те ж саме він почув від адмірала.

Але як же міг король, помазаник Божий, дозволити здійснитися цьому святотатству! І чи знав він про це? Може бути, це наказ злобного регента - Вініса, а король нічого не відає? А Вініс п'ять хвилин тому сказав Тео: «Займайтеся своїми справами - порятунком душ і благословеннями. А кораблем займаюся я».

Ейпорат хитро посміхнувся. Він займеться. І ще як! І князь Лефкін дуже скоро попросить помилування!

... Ейпорат зайшов до центрального пункт зв'язку. Його супроводжував молодший священник. Двоє офіцерів, які опинилися в залі, жодним чином не висловили незадоволення. Головний корабельний священник мав право входити усюди.

- Закрийте двері, - наказав Ейпорат і глянув на хронометр. Була без п'яти дванадцять.

Швидкими, відпрацьованими рухами він натиснув кілька клавіш на пульті. Тепер на всій протяжності корабля довжиною в дві милі було чути його голос і видний він сам.

- Солдати королівського флагманського корабля «Вініс», увага! Каже ваш корабельний священник! Ваш корабель, - трохи тремтячим від хвилювання голосом продовжував Тео, - втягнутий в святотатне діяння, за яке душа кожного з вас може загинути безповоротно в пучині простору! Слухайте! Ваш командир хоче повести цей корабель до Академії і перетворити на руїни це джерело нашої благодаті! Це його наказ, і тому я в ім'я Галактичного Духа позбавляю його права командування! Він не може командувати там, де порушена воля Галактичного Духа! Навіть сам божественний король не може правити без допомоги Галактичного Духа!

Молодший священник, вражений до глибини душі, слухав слова Тео. Двоє офіцерів в страху застигли як статуї.

- І тому, що цей корабель залучений до сатанинського злодіяння, від нього віднімається благословення Галактичного Духа!

Ейпорат урочисто звів руки. У тисячі екранів по всьому кораблю стовпилися солдати і офіцери і слухали, що говорить корабельний священник.

- В ім'я Галактичного Духа і пророка його, Гарі Селдона, і його учнів, святих людей з Академії, я проклинаю цей корабель! Нехай телевізори - його очі - осліпнуть! Нехай атомні заряди - його руки - відсохнуть! Нехай двигуни - його серце - зупиняться! Нехай вентиляційна система - його легені - перестануть дихати! Нехай лінії зв'язку - його голос - замовкнуть! Нехай його освітлення - його душа - згасне! Так, в ім'я Галактичного Духа, я проклинаю цей корабель!

Коли Тео виголосив останнє слово, пробило північ. В Арголідському храмі, на відстані багатьох світлових років від корабля, чиясь рука включила ультрахвильове реле, і в ту ж мить спрацювало ультрахвильове реле на кораблі.

І корабель помер!

Тому що головна властивість наукової релігії в тому, що вона практична, і прокльони, подібні вимовленим Ейпоратом, дійсно смертельні!

Морок обгорнув всі приміщення крейсера. Затих шум гіператомних двигунів. Тео полегшено зітхнув і витягнув з потаємної кишені сутани маленький атомний ліхтарик, світло якого осяяло залу примарним сяйвом...

Він глянув звисока на офіцерів, які, хоча і були хоробрими чоловіками, упали на коліна в смертельному жаху і волали:

- Врятуйте наші душі, Ваше Преподобіє! Ми - прості люди і не відали про злочини наших начальників!

- Ідіть за мною, - строго наказав Ейпорат. - Для вас ще не все втрачено.

На кораблі панували темрява і жах. Солдати оточили Ейпората, що йшов в колі світла, намагаючись торкнутися його сутани, і благали про пощаду. Він говорив тільки:

- Ідіть за мною!

Назустріч йому йшов князь Лефкін.

Зіткнувшись віч-на-віч зі священником, адмірал зміряв його ненависним поглядом.

- А-а-а! Ось ви де!

Лефкін успадкував гарні блакитні очі матері, але, - на жаль, йому дісталися і гачкуватий ніс, і косоокість батька.

- Які б не були мотиви ваших зрадницьких дій, я наказую негайно повернути кораблю енергетичне забезпечення. Командир тут я!

- Вже ні! - Гордо відповів Ейпорат.

Лефкін озирнувся навколо.

- Взяти цю людину! Заарештувати його - або, клянусь, я викину за борт всякого, хто мене зараз чує!

Ніхто не ворухнувся.

- Ваш адмірал наказує вам! Арештуйте його.

Ніякого ефекту...

- Як же ви дозволяєте, щоб вас дурило цей блазень, комедіант! Він обманщик, а Галактичний Дух, про який він просторікує, - плід його уяви, який...

Ейпорат гнівно перервав його:

- Взяти богохульника! Слухати його - значить, губити свої душі!

Шляхетний адмірал тут же опинився в міцних руках своїх солдат.

- Ведіть його за мною!

Ейпорат повернувся і відправився до зали зв'язку. За ним по коридорах, чорним від юрби солдатів, тягли Лефкіна, що чимдуж упирався. Увійшовши до зали, Ейпорат наказав підвести колишнього командира до єдиного працюючого передавача...

- Накажіть флоту змінити курс і приготуватися до повернення на Анакреон!

Усунутий від обов'язків адмірал, розшарпаний, напівбожевільний, послухався.

- А тепер, - продовжував Ейпорат твердо і суворо, - ми на ультратравильовому зв'язку з Анакреоном. Повторюйте за мною слово в слово.

Лефкін замотав головою. Натопв, що заповнив залу і прилеглі коридори, дико заревів.

- Говоріть! - Крикнув Ейпорат. - Почали: «Анакреонський флот...»

Лефкін повторив...

8

В покоях Вініса стояла напружена тиша, коли на екрані з'явилося обличчя князя Лефкіна. Регент тільки охнув і застогнав, коли побачив, як плачевно виглядає його син і спадкоємець...

Гардин дивився на екран спокійно, поклавши ногу на ногу, а щойно коронований Леопольд, тремтячи, забився в найтемніший куток і судорожно закусив рукав своїх позолочених шат. Навіть солдати, вийшовши зі звичайної безпристрастії, з жахом дивилися на екран.

Лефкін говорив затинаючись, втомлено, то і діло, що роблячи паузи:

- Анакреонський флот... усвідомлюючи сутність своєї місії... і відмовляючись брати участь... в небаченому злodianні і святотатстві... повертається на Анакреон... пред'являючи наступний ультиматум... тим богохульникам і грішникам, які насмілилися застосувати силу... проти Академії... джерела всякої благодаті... і проти Галактичного Духа... Вимагаємо негайно припинити війну... проти... істинної віри... і дати гарантії... які б влаштували... військовий флот, що представляється нашим священиком... Тео Ейпоратом... щоб така війна більше не повторилася... і щоб... (тут виникла досить довга пауза) і що ... колишній регент... Вініс... був поміщений у в'язницю... і постав перед церковним судом... за свої злочини... В іншому випадку... королівський флот... повернувшись на Анакреон... зрівняє палац із землею... і зробить все необхідне... для ліквідації гнізда грішників... і лігва руйнівників...

Голос адмірала затих. Він відчайдушно схлипнув. Екран погас.

Пальці Гардина швидко доторкнулися до корпусу атомного ліхтарика. Світло його поступово загасало. І коли він зовсім зник, в темряві регент, король і солдати стали чорними тінями. А навколо Гардина з'явилася аура!

Звичайно, вона не виблискувала так урочисто, як колишня аура короля, але була по-своєму ефектна і куди більш ефективна.

Гардин, насилу приховуючи іронію, звернувся до Вініса:

- Є стара притча. Стара, як саме людство. Думаю, вам корисно буде послухати...

«У коня був найлютіший ворог - вовк, який змушував його жити в постійному страху. Остаточо зневірившись, він вирішив пошукати сильного захисника, який допоміг би їй позбутися ворога.

І пішла вона до людини, і запропонувала йому укласти союз, бо вовк був ворогом людини теж. Людина тут же погодилася і запропонувала негайно вбити вовка, якщо тільки кінь йому допоможе, Кінь з радістю погодився і дозволив

людині надіти на себе сідло і вуздечку. Людина стрибнула на коня верхи, пострибала і - убила вовка.

Кінь на radoшах подякував людині і каже: «Тепер, коли ворог наш мертвий, зніми з мене сідло і вуздечку!». А людина голосно розсміялася і відповіла: «Та що ти кажеш? Ну, моя конячка», - і пришпорив її гарненько».

Стояла гробова тиша. Тінь Вініса не поворухнулась.

Гардин спокійно продовжував:

- Думаю, аналогія очевидна. Бажаючи навечно закріпити за собою непорушну владу над своїми народами, правителі Чотирьох Королівств прийняли від нас наукову релігію, яка стала їх сідлом і вуздечкою. Життєдайна сила атомної енергії сконцентрувалася в руках священників, які виконували наші накази - наші, зауважу, а не ваші. Ви вбили вовка, але не змогли позбутися...

Вініс як підкинутий підхопився з крісла. В темряві його очі здавалися чорними вирами безумства. Хрипким голосом він промовив:

- Але ти в моїх руках! Нікуди не дінешся. Ти загинеш! Нехай нас піднімуть в повітря! Нехай все підірвуть! Але ти загинеш! Я вб'ю тебе! Солдати, - закричав він, - стріляйте в диявола! Вогонь! Вогонь!!!

Гардин обернувся і подивився на солдатів, посміхаючись. Один з них підняв було бластер, але тут же опустил. Решта навіть не поворухнулися. Сальвор Гардин, мер Термінуса, оточений м'яким с'явом, дружелюбно усміхнений, перед яким шойно розсипалася на порох міць Анакреона, був занадто великий для них, незважаючи на наказ регента, що жалібно трусувся...

Вініс викрикнув прокляття і кинувся до найближчого солдата. Вихопив у нього бластер, направив його на Гардина і натиснув кнопку...

Блідий тонкий промінь "відбився від силового захисного поля, що оточував Гардина, і, не заподіявши того ніякої шкоди, нейтралізувався. Вініс натискав і натискав кнопку, реготав в істеричі і заливався безсилимими сльозами.

А Гардин спокійно посміхався, а його захисне поле - його аура - світилася все сильніше, оскільки ковтала енергію променя бластера. Леопольд в своєму кутку закрив очі і тихо застогнав...

Видавши несамовитий крик, Вініс повернув бластер до себе і вистрілив...

Дивлячись на обезголовлену фігуру на підлозі, Гардин пробурмотів:

- Так... Прихильник «прямої дії» до кінця... Останній.

9

Склеп був переповнений.

Сальвор Гардин мимоволі порівняв цю юрбу народу з тією невеликою купкою радників, яка зібралася тут під час «першого пришестя» Гарі Селдона, тридцять років тому. Тоді їх було всього лише шестеро-п'ятеро старих енциклопедистів, з яких ніхто не дожив до сьогоднішнього дня, і він сам, новоспечений мер... В той самий день він за допомогою Йона Лі та його людей позбавив влади старого догматика...

Тепер все було по-іншому. Всі члени Міської Ради очікували появи Гарі Селдона. Гардин як і раніше був мером, але тепер він володів всією повнотою влади. А після поразки Анакреона Гардин користувався загальною популярністю

і любов'ю. Коли він повернувся з Анакреона зі звісткою про смерть Вініса та підписання нової угоди з тремтячим від страху Леопольдом, його зустріли із захопленням. Коли за цим відбулося підписання угод з рештою королівствами - угод, які охороняли Академію від будь-яких спроб нападу - радості не було кінця! По всіх вулицях Термінуса пройшли смолоскипні ходи. Навіть ім'я Гарі Селдона ніколи не звучало так голосно!

Губи Гардина здригнулися в усмішці. Так, початку такої популярності він домігся тоді, тридцять років тому...

В протилежному кутку Склепу Зеф Сермак і Льюїс Борт щось жваво обговорювали. Здавалося, події останніх днів на них не відбилися ніяк. А вони ж голосували за вотум довіри, публічно покаючись в раніше вимовлених образах на адресу Гардина, виправдовуючись і вибачаючись... і тут же затіяли нову кампанію...

Йон Лі торкнувся руки Гардина і багатозначно показав на годинник.

Гардин підняв погляд.

- Привіт, Лі. Що це ви такий сумний? А тепер що не так?

- Він повинен з'явитися через п'ять хвилин?

- Сподіваюся. Минулого разу він з'явився в полудень.

- А якщо не з'явиться?

- Послухайте, Лі, ви, мабуть, вирішили до кінця моїх днів мучити мене своїми сумнівами. Не з'явиться - значить, не з'явиться!

Лі насупився і задумливо похитав головою:

- Якщо все зірветься, у нас будуть чергові неприємності. Якщо Селдон, так би мовити, не схвалить наших дій, у Сермака руки будуть розв'язані. Він хоче повної і безповоротної анексії Чотирьох Королівств і негайної експансії Академії. Якщо буде потрібно - з застосуванням сили. Кампанію цю він вже розгортає щосили.

- Знаю. Пожирач вогню повинен ковтати смолоскипи, навіть якщо ризикує сам згоріти... А ви, Лі, будете завжди сумніватися і переживати. А якщо причин для хвилювання не залишиться, ви їх придумаете.

Лі зібрався було відповісти, але в цю секунду у нього перехопило подих. Всі вогні поступово погасли, і погляди присутніх спрямувалися на великий скляний куб, який займав половину Склепу. Лі глибоко зітхнув і опустився в крісло поряд з Гардином.

Гардин випростався, пильно дивлячись на фігуру людини, що з'явилась всередині куба. Там, в інвалідному кріслі, сидів старий!

З тих, що знаходилися в Склепі тільки Гардин пам'ятав день, коли це сталося вперше... Тоді він був молодий... Відтоді Гардин сильно постарів, а старий у кубі не постарів ані на один день...

Він тихо сказав:

- Я - Гарі Селдон...

В Склепі панувала тиша... Гарі Селдон продовжував говорити, просто і безпосередньо:

- Ось уже вдруге я з'являюся тут. Звичайно, я не можу знати, чи є тут зараз хто-небудь з тих, хто був першого разу. Я не знаю навіть, чи є тут хтось взагалі.

Але і це не так уже й важливо. Якщо друга криза успішно подолана, ви повинні бути тут. Якщо вас тут немає, значить, - друга криза вас зламала.

Він м'яко посміхнувся:

- Але навряд чи, тому що мої розрахунки показують, що в перші вісімдесят років виконання Плану значних відхилень від плану бути не повинно. Імовірність - дев'яносто дев'ять відсотків.

Судячи з наших розрахунків, зараз ви досягли переваги над варварськими королівствами - найближчими сусідами Академії. Якщо під час першої кризи ви перемогли за рахунок балансу сил, то під час другого - духовною силою здолавши фізичну.

Однак мушу попередити вас. Не будьте занадто безтурботні. Я не збираюся відкривати вам знання, являючись сюди привидом, але підкажу: те, чого ви домоглися зараз - не більше ніж нова рівновага. Але тепер ваше становище є значно кращим. І пам'ятайте про те, що духовної потуги, якої було достатньо, щоб відбити потугу фізичну, мало для власної агресії. У вас розквітають регіоналізм і націоналізм, і духовна міць не зможе протриматися довго. Думаю, не говорю вам нічого такого, що може вас здивувати.

І ще - ви повинні пробачити мене за те, що мої пояснення доволі туманні. Я змушений користуватися приблизними термінами, оскільки ніхто з вас не має освіти, необхідної для розуміння суті психоісторії. Ось я й кажу так, щоб вам було зрозуміло.

Зараз Академія знаходиться на самому початку шляху, що веде до створення нової Імперії. Навколишні королівства за ресурсами ще сильніші за вас. Навіть - величезні, непрохідні нетрі варварства. За поясом варварства знаходиться те, що поки ще називається Імперією. Вона слабка і напівзруйнована, але все ж ще життєздатна.

Тут Гарі Селдон взяв із невидимого столика книгу і відкрив її. Обличчя його стало серйозним і урочистим.

- І не забувайте про те, що існує друга Академія, заснована, як і ваша, вісімдесят років тому. Академія на іншому краю Галактики. Панове! Перед вами дорога довжиною в дев'ятсот двадцять років. Зважтесь!

Селдон опустил погляд на книгу і зник. Знову загорілося світло. Склеп наповнився шумом голосів. Лі схилився до вуха Гардіна і прошепотів:

- А він не сказав, чи повернеться ще. Гардин хмикнув:

- Не сказав. Але я дуже сподіваюся, що до часу його нового прищестя і ви, і я будемо надійно упокоєні в землі. Ось так от, Лі!

Частина четверта

Торгівці

1

Торгівці - ... поступово політичну олігархію Академії очолили Торгівці, які обплели тонкими мережами маршрутів грандіозні простори Периферії. Вони покидали Термінус на довгі місяці і роки. Їх кораблі найчастіше були латані-перелатані власноруч; чесність в їхньому середовищі залишала бажати кращого, але безстрашність та відвага...

... За рахунок всього перерахованого вище їм вдалося створити власну «Імперію», більш могутню, ніж псевдорелігійні деспотії Чотирьох Королівств...

... Ходить безліч оповідань про цих одиноких і похмурих велетнів, які напівжартома-напівсерйозно вимовляли своє гасло, запозичене з афоризмів Сальвора Гардина: «Ніколи не дозволяйте моралі утримувати вас від правильних вчинків»... Тепер важко судити, які з розповідей точні, а які апокрифічні. Майже всі в тій чи іншій мірі прикрашені...

Галактична енциклопедія

Ліммар Понієт стояв під душем, коли зазвучав сигнал виклику, - дивно, але гіпервізійний зв'язок і гарячий душ діяли на неосяжних, пустельних просторах галактичної Периферії...

На щастя, цей відсік корабля, не заповнений всілякими вантажами, був настільки мініатюрний, що духова кімната займала кубик розміром два на чотири фути і перебувала всього в двох футах від пульта управління. Ласкавий плескіт води перервав стрекотливе стаккато виклику...

Наспіх стерши з лиця мильну піну, бурмочучи під ніс лайливі слова, Понієт босоніж прошкандибав до пульта, налагодив звук і зображення...

Не минуло й трьох годин, і до його корабля пришвартувався другий торговельний зореліт, і через стикувальний тунель увійшов усміхнений юнак.

Понієт вказав йому на своє найкраще крісло, а сам бочком прилаштувався в кріслі пілота.

- Яким вітром вас занесло, Горм? - похмуро запитав він. - Ви що, всю дорогу від Академії тяглися за мною?

Лес Горм закурив сигарету і негативно похитав головою.

- Робити мені нема чого! Просто примудрився потрапити на четверту Гліпту після прибуття пошти. От мене і послали навздогін за вами з цією штукою.

Він передав Понієтсу маленьку блискучу кульку і додав:

- Конфіденційно. Надсекретно. Не можна передавати по субефіру, і все таке інше. Загалом, це персональна капсула, і ніхто, крім вас, її не прочитає.

Понієт сумно крутив у руці кульку.

- Ось так подаруночок! Щось я не пригадаю, щоб персональна капсула хоч коли-небудь приносила радісні звістки...

Кулька розкрилася у нього на долоні. З нього побігла тонка стрічечка. Він пробіг очима повідомлення - читати необхідно було якомога швидше, тому що,

коли з'являвся кінець стрічки, початок її вже чорнів і обвуглювався. Ще через мить стрічечка розпалася на молекули і випарувалася.

- Чорт забирай, - засмучено промовив Понієтс.

- Може, чимось допомогти, - поцікавився Горм, з цікавістю дивлячись на Ліммара. - Чи це дійсно секрет?

- Та ні, вам ж якраз я можу сказати. Адже ви член Гільдії... Загалом, мені потрібно летіти на Аскон.

- На Аскон? З якого дива?

- Вони там торговця заарештували. Ось і весь секрет.

Горм був щиро обурений.

- Заарештували? Але це ж порушення Конвенції!

- Угу. І втручання у внутрішню політику.

- О! Так він на цьому засипався! А хто такий? Я його знаю?

- Ні! - Різко відгукнувся Понієтс, і Горм зрозумів, що більше запитань задавати не варто.

Понієтс встав, натиснув на клавіші пульта і втупився на монітор. Ряд безпристрасних цифр, що з'явилися на екрані, кинув його в сказ... Він з ненавистю дивився на екран і бурмотів:

- Прокляття! У той час як у мене не виконана квота по продажу! Твою маму...

Тут в очах Горма спалахнув вогник.

- Послухайте, друже, Аскон - закрыта територія!

- Отож бо й воно! Що там, крім складаного ножика, продаси? Вони вперто не бажають купувати ніяких атомних пристроїв. А у мене квота наполовину не виконана. Просто самогубство туди летіти!

- А відкрутитися не можна?

Понієтс сумно похитав головою.

- Справа халепна. Цей хлопець - мій друг, і я не можу кинути його в біді!

Мене веде рука Галактичного Духа...

- Чого-чого? - Примружився Горм.

Понієтс глянув на збентеженого Горма і сухо розсміявся:

- Пробачте, відволікся. Адже ви не читали «Книгу Духа».

- Я про таку і не чув!

- Природно. Її читають ті, хто навчаються в релігійних школах.

- А ви, що ж...

- На жаль, Горм. Це темна пляма в моїй біографії і страшна таємниця. Але для Преподобних Отців я виявився міцним горішком. Вони мене вигнали, і мені нічого не залишалось, як отримати світську освіту в Академії. Ну гаразд, це все, так би мовити, лірика. А як у вас із квотою в цьому році?

Горм погасив сигарету і натягнув кепочку.

- Останній вантаж - і все.

- Щасливчик, - буркнув Понієтс.

Горм попрощався з ним і перейшов на свій корабель, а Ліммар ще довго сидів, похмуро дивлячись в одну точку...

Отже - Ескел Горов був на Асконі, і в тюрмі!

Кепські справи... Гірше, ніж могло здатися на перший погляд. Одне - розповісти про це так, як Понієтс розповів цікавому молодикові, щоб той якнайшвидше відв'язався. Інше - що все приймало серйозний оборот.

Ліммар Понієтс був одним з небагатьох, хто знав, що Старший Торгівець Ескел Горов - зовсім не торгівець, а агент Академії...

2

Минуло два тижні. І все намарно!

Тиждень він витратив, добираючись до Аскона. На кордоні його зустріли пильні патрульні кораблики. Якою б не була асконська система стеження - вона діяла, і непогано ...

Зберігаючи дистанцію, патруль супроводжував його до центральної планети Аскона.

Понієтс без особливих зусиль впізнав ці кораблі. Колишні імперські реліквії. Але не військові зорельоти, а спортивні. Не маючи на борту атомної зброї, вони представляли собою хіба що музейні експонати...

Ще тиждень пішов на спілкування з незліченними чиновниками, які, як багатоголовий шлагбаум, перекривали дорогу до Верховного Магістра. Перед всяким секретарем і радником потрібно було розшаркуватися і розкланюватися. Кожного потрібно було довго і нудно вмовляти, щоб отримати дорогоцінний підпис, що відкривав шлях до наступного чинуші.

Вперше в житті Понієтс відчув, якими марними тут його торгівельні титули...

І ось нарешті він стояв перед дверима, що вели в тронний зал. Минуло два тижні. Горов сидів у тюрмі, а вантаж Понієтса марно нудився в трюмах корабля.

Верховний Магістр був невеликого зросту, лисуватий. Обличчя його заборонували глибокі зморшки, тонку шию прикрашав величезний, пишний хутряний комір. Здавалося, тіло Магістра підвішене до нього.

Він зробив знак рукою, ланцюжок озброєних охоронців розімкнувся. По утвореному проходу Понієтс наблизився до трону.

- Мовчи! - Прошипів Верховний Магістр, хоча Понієтс не встиг і рота відкрити. - Ось так краще! - Зраділо заявив Верховний Магістр. - Чого не переносу - так це марної балаканини. Мовчиш - і мовчи. І не загрожує мені, і не намагайся лестити! І скаржитися не думай! Я вже рахунок втратив - скільки раз такі, як ти і твій товариш, намагалися всучити моїм людям пекельні машинки!

- Сір! - Смиренно промовив Понієтс. - Я не хочу виправдовувати згаданого торгівця. У нас не прийнято лізти туди, де нас не чекають. Але Галактика велика, і бували випадки, коли кордони порушувалися мимоволі. Це були прикрі помилки...

- Прикрі... - проскрипів Великий Магістр, - Тільки от чи це помилки? Що? Ваші люди з четвертої Гліпти тероризують мене проханнями про переговори вже два тижні, з того дня, коли ми кинули цього богохульника до буцегарні! Вони мені й про твоє прибуття повідомили, не сумнівайся. Що це, як не добре організована кампанія з порятунку? Занадто продумана для прикрої помилки!

Чорні оченята асконського правителя метали блискавки.

- А ви, торговці, кидаєтеся між світами як очманілі і зацікавлені тільки в своїх правах! У вас вистачає нахабства прилітати в центральну систему Аскона, а потім називати це мимовільним переходом кордону, прикрою помилкою? Не морочте мені голову, гаразд?

Понієтс здригнувся, але вигляду не подав. Він так само смиренно вимовив:

- Якщо спроба торгувати здійснена навмисно, Ваше Преподобство, то це, безумовно, суперечить жорстким правилам, встановленим в нашій Гільдії.

- Суперечить, суперечить! І нашим правилам - теж! Та так суперечить, що твій приятель скоро життям заплатить за це.

У Понієтса противно засмоктало під ложечкою. Здавалося, виходу немає.

Він тихо промовив:

- Сір, але смерть така абсолютна і безповоротна, що, може, їй знайдеться яка-небудь заміна?

Настала мовчазна пауза. Потім Верховний Магістр вкрадливо поцікавився:

- Я чув, Академія дуже багата?

- Так! На жаль, ви постійно відмовляєтеся від наших багатств! Наші атомні товари коштують...

- Та нічого вони не варті, ваші атомні товари. На них немає благословення наших предків. Вони гріховні і прокляті на віки віків.

Остання фраза прозвучала як шкільна формула... Зморшкуваті повіки Верховного Магістра опустилися очі.

- А більше нічого цінного у тебе немає?

Понієтс вдав, що натяку не зрозумів.

- А що б ви хотіли?

Асконець відкрив очі і знизав плечима:

- Отакої! Хто торговець - ти чи я? Що ж ти у мене питаєш, що мені потрібно? Так не піде! Твоєму дорогоцінному дружку загрожує смерть за порушення законів Аскону. Газова камера. Ми, до речі, справедливий народ. Найбідніший з селян не постраждав так, як твій друг. Я сам, якщо б таке було, не дай бог, на його місці, постраждав би не менше.

Понієтс, опустивши погляд, безнадійно запитав:

- Сір! Чи не буде мені дозволено переговорити з в'язнем?

- Асконські закони, - холодно озвався Верховний Магістр, - не дозволяють побачень зі смертниками.

У Понієтса перехопило подих. Мить він збирався з духом і раптом вигукнув:

- Ваше Преподобство, я прошу вас проявити милість до душі людської в години, коли тіло його готується до швидкої смерті. Він позбавлений духовної їжі і душа його в небезпеці. Він може піти в інший світ непідготовленим.

Верховний Магістр повільно, підозріло поцікавився:

- Ти що... - сповідник?

Понієтс скромно опустил очі.

- Мене так вчили, Ваше Преподобство. У похмурій пучині космосу мандрівним торговцям потрібні такі люди, як я, які могли б подбати про духовний бік їхнього життя...

Асконський правитель задумливо похитав головою:

- Так... людина повинна підготувати свою душу до подорожі в країну предків... Ось вже не думав, не гадав, що торговці - віруючі! Дивні діла твої, Господи!

3

Ескель Горов поворухнувся на нарах і розплющив одне око. Двері камери різко рипнули і важко відкрилася... Горов різко підхопився на ноги.

- Понієтс! Тебе послали!

- Збіг обставин, - сумно відповів Понієтс. - Випадковість чи мій злий демон пожартував... Спочатку ти потрапляєш в біду на Асконі. Потім мій торговельний маршрут, відомий Раді з Торгівлі, пролягає в п'ятдесяти парсеках звідси. По - третє, ми раніше працювали разом, і Раді це відомо. Ну хіба не вдалий збіг обставин?

- Говори обережніше, - тихо промовив Горов. - Нас напевно підслуховують. Або у тебе портативний відбивач?

Понієтс мовчки показав візерунчастий металевий браслет, що охоплює зап'ястя лівої руки, і Горов заспокоївся.

Понієтс озирнувся. Камера була чиста і простора. Нічим поганим не пахло.

- Повезло. Схоже, з тобою тут непогано обходяться.

Горов пропустив його слова повз вуха.

- Ти мені от що скажи. Як тобі вдалося до мене пробратися? Нікого не допускають вже два тижні!

- З того самого дня, значить, як я прибув... Ну що тобі сказати? Уяви собі, що цей обскубаний горобець - тутешній правитель - має деякі слабкості. Він, бач, обожає благочестиві розмови. Нерозумно цим не скористатися! Як бачиш, вийшло. Хто я, як ти думаєш? Не млій - я твій духівник. Дивовижні люди - ці святенники! Знадобиться, так він тобі особисто горлянку перереже, оком не моргнувши, але при цьому щиро турбується про твою безтілесну, неіснуючу душу. Загалом, говорячи науковою мовою, я застосував методи емпіричної психології. Хороший торговець повинен знати про все потроху.

Горов саркастично посміхнувся:

- Ясно. Ти ж вчився в богословській школі. Молодчина, Понієтс! Яка удача, що послали саме тебе! Але якось мені не віриться, що Верховний Магістр так вже переживає за мою душу. Напевно він натякнув на викуп?

Очі торговця звузилися.

- Так, натякнув, мимоволі. Паралельно погрожуючи смертю в газовій камері. Я зробив хитрий хід і ухилився. Запросто міг потрапити в пастку. Невже це всього лише здирництво? Ось тобі маєш! А що йому треба?

- Золота.

- Золота? - Нахмурився Понієтс. - Що, сам метал? Нащо?

- У них золото - засіб обміну.
- Ось як? А де ж я його візьму?

- Де хочеш. Послухай, це дуже важливо. Якщо запахне золотом і Верховний Магістр вчує цей запах, зі мною нічого не зроблять. Пообіцяй йому стільки, скільки він попросить. Потім вирушай до Академії, на Термінус, якщо буде потрібно. Коли мене звільнять, нас з пошаною проводять з Аскона і ми благополучно розб'їжимося в різні боки.

- Ага. А потім ти повернешся і спробуєш ще раз?

- Понієтс, інакше я не можу! Я зобов'язаний продати атомні пристрої на Асконі.

- Та ти не встигнеш і на парсек від Аскона відлетіти. Ти не гірше за мене уявляєш наслідки.

- Ні. Не розумію, про що ти? А і розумів би - все одно нічого б не змінилося.

- Будь певен, наступного разу тебе точно прикінчать.

Горов знизав плечима.

Понієтс несподівано спокійно проговорив:

- Знаєш, якщо мені ще раз випаде переговорити з Верховним Магістром, було б бажано знати усі таємниці. До цих пір я діяв наосліп. Але навіть шляхом легких натяків мені вдалося довести Його Високоповажність до потрібної кондиції.

- Все вкрай просто, - озвався Горов. - Безпека Академії тут, на Периферії, може бути укріплена шляхом створення комерційної імперії з релігійним управлінням. Ми все ще не достатньо сильні для того, щоб вводити політичний контроль. Хоча це можливо за підтримки Чотирьох Королівств.

Понієтс кивнув:

- Це зрозуміло. А в системі, яка відмовляється придбати атомне обладнання, нізащо не поставиш під контроль релігійне правління.

- Саме так! І така система стає осередком напруженості.

- Ну добре, - позіхнув Понієтс. - Це все, так би мовити, теорія. Давай ближче до справи. Що конкретно тут заважає торгівлі? Релігія? Я саме так і вирішив, коли сперечався зі старим козлом.

- У них тут культ предків. Вони вважають, що існувало первородне зло, від якого їх врятували скромні і відважні герої - їхні предки. Сто років тому імперські війська вибили його звідси і було встановлено незалежне правління. Розвинена наука, а особливо - атомна енергетика, - стала асоціюватися з колишнім, імперським, режимом, про який вони згадують з жахом.

- Ось воно що! Однак... мені здалося, що від тих гарненьких корабликів, які супроводжували мене сюди від кордону, сильно тхнуло атомними двигунами...

Горов хмикнув:

- Ці кораблі - імперські реліквії. Може, і з атомними двигунами. Вони зберігають те, чим володіють. Справа в іншому, а саме в їх небажанні пробувати нове. Вся асконська промисловість орієнтована не на атом. Ось це ми і повинні змінити.

- І як же ти збираєшся це зробити?

- Спробую зломити опір спочатку в одній точці. Простіше кажучи, якби мені вдалося загнати хоча б один складаний ніж з атомним лезом місцевому аристократу, це значило б зацікавити його проштовхнути в уряді закон, що дозволив би цим ножиком користуватися. Може, це виглядає надто примітивно, але з психологічної точки зору тут не підкопаєшся. Для того щоб здійснювати стратегічну торгівлю в стратегічних місцях, потрібно створити проатомну фракцію в уряді.

- Ясенько... Стало бути, ось для якої високої мети тебе послали, а я тут стирчу, щоб заплатити за тебе викуп і чкурнути в усі лопатки, а ти знову продовжиш своє? А тобі не нагадує це змію, яка кусає себе за хвіст?

- В якому сенсі?

- Послухай! - Розгарячився Понієтс. - Ти ж дипломат, а не торгівець, і скільки б ти себе торгівцем ні називав, ти ним не станеш! Тут дільце для того, хто тямить у торгівлі. А у мене тут корабель з повними трюмами всякої всячини, яку я марно, виходить, тягнув! До того ж квота з продажу у мене не виконана!

- Ти... хочеш ризикнути життям через чужу справу?

Понієтс глузливо промовив:

- А ти хочеш сказати, що тут, мовляв, почуття патріотизму, і всяке таке? Торгівці, виходить, патріотами бути не можуть?

- Ні. Не можуть. Першовідкривачі - не патріот за визначенням.

- Ну й добре. Я це врахую. Природно, у мене і в думках немає нічого про зміцнення безпеки Академії. Моя справа - бізнес, і, схоже, у мене є шанс. Ну а якщо я ще й Академії допоможу - тим краще. А життям я ризикував і з більш дріб'язкових приводів.

Понієтс встав, і Горов піднявся слідом за ним.

- Що ти збираєшся робити? - Стривожено запитав він.

Торгівець посміхнувся:

- Не знаю, Горов. Поки не знаю. Але якщо вся справа полягає в тому, щоб щось продати, я тобі допоможу. Я не шахрай і ще жодного разу в житті не закінчував торгівельний сезон з невиконаною квотою.

Як тільки Понієтс постукав, двері камери важко відкрилися і по обидва боки них встали охоронці.

4

- Цирк, - презирливо буркнув Верховний Магістр. Він укутався в хутра, рука міцно стискала залізну палицю, що служила йому бунчуком.

- І золото, Ваше Преподобство!

- Ну так, і золото, - недбало кивнув Верховний Магістр.

Понієтс поставив на стोलік скриньку і обережно прочинив її. Відчував він себе до крайності незатишно в цій обстановці недовіри і ворожості - він відчував таке лише в перший рік своєї роботи в космосі.

Вельможі розташувалися півколом на узвишші, кидаючи колючі погляди в його бік. Серед них був і Ферл, вузьколиций, кістлявий фаворит, що сидів поруч з Верховним Магістром. Його обличчя було особливо злим. Понієтсу вже

довелося з ним зустрітися одного разу, і він тут же відзначив для себе, що це - його головний ворог. А отже, і перша жертва...

За дверима залу очікував розв'язки невеликий військовий загін. За весь час Понієтс так і не зумів потрапити на корабель. З собою у нього нічого не було - крім цієї штуkenції, яку він вирішив випробувати, а Горов все ще нудився в асконській катівні.

Він задумав попрацювати з маленьким шедевром інженерної думки, на виготовлення якого пішов тиждень копiткої праці, і подумки благав, щоб покритий свинцем кварц витримав випробування...

- Що це? - З підозрою запитав Верховний Магістр.

- Це, - відповів Понієтс, відступивши на крок назад, - невеликий прилад, який я зробив сам.

- Я не про це питаю. Це - одне з пристосувань чорної магії вашого світу?

- В основі роботи приладу - дійсно атомна енергія, - спокійно відповів Понієтс. - Але вам не потрібно до нього торкатися. Якщо прилад завдасть шкоди, то відіб'ється це виключно на мені.

Верховний Магістр підніс жезл до приладу, і губи його швидко і беззвучно заворушилися, вимовляючи очисне заклинання.

Вузьколиций радник, який сидів поруч з ним, схилився до вуха Верховного Магістра. Чи то він полоскотав Магістра набундоченими рудими вусиками, чи той не захотів його слухати, тільки Верховний Магістр гидливо відсторонився від нього.

- А чи може ця машина провести золото, яке врятувало б життя твого співвітчизника?

- За допомогою цього приладу, - почав Понієтс, м'яко опускаючи руку на панель приладу, - я можу перетворити в золото залізо, яке ви мені дасте, якщо будете так люб'язні. Золото вийде найвищої якості. Це єдиний пристрій, відомий людям, Ваше Преподобство, яке здатне взяти залізо - найпростіше залізо, яке прикрашає ваш трон і стіни цього залу, і перетворити його в сяюче золото.

Понієтс говорив, але без почуття впевненості в собі. Зазвичай торгівельні переговори давалися йому легко, гладко, а зараз він нагадував сам собі перевантажений вагон на спотворених рейках. На щастя, Верховного Магістра більше цікавив зміст, ніж форма...

- Ось як? Трансмутація? Тут вже бували хитруни, які хвалилися, що вміють це робити. Вони жорстоко поплатилися за своє богохульство!

- Їм вдалося зробити золото?

- Ні.

Великий Магістр кілька пожвавився.

- Виробництво золота - це злочин, який таїть в собі покарання. Спроба плюс невдача - і ось ви вже смертник. Ну-бо, зроби що-небудь з моїм жезлом!

Він жбурнув жезл до ніг Понієтса.

- Ваше Преподобство простить мене. Мій прилад малий для вашого жезла.

Маленькі блискучі оченята Верховного Магістра обвели півколо вельмож і зупинилися на одному з них.

- Рандель, позичте пряжки. Не бійтеся ви так, я поверну. У подвійному розмірі, не сумнівайтеся.

Пряжки передали по рядах. Верховний Магістр зважив їх на долоні і кинув на підлогу.

- Візьми!

Понієтс підібрав з підлоги пряжки, сильно смикнув за кільце. Свинцевий циліндр розкрився. Очі його звузилися від напруження. Він старанно розмістив пряжки на решітці анода. Потім піде легше, а зараз не можна було вдаритись обличчям в бруд.

Саморобний трансмутатор сердито потріскував хвилин десять. В повітрі з'явився запах озону. Асконці зашуміли. Ферл знову нахилився до вуха Верховного Магістра. Однак обличчя старого залишалося непроникним. Він знову відхилився від Ферла.

Понієтс розкрив циліндр. Пряжки стали золотими.

Ліммар підніс їх Верховному Магістрові, вклонився, пробурмотівши улесливо:

- Прошу вас, Ваша Велелюбносте!

Старий був не на жарт переляканий. Він зробив рукою відчайдушний жест, наказуючи Понієтсу прибрати пряжки подалі, і з жахом дивився на трансмутатор. Понієтс звернувся до присутніх:

- Панове, ось золото. Справжнє золото. Якщо ви сумніваєтеся, то можете піддати його будь-яким фізичним та хімічним аналізам і переконатися самі в його схожості з природним. Будь-яке залізо піддається обробці таким способом. Іржа і невеликі домішки супутніх металів - не перешкода.

Слова Понієтса повисли в тиші. Пряжки ще лежали на його долоні. Мовчання було красномовним.

Верховний Магістр нарешті взяв себе в руки. Тільки він потягнувся за пряжками, як вузьколиций Ферл схопився і крикнув:

- Ваша Велелюбносте, але золото отримано із забрудненого джерела!

Понієтс заперечив:

- Чудові квіти виростають з брудної землі, Ваша Велелюбносте! Ви торгуєте з усіма сусідами, купуєте у них різні речі і не питаєте при цьому, як їх виготовили - в древній машині, благословенній вашими предками, або на якому-небудь проклятому небесах пристрої. І потім - я ж не пропоную вам прилад. Я пропоную золото!

- Ваша Велелюбносте! - Не вгамовувався Ферл. - Ви не можете відповідати за гріхи чужинця, який діє проти вашої волі. Але... прийняти це гріховне псевдозолото, розпутним методом виготовлене з заліза у вашій присутності, на ваших очах і з вашої згоди, - це образа духів наших предків!

- Але... все-таки... золото є золото, - вагаючись, промовив Верховний Магістр. - Це викуп за того, хто сидить у в'язниці. А ви, Ферл, надто прискіпливі.

Він прийняв з рук Понієтса пряжки, простягнув їх Ферлу, але той гордо відвернувся.

- Ви - сама Мудрість, Ваша Велелюбносте, - смиренно вимовив Понієтс. - Адже помилювання засудженого не образить пам'яті ваших предків. Крім того,

отримане золото можна принести їм у жертву. Якщо воно несе в собі зло, то розпадеться в прах, будучи прикладеним до благословенного святилища!

- Клянуся прахом мого дідуся! - Здивовано вигукнув Верховний Магістр. - Ферл, що ви скажете про цю молоду людину? По-моєму, він справу говорить. Його слова благочестиві...

Ферл похмуро промовив:

- Якщо тільки вони не були продиктовані Злим Духом.

- Зробіть так, Ваша Велелюбносте! - Запропонував підбадьорений Понієтс. - Візьміть золото в заставу. Помістіть його на вівтарі ваших предків як жертвоприношення, а мене затримайте на тридцять днів. Якщо до кінця цього терміну ви не помітите жодних ознак відторгнення, тобто - якщо не відбудеться ніяких нещасть, це буде знаком того, що жертва прийнята.

Верховний Магістр урочисто піднявся і оглянув присутніх, шукаючи схвалення па особах сановників. Навіть Ферл, пожовуючи кінчик рудих вусів, церемонно кивнув.

Понієтс посміхнувся і... подякував небесам за користь релігійної освіти...

5

Минув ще тиждень, і настав день, призначений для зустрічі з Ферлом. Понієтсу все до чортиків набридло, але діватися було нікуди, доводилося миритися з власним безсиллям.

Він покинув межі міста під конвоєм. На замиській віллі Ферла його утримували під замком. Нічого не залишалось, як змиритися і з цим.

В будинку Ферл здавався молодшим і стрункішим і зовсім не був схожий на старійшину.

- Ви - цікава людина, - сказав він, твердо дивлячись на Понієтса близько посадженими очима. - На минулому тижні ви байдикували. А в останні дві години ви всіма можливими способами намагалися з'ясувати, чи не потрібно мені золото. Це нерозумно. Кому ж воно не потрібно? Запропонували б прямо.

- Але це не просте золото, - пояснив Понієтс. - Не тільки золото. Не просто монетка - інша. Скоріше, це все, що ховається за поняттям «золото».

- А що ховається за цим поняттям? - Буркнув Ферл, кривлячи губи. - Сподіваюся, ми не станемо витратити час на марні суперечки і ще одну безглузду демонстрацію?

- Безглузду?

- Природно.

Ферл сперся підборіддям на складені руки.

- У мене немає до вас претензій. Я чудово розумію, що буфонада входила у ваші плани. Треба попереджати Його Високоповажність, хоча я сумніваюся у ваших мотивах. Якщо бути щирим, на вашому місці я б справив золото на кораблі і запропонував вже готове. Тоді можна було б обійтися без спектаклю і не викликати незадоволення.

- Звичайно, - погодився Понієтс, - але оскільки на моєму місці був я сам, то я волів викликати невдоволення, щоб привернути вашу увагу.

- Ось як? Невже? Ферл був щиро здивований.

- Отже, тридцяти денне ув'язнення ви розраховували використати для того, щоб моя увага переросла в щось більш суттєве? А що якщо золото виявиться нечистим?

Понієтс похмуро віджартувався:

- Угу. У той час як висновок експертизи залежить від тих, хто більше за інших зацікавлений, щоб воно виявилось чистим?

Ферл, примружившись, глянув на торгівця. Здавалося, він був здивований і радий одночасно.

- Потрапили в точку. Ну а тепер розкажіть мені, чому ви так старалися привернути мою увагу?

- Це просто. За той короткий час, що я перебуваю тут, я дізнався багато чого з того, що виявилось виключно корисним. Ну, наприклад, - ви занадто молоді для члена Ради Старійшин, а крім того, походите з відносно молодого роду.

- Ви щось маєте проти моєї родини?

- Зовсім ні. Ваші предки великі й святі - це загальновідомо. Але дехто подекує, що ви не входите в число П'яти Племен.

Ферл відкинувся у кріслі.

- При всій своїй повазі до них, - промовив він з погано прихованим роздратуванням, - в П'яти Племенах - суцільне кровозмішення і виродження. Зараз насилу відшукається хоча б п'ятдесят істинних членів Племен.

- Але хтось подекує, що не бажає бачити всякого, хто не входить до числа членів П'яти Племен, на посту Верховного Магістра. А у молодого новоявленого фаворита неминуче повинні бути могутні вороги з числа сильних світу цього. Це очевидно. Його Високоповажність старіє, і його протекції не стане разом з ним.

Ферл зсунув брови.

- Для чужоземця ви щось занадто багато встигли довідатися. Вам слід було б відрізати вуха.

- Це питання можна вирішити потім.

- Дайте-но подумати.

Ферл завертівся в кріслі.

- Ви пропонуєте мені силу і владу, які надаються за маленькі гріховні пристрої, якими заповнений ваш корабель? Так?

- Припустімо. Є заперечення? Щось з області понять про добро і зло?

Ферл похитав головою:

- Ні. Послухайте, чужинцю. Ви з позицій язичницького агностицизму можете думати про нас що завгодно. Але - що стосується особисто мене, то я хочу запевнити вас в тому, що я не осліп від міфології, хоча вам так і могло здатися. Я - освічена людина, сер, і, не боюся цього слова, - освічений. Наші релігійні обряди - швидше в ритуальному, ніж в етнічному плані - призначені для юрби.

- В такому разі що вам заважає?

- Натовп. Особисто я не проти мати з вами справу, але ваші приборчки повинні приносити користь! Хіба до мене попливуть незліченні багатства, якщо я скористаюся вашою пропозицією - ну, не знаю, бритви там всякі і складані

ножі? Хіба чисто виголене підборіддя обіцяє мені багатство? І як мені вдасться уникнути смерті в газовій камері і гніву натовпу, якщо мене в один прекрасний день застануть за цим заняттям?

Понієтс знизав плечима.

- Ви маєте рацію. По-моєму, єдиним виходом із ситуації було б навчання вашого народу застосуванню атомних пристосувань для їх же зручності і для вашої чималої особистої вигоди. Це гігантська робота, не заперечую, але виграш вартий того. Але це вам вирішувати, не мені. Оскільки я не пропоную вам ані бритви, ані ніж, ані механічний сміттєзбірник.

- Що ж ви пропонуєте?

- Золото. Просто золото. Ви можете отримати той прилад, який я показував минулого тижня.

Ферл напружився.

- Трансмутатор?

- Саме. І золота в ваших руках виявиться стільки, скільки зараз заліза. Цього має вам вистачити на все про все. І для того, щоб отримати посаду Верховного Магістра, незважаючи на вашу молодість і численних недругів. Крім того, це абсолютно безпечно.

- В якому сенсі?

- В такому, що принцип трансмутації секретний. Так само секретний, як гоління атомної бритвою від цікавих очей. Ви можете запроторити трансмутатор в глибоке підземелля в потужній фортеці найвіддаленішого маєтки, і він стане джерелом вашого добробуту. Ви купуєте золото, а не прилад, а золото не пахне - воно не несе слідів виробництва, і його ніяк не можна буде відрізнити від природного.

- А хто ж буде працювати з приладом?

- Та ви й будете працювати. П'ять хвилин навчання - і справа в кепці.

- А... що ви хочете взамін?

- Ну... - Понієтс відразу став серйозніше й обережніше, - я чесно назву вам ціну. Прилад дуже дорогий - еквівалент кубічного фути золота в чавуні.

Ферл розсміявся, а Понієтс почервонів.

- Я хотів би відзначити, сер, що в 2:00 принесуть все, що вам потрібно.

- Звичайно! А через годину ви спокійненько полетите, а прилад раптом перестане працювати. Мені потрібні гарантії.

- А моє чесне слово?

- Чудово!

Ферл розвеселився не на жарт. Раптом він спохмурнів і відрубав:

- Мене більше влаштовує ваша присутність. Я, в свою чергу, даю чесне слово заплатити після того, як прилад працює тиждень.

- Це неможливо.

- Неможливо? Та за одну пропозицію я можу вас стратити! Даю чесне слово, що завтра з ранку ви вирушите в газову камеру.

Обличчя Понієтса залишалось непроникним. Але очі блиснули вогнем.

- Круто... Ви не могли б письмово зафіксувати свою обіцянку?

- І підписати власний смертний вирок? Ні вже, вибачте!

Ферл широко посміхнувся:

- Пробачте, дорогий! Але один з нас ідіот!
- Торгівець приречено промовив:
- Домовилися...

6

Горова звільнили на тридцятий день, і його місце зайняли п'ятсот фунтів найчистішого золота. Корабель повернули йому в цілості. Так само, як і зореліт Поніетса. У супроводі ескорту маленьких вертких зорельотів вони залишали межі Аскона.

Голос Горова, змінений відстанню, долітав до вуха Поніетса.

- Але... це не те, чого мені хотілося, Поніетс. Трансмутатор - ні, не те... Де ти його взяв?

- Я його не брав. Змайстрував сам з камери для опромінення їжі. Звичайно, не те. Занадто велика споживана потужність, Академія давно б використовувала трансмутацію замість того, щоб мотатися по всій Галактиці в пошуках важких металів. Це скоріше стандартний трюк, яким користується деколи торгівець. Але, поклавши руку на серце, скажу - ніколи не бачив, як з заліза виходить золото. Але це вражає, а головне, спрацьовує - ненадовго, правда.

- Зрозуміло. Але мене це мало влаштовує.

- Ну ти даєш! Завдяки цьому я витягнув тебе з в'язниці!

- Це зовсім не те, що було потрібно. Мені потрібно повернутися, як тільки від нас від'яжеться конвой.

- Чому?

- Ти все сам пояснив цьому політику! Твоя торгівельна угода полягала в тому, що трансмутатор - не предмет продажу, а засіб виробництва. Він купив золото, а не прилад. З психологічної точки зору все гаразд, але...

- Але?

Голос Горова зазвучав різкіше:

- Необхідно продати їм прилади, саме прилади! Щось, що б вони не боялися застосовувати відкрито, щоб змусити їх застосовувати атомну техніку.

- Це зрозуміло, - м'яко відгукнувся Поніетс, - Але я - не маленький. Послухай-но, що виходить з моєї угоди, гаразд? Поки працюватиме трансмутатор, Ферл стане качати золото, і цього виявиться достатньо, щоб він зміг купити собі наступні вибори. Верховний Магістр довго не протягне.

- Ти що, розраховуєш на його подяку?

- Ні. На зацікавленість недурної людини. Трансмутатор дозволить йому виграти на виборах, а інші прилади...

- Ні! Ні! Це занадто заплутано. Він заплатив не за трансмутатор, а за золото, старомодне золото. Ось що я намагаюся тобі втовкмачити!

Поніетс посміхнувся і зручніше влаштувався в кріслі пілота.

«Так, - подумав він, - я і справді добряче заплутав бідолаху ...»

Вголос він сказав:

- Не треба поспішати, Горове. Я ще не закінчив. Деякі пристрої я йому усучив.

Настала коротка пауза. Потім Горов обережно запитав:

- Які пристрої?

Понієтс зробив недбалий жест рукою.

- Бачиш цей ескорт?

- Ну, бачу. Ти про пристрої викладай.

- Скажу. Ось послухай. Нас супроводжує особистий ескорт Ферла - дар Верховного Магістра. Це Ферл влаштував для нас.

- Ось як?

- А як ти думаєш, куди нас спрямовують? На його власні копальні, от куди! Слухай! - Понієтс пожвавився. - Я ж казав тобі, що збираюся робити гроші, а не тріпатися! Так, я віддав трансмутатор задарма. Нізачо, крім ризику опинитися в газовій камері, а така ціна нічого не додає моїй квоті.

- Вернись до копальень, Понієтсе. Звідки вони?

- А вони фігурують у договорі про оплату. Ми вирушаємо за оловом, Горов. Ми наповнимо оловом усі відсіки цієї старої руїни, та ще й тобі залишиться! Слухай уважно! Я спускаю з Ферлом вниз, в шахту, а ти прикрриєш мене зверху на той випадок, якщо Ферлах заманеться з нами жартувати. Ось так він розплатиться, Горов!

- За трансмутатор?

- За весь вантаж атомних пристроїв! За подвійну ціну плюс винагороду.

Він сором'язливо потиснув плечима.

- Усвідомлюю, що це обдурювання, але мені потрібно квоту виконати, ясно?

Горов розгублено запитав:

- Може... поясниш все-таки?

- Що тут пояснювати? Просто, як у школі. Розумієш, Горов, цей розумник порахував, що я у нього в пастці - його слово значило для Верховного Магістра більше, ніж моє. Він взяв трансмутатор, хоча на Асконі це вважається кримінальним злочином. Але в будь-який момент він міг би виправдати свій вчинок тим, що скоїв його нібито для того, щоб влаштувати мені пастку з чисто патріотичних міркувань і звинуватити мене у продажу забороненого товару.

- Це якраз зрозуміло...

- Природно, але ми не просто дали один одному слово. Але бач, Ферл ніколи в житті не чув про таку чудову штучку, як мікроплівкова камера.

Горов розреготався.

- От-от! - Продовжував Понієтс. - Він тримав руку на пульсі. Я був зв'язаний по руках і ногах. Але, продаючи йому трансмутатор, я вмонтував в цей пристрій мікроплівкову камеру, а на наступний день вийняв. В результаті я став володарем першосортною відеозапису того, як бідолаха Ферл, вичавлюючи з трансмутатора останні ерги, отримав перше золото і кудкудакав над ним як курка, що знесла перше в житті яйце!

- І ти, звичайно, показав йому плівку?

- Через пару днів. Сіромаха - він раніше ніколи не бачив об'ємного кольорового звукового фільму! Він стверджував, що він - людина без упереджень, але я раніше не зустрічав більш наляканого дорослого чоловіка! А коли я повідомив йому, що у мене є проектор, який я встановив на центральній

міській площі і налаштував на включення в полудень, і цю кінокомедію подивляться мільйони фанатичних асконців, які тут же розірвуть його на частини, він просто-таки впав до моїх ніг .І, що цілком природно, був готовий укласти будь-яку угоду на моїх умовах.

- Ну, а... - Горова душив сміх, - на міській площі дійсно був проектор?

- Не було, звичайно. Але справа не в цьому. Головне - операція відбулася! Він купив у мене всі пристрої до єдиного і все, що було в тебе, погодившись сплатити нам оловом - скільки тільки зможемо відвезти. Угода підписана, і я передам тобі копію, перш ніж спуститися з ним в шахту, - про всяк випадок.

- Так, але чи стане він займатися продажем пристроєм?

- Чому б і ні? За рахунок продажу він не тільки покриє витрати, але і наживеться, що компенсує йому ображене самолюбство. А головне - він стане наступним Верховним Магістром - і таким, що Академії кращого і не побажаєш.

Частина п'ята Майстри торгівлі

1

Торгівці - ... з психоісторичною неминучістю економічна міць Академії зростала. Торгівці багатіли, а з багатством приходила влада...

... Іноді забувають про те, що Хобер Меллоу почав свою кар'єру як простий торгівець. Але завжди пам'ятають про те, що він став першим з Королів Торгівлі...

Галактична енциклопедія

Джоран Сатт, розглядаючи свої ретельно доглянуті пальці, проговорив:

- Тут щось загадкове... Лише між нами - дуже може бути, що настає чергова криза, передбачена Гарі Селдоном.

Чоловік, що сидів навпроти, поліз до кишені короткої смирнійської куртки за сигаретою.

- Нічого не можу сказати, Сатте. Взагалі-то, як правило, політики починають волати: «Селдонівська криза, селдонівська криза!» - Перед кожними черговими виборами мера...

Сатт кисло посміхнувся:

- До передвборчої кампанії далеко, Меллоу. Треба дізнатися, звідки береться атомна зброя, от і все.

Хлопер Меллоу, Майстер Торгівлі, байдуже випустив цівку диму.

- Далі. Викладайте, Сатте, що там у вас ще.

Меллоу ніколи не допускав проявів зайвої фамільярності до себе в спілкуванні з людьми з Академії. Для них він був чужинець, він це прекрасно розумів, але гідність зберігав в будь-якій ситуації...

Сатт натиснув кнопку, кришка столу перевтілилася - на ній з'явилася тривимірна карта зоряних систем. Натиснув ще одну - і з півдюрини систем замерхтіли червоними вогниками.

- Це, - сказав він, - республіка Кореллія.

Торгівець недбало кивнув:

- Був я там. Чортова діра! Кому тільки в голову прийшло назвати її республікою? Командора там всякий раз обирають з родини Арго. А якщо це комусь не сподобається, то з ним - тихо і ненав'язливо - відбувається нещасний випадок... Загалом, я там бував, - повторив він, гидливо скривившись.

- Вам пощастило, Меллоу. Ви повернулися. А це далеко не завжди буває. За останній рік три торгові кораблі, відправлених туди відповідно до Конвенції, зникли на території республіки. Вони були озброєні до зубів, обладнані захисним полем...

- І які прийшли останні повідомлення?

- Та звичайні звіти. Більше - нічого. Тиша.

- Ну, а Кореллія що каже з цього приводу?

- Не дізнавались. При нашій репутації, коли ми тримаємо під контролем всю Периферію, питати про якісь три зниклі кораблі?

- Сатте, давайте ближче до справи. Від мене ви чого хочете?

Джорана Сатта важко було вивести з рівноваги. Як секретарю мера йому доводилося мати справу з радниками від опозиції, безробітними, реформаторами, шарлатанами, котрі час від часу стверджували, що знають усі тонкощі майбутнього не гірше самого Гарі Селдона. Робота вишколила, загартувала його психіку - він тримав себе в руках завжди і з усіма. Він методично, спокійно проговорив:

- Хвилиночку. Так ось, три кораблі зникли в одному місці за один рік - це не випадковість, і атомну зброю можна захопити тільки із застосуванням атомної зброї. Виникає природне запитання: якщо у Кореллія має атомну зброю, звідки вони її отримують?

- Ну і звідки, по-вашому?

- Є два варіанти. Або роблять самі...

- Сумнівно!

- Вельми. Інший варіант - шпигунство.

- Ви справді так думаєте? - Холодно запитав Меллоу.

- У цьому немає нічого незвичайного. З тих пір як Чотири Королівства підписали з Академією Конвенцію, нам доводилося неодноразово стикатися з діяльністю значних груп дисидентів. У кожному з колишніх королівств існують свої конформісти, колишні аристократи, яким ледве вдається приховувати нелюбов до Академії. Нічого дивного, якби вони проявили активність.

Меллоу рясно почервонів.

- Натяк зрозумілий. Я - смирнієць.

- Знаю. Ви - смирнієць, тобто ви народилися на Смирні, одному з колишніх Чотирьох Королівств. Ви є громадянином Академії тільки за освітою. За народженням ви - чужинець. Не сумніваюся, що ваш батько був бароном за часів воєн з Анакреоном і Лоріксом й ваші землеволодіння були експропрійовані, коли Зеф Сермак проводив земельну реформу.

- Ні, клянусь всім святим, ні! - Вигукнув Меллоу. - Мій батько був простим шахтарем. Я нічим не зобов'язаний старому режиму! Так, я народився на Смирні, але нічого ганебного в цьому не знаходжу! Ви вже залиште при собі ваші тонкі натяки на шпигунство. Або віддайте відповідні розпорядження, або викладіть звинувачення.

- Люб'язний Майстре Торгівлі! Чесно кажучи, мене ні краплі не хвилює, ким був ваш любий дідусь - королем Смирни чи останнім жebraком. Дані біографії я виклав саме для того, щоб ви зрозуміли, що якраз це мене зовсім не цікавить. Ви просто дещо пропустили повз вуха. Повернімося назад. Ви - смирнієць. Ви непогано знаєте чужоземців. Крім того, ви - торговець, і притому один з кращих. Ви бували в Кореллії. Я хотів би, щоб ви відправилися туди.

- Як шпигун? - Видихнув Меллоу.

- Не зовсім. Ви вирушите як торговець - але з відкритими очима. І буде дуже добре, якщо вам вдасться дізнатися, звідки береться зброя. А оскільки ви - смирнієць, я нагадаю ще дещо: на двох із зниклих кораблів були смирнійські екіпажі.

- Коли треба вирушати?

- Коли буде готовий ваш корабель?

- За шість днів.

- Ось відразу і вирушайте. З деталями ознайомитеся в Адміралтействі.

- Ясно!

Торгівець встав, міцно стиснув руку Сатта і вийшов.

Потираючи побілілі від рукостикання пальці, Сатт знизав плечима, натиснув кнопку - зоряна карта згасла. Він піднявся і пройшов до кабінету мера.

Мер вимкнув відеофон і відкинувся у кріслі.

- Ну, що скажете, Сатте?

- З нього вийшов би дуже непоганий актор, - відповів Сатт, задумливо дивлячись в одну точку...

Увечері того ж дня в парубоцьких апартаментах Джорана Сатта на двадцять четвертому поверсі Будинку Гардина неквапливо потягував вино Публіс Манліо.

Це був той самий Публіс Манліо, який, незважаючи на свою вутленьку комплекцію, займав два високі пости в Академії. У кабінеті мера він був секретарем з закордонних справ, а для всього світу залишався Примасом Церкви, Головним Хранителем Священної Їжі, і таке інше.

Пригубивши вина, він прорік:

- Ну... він же згоден послати туди торговця. Це головне.

- Не сказав би, - озвався Сатт. - Результат це дасть не відразу. Ми повинні діяти стратегічно, хоча не можемо передбачити, що нас чекає. Ми просто тягнемо за мотузочку в надії, що вона зрештою затягнеться.

- Згоден. А цей Меллоу - не дурень. Здібний хлопець. Ви впевнені, що нам вдасться його ошукати?

- Все враховано. Якщо є зрада, потрібно насамперед мати на увазі таких здібних хлопців, як він. Якщо зради немає, все одно потрібні здібні хлопці, щоб дізнатися правду. Крім того, Меллоу супроводжуватимуть. До речі, ваш келих порожній.

- Спасибі. Мені вже вистачить.

Сатт наповнив по вінця свій келих і став спокійно чекати, коли його співрозмовник вийде зі стану напруженої задуми.

Однак вкрай несподівано Примас запитав:

- Сатте, про що ви думаєте?

- Зараз скажу, Манліо.

Його тонкі губи розтулилися:

- Настає селдонівська криза.

Манліо швидко глянув на нього.

- Звідки ви знаєте? Наскільки я знаю, Селдон в Склепі не з'являвся.

- Та це й не потрібно, мій дорогенький. Ви самі поміркуйте. З тих самих пір, як Галактична Імперія кинула Периферію напризволяще, у нас ще ніколи не було ворога, який володіє атомною зброєю. Тепер такий ворог існує. Це важливо навіть саме по собі. Але не тільки. Вперше за сімдесят років ми зіткнулися з серйозною внутрішньополітичною кризою. Я думаю, що збіг двох криз, зовнішньої і внутрішньої, не залишає сумнівів у тому, що...

Очі Манліо звузилися.

- Якщо справа складається саме так, то ні. Коли були попередні кризи, Академія була на межі знищення, Ні про яку третю кризу не може бути й мови, поки подібна загроза не виникне знову.

Сатт спокійно відгукнувся:

- Загроза повториться. Бачте, коли криза вже настала, кожен дурень її відчує і визначить. Понести службу державі - це виявити кризу в зародку. Ви ж знаєте, Манліо, що історія спланована, що Гарі Селдон розрахував ймовірності в майбутньому. Ми знаємо, що в один прекрасний день нам доведеться відновлювати Галактичну Імперію. Ми знаємо, що пройде тисяча років. Ми знаємо, що за цей час нам доведеться зіткнутися з низкою криз.

Перша криза настала через п'ятдесят років після заснування Академії. Друга - через тридцять років після першої. Після другої кризи минуло майже сімдесят років. Пора б, Манлію, пора...

Манлію неуважно почухав ніс.

- Ну... і що, у вас є якісь плани?

Сатт кивнув.

- І яка моя роль?

- Перш ніж ми зіткнемося із зовнішньою загрозою у вигляді атомної зброї, нам, Манлію, потрібно у себе вдома навести лад. Ці торгівці...

- О так, - Примас напружився, очі його заблищали.

- Поділяю вашу думку, Манлію. Торгівці корисні Академії, але вони стали занадто сильні - і діють просто безконтрольно. В основному вони - чужинці, які здобули у нас освіту, але не пройшли релігійного навчання.

- Ну а якщо вдасться довести факти зради і шпигунства, що тоді?

- Якби нам це вдалося, прямі дії не забарилися б. Але не це головне. Навіть якщо серед них немає зрадників і шпигунів, вони все одно являють собою вкрай небезпечний елемент нашого суспільства. Вони не пов'язані з нами ні патріотичними почуттями, ні спільним походженням, ні релігійними прагненнями. Їхній світський вплив в Чотирьох Королівствах, де з часів Сальвора Гардина на нас дивилися як на Священну Планету, може нам сильно пошкодити.

- Це я розумію не гірше за вас, але де ж вихід?

- Вихід... не знаю... Але знайти його потрібно швидко - до того, як селдонівська криза накриє нас з головою. Якщо ззовні нам загрожуватиме атомна зброя, а всередині - заворушення, - справи будуть кепські, дуже кепські.

Сатт поставив на стोलі порожній келих і постукав по ньому нігтем.

- Так ось - те, що всередині, і є ваша справа, Манлію.

- При чому тут я?

- Ну не я ж. У сферу діяльності мого відомства це не входить.

- А хіба мер...

- Виключено. Його енергія спрямована на те, щоб уникнути відповідальності. Потрібна нова незалежна партія, яка зуміла б прискорити перевибори. Тоді мер стане керованим.

- Але, Сатте, у мене немає ніяких схильностей до практичної політики!

- Ви себе недооцінюєте, Манлію. Вийде дуже цікавий варіант... З часів Сальвора Гардина такого ще не було - мер і Примас в одній особі! Зате тепер це можливо. Я вас підтримаю, але головне щоб свою справу ви зробили відмінно.

3

... На іншому краю міста, в більш затишних умовах зустрілися двоє. Гостя приймав Хобер Меллоу. Він слухав і потім обережно поцікавився:

- Так, я чув про вашу кампанію, спрямовану на те, щоб домогтися прямого представництва в Раді для торгівців. Але чому саме я, Твере?

Джейм Твер - один з перших чужинців, які отримали світську освіту в Академії, про що він незмінно любив згадувати.

- Я знаю, що роблю, - твердо відповів він. - Згадайте нашу першу зустріч в минулому році.

- Це під час підписання Торгівельної Конвенції?

- Власне. Ви тоді ще головували. Образно кажучи, ви тоді просто прибили цих червонопиких бульдогів до крісел, зробили свою справу і спокійненько віддалилися. Думаю, що з народом ви впораєтеся. У вас є щось таке... блиск або щось на зразок романтизму...

- Дякую за комплімент, - сухо відгукнувся Меллоу. - А чому саме зараз?

- Тому що на те зараз слухний час. Ви чули, що Міністр Освіти подав у відставку? Це ще не оприлюднено, але точно.

- А ви звідки знаєте?

- Ну... неважливо. Крім того, в акціоністській партії серйозний розкол, і ми маємо можливість покінчити з нею раз і назавжди, якщо підніmemo питання про надання рівних прав торговцям, а ще краще - просто зажадаемо демократії.

Меллоу відкинувся у кріслі, витягнув ноги.

- Угу, - глибокодумно протягнув він. - Нічого не вийде, Твере. Через тиждень я відлітаю у справах. Тому краще вам пошукати когось іншого.

Твер підозріло втупився на Меллоу.

- У справах? Це у яких таких справах?

- О, це цілком таємно. З літерою «А», тобто аж з трьома літерами «А». Такі справи. Я вчора розмовляв з особистим секретарем мера.

- З цією гаддя, Сатте? - Розхвилювався Твер. - Пастка, явна пастка. Меллоу, цей сучий син хоче від вас позбутися!

Меллоу твердо стиснув зап'ястя Твера.

- Тримайте себе в руках. Якщо це пастка, я в один прекрасний день повернуся, щоб помститися. Якщо ж ні, то, як ви зволили висловитися, гаддя грає нам на руку. Тому що настає селдонівська криза.

Меллоу чекав реакції, але її не було. Твер безтурботно поцікавився:

- А що таке селдонівська криза?

- Господи! - Скрикнув Меллоу і мало не схопився від подиву. - Що за безглузде питання? Чого вас в школі вчили?

Старий насупився:

- Краще б пояснили...

Пішла довга пауза, потім Меллоу, до межі здивований, проговорив:

- Пояснити? Ну що ж, поясню, хоча і дуже дивно... Коли віддалені райони Галактичної Імперії прийшли в занепад і запанувало варварство, Гарі Селдон разом з групою психологів заснував колонію, притулок, іменованій Академією, в самому ядрі дикунства і виродження. Метою заснування Академії було накопичення культурних, наукових і технічних цінностей на благо майбутньої, Другої Імперії.

- Так, так, знаю...

- Я ще не закінчив, - крижаним тоном продовжував Меллоу. - Майбутне Академії було сплановане на основі законів психоісторичної науки, в той час неймовірно розвиненої, і ми опинилися в таких умовах, що неминуче повинні були зіткнутися з серією криз, подолання яких повинно швидше просунути по

шляху до майбутньої Імперії. Кожна селдонівська криза означає кінець чергової епохи в нашій історії. Зараз насувається третя криза.

- Ну правильно, - схаменувся Твер. - І як я про це забув? Але, чесно кажучи, школу я закінчив набагато раніше за вас...

- Дійсно. Ну гаразд, давайте залишимо це. Краще подумаємо, чому мене відсилають в той час, коли будуча криза така очевидна? Невідомо, що тут буде, коли я повернуся, а вибори до Ради - щороку...

Твер вивчаюче дивився на Меллоу.

- Ви що-небудь підозрюєте?

- Поки що ні.

- А план у вас є який-небудь?

- Ні. Ніякого плану.

- Ну... - розчаровано протягнув Твер.

- Ну немає плану. Ну немає! Знаєте, Гардин якимось прорік: «Щоб досягти успіху в справах, планувати мало. Потрібно вміти імпровізувати». Так що я, мабуть, поїмпровізую трохи.

Твер недовірливо похитав головою. Обидва встали. Потискуючи гостеві руку, Меллоу посміхнувся, і несподівано у нього вирвалося:

- Послухайте, а чому б вам не полетіти зі мною? Та не дивіться так, старий друже! Ви ж начебто торгівцем були, поки не усвідомили, що політика справа цікавіша? Так я чув, принаймні.

Твер, опустивши повіки, помовчав хвилину, а потім запитав:

- А куди ви прямуєте?

- Орієнтовно - в район Вассаліанського Провалу. Інше - потім. Ну що скажете?

- А раптом Сатт стане мене шукати?

- Малоймовірно. Його бере нетерплячка позбутися мене і чому б заодно не позбутися вас? Крім того, я маю повне право особисто набирати команду. Кого хочу, того беру.

В очах старого спалахнули іскрини...

- Добре. Я полечу з вами.

Він вивільнив руку з залізного лапища Меллоу і додав:

- Це буде перший політ за три роки!

Меллоу ляснув його по плечу, так що той похитнувся, і радісно басонув:

- Відмінно! Просто клас! Тепер залишилося тільки команду набрати. Знаєте, де док «Далекої Зірки»? Загляньте туди завтра. До зустрічі!

4

Кореллія представляла собою те явище, що часто зустрічається в історії, коли атрибути абсолютної монархії, крім назви, мають місце в республіці. В Кореллії панувала звичайна в такій ситуації деспотія, не обмежена до того ж поняттями монаршої «честі» і палацового етикету.

Кореллію не можна було назвати процвітаючою країною. Золоті часи Галактичної Імперії минули, залишивши після себе мовчазну пам'ять і руїни. Кращі дні Академії ще не настали, і судячи з настрою нинішнього правителя

Кореллії, Командора Аспера Арго, що не зводив очей з торгівців і наполегливо опирався місіонерству, дні ці могли і не настати...

Космопорт виявився занедбаним і запущеним донезмоги. Розбиті ангари, пустельні злітні майданчики... Атмосфера неймовірно тужлива і гнітюча. Команда «Далекої Зірки» стомилася в очікуванні.

Джейм Твер скрашував час розкладання складного пасьянсу.

Хобер Меллоу задумливо промовив:

- Поторгувати би тут...

Він з нудьгою поглядав на пейзаж околиць, що відкривався в ілюмінаторі центрального огляду. Поки про Кореллію нічого певного не скажеш. Долетіли без пригод. Ескадрон кореллійських зорельотів, що патрулював «Далеку Зірку», представляв собою зграйку маленьких, кульгавих музейних опудал імперських часів. Трималися вони на чималій відстані. Минув уже тиждень, але дистанція зберігалася до сих пір. На всі запити Хобера Меллоу про зустріч з Командором відповідали мовчанням.

Меллоу повторив:

- Так, поторгувати тут було б дуже непогано. Що називається, незаймана територія.

Джейм Твер злісно змішав карти.

- Чорт забирай, Меллоу, ви збираєтеся що-небудь уживати? Команда нарікає, офіцери на нервах. Навіть я хвилююся, по правді кажучи.

- Хвилюєтеся? Про що?

- Як про що? А вас не турбує ця бездіяльність? Потрібно щось робити!

- Чекайте, - відрубав Меллоу.

Старий торгівець недовірливо хмикнув і почервонів.

- Меллоу, ви не сліпий! Усе летовище оточене, а в небі - патрульні кораблі. Вам не здається, що від нас і мокрого місця не залишать?

- Ну знаєте, за тиждень вони вже зо сто разів могли б це зробити.

- Може, вони чекають підкріплення?

Меллоу різко відкинувся на спинку крісла.

- Так. Про це я думав. Взагалі, картина цікава. По-перше, ми добралися сюди без пригод. Це, звичайно, може нічого і не означати, оскільки з трьохсот посланих сюди кораблів за рік пропали тільки три. Відсоток низький... Але це може означати, що у них дуже мало власних кораблів, оснащених атомною зброєю. І вони, виходить, не користуються ними без крайньої необхідності.

З іншого боку, це може означати, що у них взагалі немає ні атомної зброї, ні атомної енергетики. Якщо є - значить, вони зачалися і бояться, як би ми про це не пронюхали. Одна справа - захопити беззахисні, малоозброєні торгівельні кораблі. Зовсім інше - жартувати з акредитованим послом Академії, одна присутність якого тут може означати, що в Академії виникли деякі підозри. Якщо все це підсумувати...

- Ну вистачить, Меллоу, вистачить, - вигукнув Твер, піднявши руки вгору.

- Ви мене заговорили. До чого ви хилите? Тільки без дрібниць!

- Твер, на дрібниці волею-неволею доводиться звертати увагу, інакше нічого не зрозумієш. Вони не знають, що я тут роблю, а я не знаю, що у них є. Та тільки моє становище гірше, оскільки я один, а вони всі проти мене, і, дуже

навіть може бути, з атомною зброєю напоготів. Такий стан речей мене не влаштовує. Так, ми в небезпеці. Так, нас запросто можуть зрівняти із землею. Але це можна було передбачити з самого початку. Що ж нам залишається робити?

Пролунав сигнал виклику. Меллоу повернувся в кріслі і спокійно відрегулював зображення, На екрані з'явилося обличчя сержанта охорони.

- Говорить, сержанте.

Сержант, заїкаючись від хвилювання, промовив:

- Сер... Вибачте, сер. М -мої люди вп-впустили на б-борт місіонера з Академії.

- Кого?

Меллоу, завжди спокійно-непроникний, змінився до невпізнання.

- Міс-сіонера, с- сер. Йому потрібна м -медична д-допомога, сер!

- Як би вона вам не знадобилася, сержанте! Накажіть вашим людям негайно зайняти бойові пости!

Через п'ять хвилин після того як був відданий цей наказ, житлові відсіки членів команди спорожніли. Навіть вільні від вахти офіцери і солдати зайняли свої бойові пости.

... Меллоу, важко ступаючи, увійшов до відсіку, де знаходився місіонер, зміряв священика поглядом з голови до ніг. З тим же виразом обличчя він глянув на офіцерів; на лейтенанта Тінтере, що ніяково переминався з ноги на ногу, і на сержанта охорони Демене, блідого як сама смерть.

Меллоу обернувся до Твера і якусь мить задумливо дивився йому в очі. Твердо сказав:

- Ось що, Твере. Запросіть-но сюди офіцерів - всіх, крім навігаторів і штурмана. Ці нехай залишаються на своїх постах до подальших розпоряджень.

Протягом наступних п'яти хвилин Меллоу займався тим, що заглядав у всі кути: в туалети, за фіранки. На півхвилини він вийшов із відсіку і повернувся, що мугикаючи собі під ніс.

Увійшли офіцери, за ними - Твер. Він мовчки закрив за собою двері.

Меллоу спокійно запитав:

- По-перше, мені хотілося б дізнатися, хто впустив цю людину на борт корабля без мого дозволу?

Сержант охорони зробив крок вперед.

- Перепрошую, сер. Важко сказати, хто саме. Щось на кшталт загальної згоди. Адже він все-таки наша людина, а ці місцеві, ви ж зна...

Меллоу різко обірвав його:

- Поділяю ваші почуття, сержанте. Мене цікавить інше. Ці люди перебували під вашим командуванням?

- Так, сер.

- Коли ми тут закінчимо, вони відправляться під домашній арешт на тиждень. Ви звільнені від своїх обов'язків на такий же термін. Все ясно?

Плечі сержанта приречено опустилися. Він хрипко промовив:

- Так, сер.

- Можете йти. Займіть свій бойовий пост.

Двері за сержантом закрилися. Ті хто залишилися - зашепотіли.

Тут втрутився Твер:

- Меллоу, ну за що ж їх карати? Ви ж прекрасно знаєте, що корелліїці вбивають захоплених в полон місіонерів!

- Дії, вчинені без мого наказу, погані самі по собі, які б не були їх причини. Ніхто не має права ні покинути корабель, ні зійти на нього без мого дозволу.

Лейтенант Тінтере тихо вимовив, дивлячись у підлогу:

- Сім днів бездіяльності... Про яку дисципліну можна говорити...

- Так! - гаркнув Меллоу. - Легко говорити про дисципліну в ідеальних умовах. А я повинен зберегти її тут, перед лицем смерті! Де місіонер? Підведіть його до мене!

Торгівець сів у крісло. До нього, підтримуючи під лікті, підвели місіонера в червоній сутані.

- Як ваше ім'я, Преподобний?

Місіонер ніби прокинувся. Він простягнув до Меллоу руки, немов бажаючи обійняти його.

- Сину мій! Діти мої! Хай буде з вами вічно благодать Галактичного Духу!

Твер наблизився і встав збоку від Меллоу. Він був вкрай схвильований, голос його тремтів.

- Меллоу, він хворий. Його потрібно в ліжку. Відведіть його, хто-небудь! Меллоу, накажіть, щоб за ним хтось доглянув! Як його побили!

Залізна лапа Меллоу віджбурнула Твера назад.

- Не втручайтеся, Твер, або я накажу вивести вас звідси. Ваше ім'я, Преподобний!

Місіонер стиснув руки перед грудьми і почав благати:

- Якщо ви люди освічені, врятуйте мене від рук грішників! Вони женуться за мною, як зграя ворон, вони ображають Галактичний Дух своїми діяннями! Я, Джорд Парма з Анакреона. Я навчався в Академії, в самій Академії, діти мої. Я - служитель Духу, посвячений в усі таїнства. А сюди мене потягнув внутрішній голос...

Задихаючись, він продовжував:

- Я постраждав від рук невірних. Ви - діти Духа, і в ім'я його я закликаю вас, врятуйте мене!

В цю мить різко зазвучав сигнал тривоги, і металевий голос вимовив:

«Біля корабля з'явився противник. Потрібні інструкції».

Погляди всіх присутніх повернулися до екрану.

Меллоу різко встав, швидко підійшов до екрану, натиснув кнопку зворотного зв'язку і прокричав:

- Усім залишатися на місцях! Поки все!

І вимкнув екран. Потім підійшов до ілюмінатора і відсунув щільну фіранку.

Противник! М'яко сказано. Їх було кілька тисяч - натовп займав все льотне поле. В холодному жорсткому світлі магнієвих смолоскипів перші ряди підступали все ближче до корабля.

- Тінтере! - Гаркнув Меллоу, не відвертаючись від ілюмінатора. - Увімкніть зовнішній зв'язок і дізнайтеся, чого вони хочуть. Запитайте, чи є серед них представник влади. Ніяких загроз і ніяких обіцянок, або я пристрелю вас.

Тінтере ляснув підборами і швидко вийшов із відсіку.

Меллоу відчув на плечі чийось руку і роздратуванням скинув її. Це був Твер. Він гнівно зашепотів Меллоу на вухо:

- Меллоу, ви зобов'язані врятувати цю людину! Ви не смієте його віддавати дикунам. Будьте милосердні! Він з Академії і до того ж - священик. Там же злісні варвари! Ви чуєте мене, Меллоу?

- Чую, Твер, - незворушно озвався Меллоу. - Але у мене тут є справи важливіші, ніж порятунок місіонерів. Я, сер, буду робити те, що вважаю за потрібне. І, клянусь Селдоном і всієї Галактикою, якщо ви будете мені заважати, я знайду спосіб змусити вас мовчати.

Він обернувся і крикнув священику:

- Ви! Преподобний Парма! Ви що, не знаєте, що згідно з Конвенцією місіонерам з Академії заборонено ступати на землю Кореллія?

Місіонера біла дрож.

- Я йду туди, сину мій, куди веде мене Галактичний Дух, і якщо темні люди відкидають спроби просвітити їх, чи не кращий це доказ того, що вони більш за інших потребують просвітництва?

- Я не про це говорю, Ваша Велелюбносте. Ваша присутність тут - порушення законів Кореллії й Академії одночасно. Юридичного права захищати вас у мене немає.

Місіонер звів руки до небес. Тепер він уже не був такий жалюгідний і наляканий, як кілька хвилин тому. Донісся голос лейтенанта, який говорив з натовпом через систему зовнішнього зв'язку. Відповіддю йому був дикий, звірячий рев. В очах священика загорівся божевільний вогонь.

- Ви чули? Як ви можете говорити про закони, створені людьми? Є вищі закони! Хіба не сказав нам Галактичний Дух: «Не допускай, щоб при тобі кривдили ближнього твого»? І хіба не він сказав: «Як ти вчиниш із слабким і беззахисним, так вчинять і з тобою»?

Хіба немає у вас зброї? Хіба немає у вас кораблів? І хіба не Академія за вами? І хіба не за вас Галактичний Дух, який править усім Всесвітом?

Він зупинився, щоб перевести подих. В цей момент гучний голос лейтенанта за бортом корабля замовк, і незабаром сам він, стривожений і стурбований, увійшов у відсік.

- Доповідайте, - коротко наказав Меллоу.

- Сер, вони вимагають видачі Джорда Парми.

- А якщо ні?

- Різні погрози, сер. Важко зрозуміти. Їх так багато, і вони просто збожеволіли, сер. Один з них кричить, ніби керує цим районом планети, ніби його супроводжує наряд поліції. Схоже, так воно і є.

- Важливо одне: він - представник влади, - сухо сказав Меллоу. - Скажіть їм, хай цей губернатор чи хто він там підійде до корабля один. Якщо він зробить це, він може отримати Преподобного Джорда Парму.

Тут в руці Меллоу несподівано опинився бластер. Він прогарчав:

- Прошу пам'ятати, що я не знаю такого поняття, як «порушення субординації». І якщо хто-небудь спробує вчити мене, що мені робити, я йому дам хорошу науку.

Бластер зупинився на Тверу. Старий торгівець насилу розтиснув зчеплені пальці, опустив руки. Він важко, з присвистом дихав.

Тінтере вийшов. Через п'ять хвилин від натовпу відокремилася фігурка. Людина йшла повільно і обережно. Двічі повертав назад, але крики розлюченого натовпу гнали його до зорельота.

- Відмінно, - процідив крізь зуби Меллоу і вказав на місіонера бластером. - Грін і Епшер, виведіть його.

Місіонер заскавучав як поранений звір, і в повному розпачі заволав до небес, здійнявши руки. Важкі рукава сутани впали і оголили майже до плечей його худі, покриті мережею розширених вен руки. Щось блиснуло. Меллоу мимоволі моргнув і повторив наказ.

Місіонер, намагаючись звільнитися від міцних рук солдат, які тримали його, викрикував:

- Хай буде проклятий зрадник, який віддає свого ближнього на наругу та смерть! Хай оглухнуть вуха, які глухі до благань слабкого і безпорадного! Хай осліпнуть очі, які сліпі до невинуватості! Хай почорніє навіки душа, що з'єдналась з мороком...

Твер закрив вуха руками.

Меллоу прибрав бластер і спокійно наказав:

- Усім розійтися по своїх постах. Зберігати повну бойову готовність протягом шести годин після того, як розійдеться натовп. Після цього - здвоєні вахти на сорок вісім годин. Потім будуть нові інструкції. Твер, ходімо зі мною.

... Через п'ять хвилин вони були в каюті Меллоу. Він знаком запропонував Твері сісти. Твер був пригнічений і пригнічений до крайності.

Меллоу з неприхованою іронією дивився на нього.

- Твер, - сказав він м'яко, - ви мене розчарували. Три роки політичної кар'єри геть зжили в вас торгівця! Пам'ятайте: в Академії я можу бути демократом, але нема чого дивуватися тому, що на кораблі я - тиран і деспот. При всьому тому я ще жодного разу в житті не діставав бластера в присутності моїх людей. І тепер б не дістав, якби ви мене не змусили.

Твер, у вас немає на кораблі офіційної посади. Ви знаходитесь тут виключно на моє особисте запрошення, і я готовий надавати вам усілякі знаки гостинності. Проте з сьогоднішнього дня в присутності моїх офіцерів і будь-якого члена команди я для нас не «Меллоу», а «сер». І коли я буду видавати розпорядження, не раджу вам хоча б з самозбереження підхоплюватися, ніби ви новобранець і командир викрикнув ваше прізвище. Інакше я буду змушений застосувати крайні заходи, що вельми прикро. Я викладаю ясно?

Лідер партії торгівців ковтнув набігнув слину і прошепотів:

- Мої вибачення...

- Прийнято. Вашу руку!

Спітнілі пальці Твера ковзнули в залізобетонну лапу Меллоу. Тремтячим від хвилювання голосом він промовив:

- Я діяв з кращих спонукань, повірте! Ми ж послали його на вірну смерть. Цей сиволапий губернатор не зможе його врятувати. Це ж просто вбивство!

- Нічого не можу вдіяти. Твере, ця історія погано пахне. Ви нічого не помітили дивного?

- А-а-а... ви?

- А ось подивіться... Космопорт знаходиться на вельми віддаленому від населених районів місці. Звідки не візьмися біжить місіонер. Звідки? Але біжить саме сюди. Нащо? Збіг? Збирається величезний натовп. Звідки він взявся? Найближче населене містечко знаходиться як мінімум в ста милях звідси. А вони добираються за півгодини. Яким чином?

- Так, яким чином? - Луною відіззався Твер.

- А як щодо того, що місіонер був доставлений сюди і випущений як приманка? Наш друг, преподобний Парма, був спочатку просто-таки збентежений.

- Але... жорстоке поводження... - пробурмотів Твер.

- Може бути! А може бути, вони думали, що ми будемо настільки благородні і милосердні, що тут же кинемось на його захист. Адже він порушив закони і Кореллії і Академії. І якщо я залишаю його на борту, то фактично оголошую війну Кореллії, а Академія при всьому бажанні не може нас захистити.

- Ну, це... ви, мабуть, перегнули...

Меллоу не встиг відповісти, оскільки пискнув сигнал виклику і пролунав голос:

- Сер, отримано офіційне повідомлення!

- Негайно! Терміново передайте!

Сяючий сталевий циліндр тут же вивалився в приймач пневмопошти. Меллоу розкрив його, вийняв аркуш паперу й уважно пробіг очима.

- Передача прямо зі столиці. З особистих апартаментів Командора.

Меллоу голосно, від душі розреготався:

- Значить, Твер, ви вважаєте, що я перегнули? Тоді читайте. І зверніть увагу на дивний збіг: через півгодини після того як передали їм місіонера, ми нарешті отримуємо запрошення відвідати найяснішого Командора. Після семи днів мовчання і очікування! Особисто я вважаю, що екзамен витриманий з честю!

5

Командор Аспер, за його власним визначенням, був людина з народу. Шишківата голова його майже зовсім облісла, лише на потилиці довге волосся ріденькими бурульками спускалися до плечей. Сорочка давно потребувала прання. До того ж він гугнявив.

- Не хочу хвалитися, торгівцю Меллоу, - говорив він, крокуючи поруч з Меллоу по доріжках саду, - але в моїй особі ви бачите не кого-небудь, а просто першого громадянина держави. Ось що означає «Командор». Це мій єдиний титул.

Здавалося, йому самому страшно подобається все, що він говорить.

- Саме це, - продовжував він, - як ніщо інше, пов'язує наш народ з народом Академії. Я відчуваю, як ви радієте благам республіканського ладу.

- Безумовно, Командоре, - відповів Меллоу урочисто. - Дозволю собі зауважити, що якраз в цьому мені бачиться надія на мир і дружбу між урядами і народами наших країн.

- О так! Мир і дружба, це чудово!

Фізіономія Командора запалала сентиментальною посмішкою, від чого ріденькі патли на потилиці заворушилися.

- Хочу запевнити вас, - продовжував він, - що ніхто па Периферії не приймає так близько до серця ідеали миру, як я. З повною відповідальністю можу заявити, що з тієї самої пори, як я змінив свого найяснішого батька на посту керівника держави, у нас запанували мир і благоденство. Може бути, і не слід було говорити вам про це, можливо, це прозвучить нескромно... (він театралью прокашлявся), але мені говорили, що мій народ, вірніше - мої співгромадяни, називають мене, Аспера, Палко Любим.

Меллоу з цікавістю розглядав добре доглянутий сад. Здавалося ймовірним, що в темних куточках, за густими заростями, ховаються озброєні охоронці. Але його увагу привернуло інше: високі, масивні, оббиті сталлю стіни, що оточували сад, були не так давно укріплені. Щось не пов'язувалося це з репутацією народного улюбленця...

- Яка удача, - сказав Меллоу, - що я маю справу саме з вами, Командор, а не з деспотами і тиранами оточуючих світів, серед яких і близько немає освічених монархів. Так, їх, мабуть, ніхто не кличе «гаряче коханими»...

- Невже? - Скрикнув Командор з удаваним здивуванням.

- Так-так, і все тому, що вони не думають так, як ви, про щастя своїх народів. Я просто впевнений, що ви невтомно піклуєтеся про добробут своїх співгромадян!

Командор, посміхаючись, не відривав очей від посипаню гравієм доріжки саду. Вони повільно йшли вперед.

Меллоу вкрадливо продовжував:

- Командоре! До сьогоднішнього дня відносини між нашими країнами сильно страждали з-за того, що ваш уряд застосовував обмеження до наших торгівців. Мені здається, що саме ви давно розумієте переваги вільної торгівлі.

- Вільної торгівлі? - Злякано пробурмотів Командор.

- Так-так, вільної торгівлі! Ви повинні зрозуміти як освічена і тверезомисляча людина, що вона була б вигідна для обох сторін. У вас є дещо, що потрібно нам, а у нас щось, що потрібно вам. Мова йде всього-на-всього про взаємовигідний обмін, який забезпечив би ваше процвітання. Такий освічений правитель, такий друг народу, як ви, думаю, не потребує пояснень, чому і наскільки це важливо. Сподіваюся, я не образив ваших почуттів такою пропозицією?

- Ну що ви, звичайно, ні! Я розумію. Але все-таки... (в голосі Командора з'явилися докірливі нотки) ваші люди частенько поводитися необачно, навіть нерозумно. Що стосується особисто мене, то я всією душею за торгівлю! Вона просто-таки необхідна нашій економіці. Але... не така, як ви пропонуєте. І потім... я тут не господар. Я просто виразник, якщо можна так сказати,

громадської думки. Мій народ не бажає приймати торгівлю, одягнену в пурпур і золото!

Меллоу зупинився.

- Ви маєте на увазі те, що наша торгівля супроводжується обов'язковим введенням нашої релігії?

- Звичайно! Це ж було завжди і скрізь! Ви напевно знаєте, що трапалося на Асконі двадцять років тому? Спочатку ваші продали там деякі штучки, а потім зажадали обов'язкової присутності місіонерів, бо без них ці штученці не працювали. Ну і набудували всяких Храмів Здоров'я, чи як вони там називаються... Ну ось... А потім пішло-поїхало: відкрили релігійні школи, служителям культу дали особливі права, і що в результаті? Що? Аскон тепер - пішак в системі Академії, і Верховний Магістр, перепрошую за вираз, свою нижню білизну, напевно, не має права вважати особистою власністю! Ні, ні! І не вмовляйте! Наш народ - народ вільний і гордий, і цього він не прийме ніколи!

- Я не збираюся пропонувати вам нічого подібного, - спокійно заперечив Меллоу.

- Тобто?

- Я - Майстер Торгівлі. Єдина моя Релігія - гроші. Весь цей містицизм і фокуси місіонерів я сам не терплю! Щиро радий, що у вашій особі знаходжу одностайня. Дуже, дуже радий, що ми добре розуміємо один одного.

Командор тоненько захихикав:

- Непогано сказано! Їй Богу, Академії давно слід було надіслати вас!

Він по-товариському поплескав торгівця по могутньому плечу.

- Однак, мій друже, ви мені сказали не все. Чого ви не пропонуєте, я зрозумів. Але що ж ви, в такому випадку, пропонуєте?

- Тільки одне - нескінченні багатства і процвітання, Командоре!

Командор шмигнув носом.

- А що робити з багатствами? Моє єдине багатство - любов народу! Вона у мене є, і більше мені нічого не треба!

- Ну, одне іншому не перешкода. Можна ж однією рукою загрибати золото, а другий - народну любов.

- Ну якщо так, молодий чоловіче, то це було б дуже, дуже непогано... Тільки як же це робиться, га?

- О, Командоре, для цього є маса способів! Так багато, що просто важко вибрати. Ну, скажімо, предмети розкоші. Ось тут у мене з собою є одна штучка...

Меллоу витягнув з кишені куртки плоский довгий ланцюжок з блискучого металу.

- Це що таке?

- Бачите, потрібно на кому-небудь показати... У вас тут є молоді дівчата? І ще - потрібно велике дзеркало, в повний зріст.

- Хм-м-м... Ну, давайте тоді підемо до дому.

Командор назвав своє житло домом. Однак доречніше було б назвати його палацом. Проте від гострого погляду Меллоу не сховалися деякі дрібниці, що дозволили йому зробити висновок, що будинок Командора був ще і його фортецею. Будинок стояв на пагорбі. Все місто лежало внизу, під його стінами. А

стіни будинку були ґрунтовно укріплені. Всі підходи до будинку охоронялися, і взагалі композиція споруди говорила сама за себе...

«Та вже... - подумав Меллоу, - якраз таке житло найкраще підходить Асперу, « гаряче коханому»...

В кімнату увійшла молода, струнка дівчина. Вона низько вклонилася Командору. Той пояснив Меллоу:

- Одна із служниць Командорки. Підійде?

- Цілком! - Посміхнувся Меллоу.

Під пильним поглядом Командора Меллоу підійшов до дівчини і обернув ланцюжок навколо її тонкої талії.

- Це все? - Скептично прогугнявив Командор.

- Будьте такі ласкаві, Командоре, опустіть, будь ласка, фіранки! Дівчино, прошу вас - там близько пряжки маленька кнопочка. Натисніть її. Та не бійтеся, це не страшно!

Дівчина зробила так, як сказав Меллоу, глянула на свої руки і ахнула ...

Фігурка, від талії до голови, засяяла м'яким сяйвом. Навколо голови світіння нагадувало корону. Немов хтось зняв з неба зірку і прикріпив до її плаття. Дівчина підійшла до дзеркала і, затамувавши подих, милувалася своїм відображенням.

- А тепер одягніть ось це, - сказав Меллоу і подав дівчині намисто з непоказних на вигляд камінчиків.

Дівчина одягла намисто, і кожен камінчик в ньому, відбивши сяйво, що виходило від пояса, загорівся своїм вогнем.

- Подобається? - З посмішкою запитав Меллоу.

Дівчина не відповіла - за неї говорили очі, що виблискували захопленням. Командор махнув рукою, і вона з явним небажанням натиснула кнопку - сяйво згасло. Знявши пояс і намисто, вона з поклоном передала їх Меллоу і пішла, несучи з собою пам'ять про диво...

- Це вам, Командоре, - смиренно передаючи Командору прикраси, проговорив Меллоу. - Для Командорки. Скромний подарунок від Академії.

- Хм-м-м...

Приголомшений Командор крутив у руках пояс і намисто, немов зважуючи їх.

- А... як вони влаштовані?

Меллоу знизав плечима:

- Питання не до мене - я не фахівець. Хочу тільки ось що підкреслити - для того щоб ця краса діяла, вам не знадобляться священики!

- Так... але... зрештою, це всього-на-всього бабські брязкальця. Мені вони на що здалися? Хіба на цьому можна зробити гроші?

- Скажіть, Командоре, у вас бувають бали, прийоми, банкети – щось на кшталт цього?

- Так... звичайно, - неохоче зізнався Командор.

- Ви ж розумієте, що будь-яка жінка стане мріяти про такі прикрасах? Можна запросити тисяч десять як мінімум.

До Командора нарешті дійшло.

- Ага! - Крякнув він і хитро посміхнувся, потираючи руки.

- А оскільки батарея, яка живить ці прикраси, - бадьоро продовжував Меллоу, - діє не більше шести місяців, її доведеться досить часто міняти.

Скажімо так: сьогодні ми в змозі поставити стільки прикрас, скільки ви в змозі придбати за ціною тисяча за штуку. На сплату нам бажано отримати на таку ж суму чавуну. Тим самим ваша вигода складе дев'ятсот відсотків.

Командор погладжував рідку борідку й зосереджено підраховував в розумі. Нарешті він зрадів:

- Чорт забирай, я уявляю, як баби поб'ються через ці дрібнички! А я навмисне буду продавати потрошку, щоб вони побісились на славу! Ну, не сам, звичайно, буду продавати, це виключається...

Меллоу прийшов йому на допомогу.

- Так, звичайно, все можна подати як вироби майстерень, яких насправді не існує! Навіщо ж вам особисто, ви праві! Тільки так! Крім того, Командоре, ми маємо можливість постачати вам повні комплекти побутового обладнання. Прекрасні печі, які смажать м'ясо за дві хвилини, ножі, що не потребують заточування, міні-пральні, що вміщуються в звичайній ванні, посудомийні машини-автомати, натирачі, пилососи - все що завгодно. Ви тільки уявіть собі, як зросте ваша популярність у народі, коли ви, саме ви, зробите ці прекрасні, зручні речі доступними для людей! Подумайте, скільки можна накупити на отримані доходи? Покупцям все це обійдеться набагато дорожче, а знати, скільки ви заплатили, їм зовсім не обов'язково. Ще раз нагадую - ніяких священиків! І всі будуть щасливі!

- Крім вас, начебто. А вам яка вигода, не розумію?

- Така ж, яку витягнув би будь-який торгівець за законами Академії.

Я і мої люди отримаємо половину суми, вирученої від продажу. Ви купите те, що я пропоную, і мене це цілком влаштує. Цілком.

Командор, з явним задоволенням на фізіономії, розмірковував...

- Так-так, звичайно... А що б ви хотіли натомість? Чавун?

- Чавун дуже б влаштував. А також - вугілля, боксити. Не відмовилися б і від магнію. Із задоволенням придбали б дерево твердих порід, тютюн, перець.

- Непогано, непогано...

- Думаю, так. До речі, є ще пропозиція. Я міг би допомогти вам в переобладнанні ваших підприємств.

- Яких?

- Ну візьмемо, наприклад, металообробні заводи. У мене з собою є виключно зручні компактні пристрої для обробки сталі, які дозволили б вам здешевити її виробництво і обробку разів у сто. Якщо вам завгодно, я готовий продемонструвати пристрої в дії. У вас у столиці є металообробний завод? Запевняю вас, це займе зовсім небагато часу!

- Це можна буде влаштувати, торгівцю Меллоу, можна. Але тільки завтра, завтра... Ви повечеряєте зі мною?

- Із задоволенням. Але... моя команда...

- Нехай всі приходять! - Махнув рукою Командор. - Це буде щось на зразок символічного братання наших народів. А ми з вами ще побалакаємо. Тільки...

Він насупився:

- Ніяких релігійних штукоч! Не раджу розглядати моє запрошення та особисту приязнь як можливість проникнення в Кореллію ваших місіонерів!

- Командор, - сухо відгукнувся Меллоу, - даю чесне слово, що релігія не має ніякого відношення до угоди.

- От і чудово. Домовилися, значить. До корабля вас проводять.

6

Командорка була набагато молодша за чоловіка. У неї було холодне, зле, бліде обличчя. Гладке, блискуче чорне волосся було зачесане назад.

Увійшовши до кімнати, вона єхидно поцікавилася:

- Ви вже закінчили, мій великодушний і благородний чоловіче? Зовсім, зовсім закінчили? Сподіваюся, тепер я можу вийти в сад?

- Ой, тільки не треба театру, Лічіє, - поморщився Командор. - Цей молодий чоловік завітає на вечерю, і ти ще встигнеш вдосталь погомоніти. Потрібно розпорядитися, щоб його людям відвели місце. Дуже сподіваюся, що їх не буде занадто багато.

- Ага, не надто багато! То напевно моторошні ненажери. Кожному подавай чверть барана і бочку вина. А потім ти дві ночі будеш стогнати і думати, у що це обійшлося!

- Ну, це як сказати, як сказати... Може, і не доведеться. Значить, так, люба, вечеря повинна бути - по вищому розряду!

Командорка підозріло втупилася на чоловіка.

- Щось ти церемонився з цим варваром! Навіть не дозволив бути присутнім! Ну-бо, подивися мені в очі! Що ти задумав? Чи не прийшло тобі в голову піти проти волі мого батька?

- З чого ти взяла?

- І я повинна ось так повірити? О, Господи! Якщо і була колись на світі найбільш нещасна з жінок, яка стала жертвою політики, вийшовши заміж за нелюба, то це я! О, я могла зустріти більш гідну людину у своїй країні! - Голосила Командорка, заламуючи руки.

- Послухай-но, Лічіє, що я скажу. Напевно, золотце моє, тобі дуже хочеться повернутися в улюблену країну. Я б з превеликою радістю відпустив тебе на всі чотири сторони. Тільки залишив би на пам'ять собі, моя принадність, маленький шматочок тебе, найдорожчий моему серцю! Язик твій довгий я б відрізав на пам'ять, - Прошипів Командор. Він схилив голову і оцінююче оглянув дружину. - І щоб ти стала ще красивішою, я б відрізав тобі вуха і кінчик твого цікавого носа!

- Не посмієш, старий шакале! Та мій батько може перетворити тебе і весь твій мерзений народець в космічний пил! Варто мені тільки розповісти йому, що ти залицявся з цими дикунами...

- Ну-ну, не треба мені погрожувати, моя крихітко! Можеш сама поговорити з ними увечері.

- Ти мені ще наказувати будеш?

- Чорт би тебе забрав!

Командор обернув пояс навколо талії Лічії і на шії клацнуло намисто. Натиснувши кнопочку, він відступив назад.

Командорка зойкнула, сплеснула руками та так і не опустила їх... Трохи оговтавшись, вона стала перебирати пальцями камінчики намиста, тихо постогнуючи...

Командор потер руки і проворкотів:

- Ну як? Можеш його одягнути сьогодні ввечері. А після у тебе буде ще багато таких штукочок. Зрозуміла? І Командорка не сказала більше ні слова...

7

Джейм Твер неспокійно вовтузився на стільці.

- Що ви посміхаєтеся, Меллоу?

Хобер Меллоу прокинувся від роздумів.

- Я? Посміхаюся? Не помітив...

- Я так розумію, що вчора дещо сталося. Крім бенкету, на якому ви так перепили. Меллоу, чорт би вас вхопив, що сталося?

- Сталося? Нічого поганого, запевняю вас. Швидше навпаки. Просто у мене таке відчуття, що я ломився у відкриті двері. Занадто просто виявилось проникнути в саме серце їх сталепрокатної промисловості.

- Пастка, Меллоу?

- О, заради всього святого, тільки не драматизуйте! - Скривився Меллоу і довірливо додав: - У мене таке відчуття, що там просто дивитися нема на що.

- Хочете сказати, що вони не користуються атомною енергією?

Твер занурився в роздуми.

- А знаєте, Меллоу, особисто у мене таке враження, що атомної енергетики тут і сліду немає. Дуже важко було б замаскувати таку фундаментальну технологію!

- Так, але якщо тільки її застосування розпочато зовсім недавно. І якщо атомна енергетика не застосовується виключно у військовій промисловості. А ось це якраз можна помітити тільки в двох місцях - на космічних заводах і на металообробних.

- Ну а якщо ми там нічого не виявимо...

- Отже, нічого немає. Або ховають. Хороша дилема, га? Хоч монетку кидай!

Твер похитав головою:

- Шкода, що мене не було вчора...

- Мені теж шкода. Я б анітрохи не заперечував проти вашої моральної підтримки. Але, на жаль, парадом командував Командор. А ось, до речі, урядовий автомобіль, який повезе нас на завод. Все готово, Твере?

8

Завод був великий, але запущений настільки, що жоден поверхневий ремонт не прикрасив би атмосфери розрухи і безладу. Стояла неприродна тиша, оскільки на завод завітав Командор з почтом.

... Меллоу закріпив сталевий лист в двох супортах, взяв з рук Твера інструмент і міцно стиснув шкіряну рукоятку під свинцевим обшлагом.

- Цей інструмент, - повідомив він, - не більш небезпечний, ніж бджолине жало. Але все-таки прошу руками не чіпати.

Він витончено провів інструментом по прямій вздовж довжини листа сталі, який тут же спокійно і беззвучно розпався на дві рівні частини.

Всі присутні дружно зойкнули, а Меллоу спокійно посміхнувся. Він взяв у руки одну з половин листа і сказав:

- Глибину різання можна встановити з точністю до сотої частки дюйма, і дводюймовий лист сталі буде розрізано так само легко, як цей. Якщо глибина різання встановлена точно, можна спокійно класти лист сталі хоч на личкований стіл, і на ньому не залишиться ані подряпинки.

Він говорив і продовжував демонструвати можливість атомного різака. По цеху поширився запах окалини...

- Ось так, - сказав він, - стан справ зі сталлю. І взагалі з будь-яким плоским матеріалом. Припустімо, вам необхідно зменшити товщину аркуша, згладити нерівності, видалити іржу. Дивіться!

Сталевий лист перетворився на тонку сяючу фольгу, Меллоу регулював інструмент, і ширина смуг змінювалася - шість дюймів, вісім, дванадцять...

- За тим же принципом здійснюється і свердління.

Вся свита на чолі з Командором стовбичила навколо Меллоу. Здавалося, оперує бродячий фокусник. Командор Аспер обережно чіпав смужки сталі. Вищі чиновники вставляли навшпінки, заглядали один одному через плече і жваво шепотілися. А Меллоу працював і працював... В аркуші сталі з'являлися чіткі, рівні, бездоганно круглі отвори.

- І ще ось що я вам покажу... Хай хтось принесе два коротких шматка сталеві труби.

Чийсь камердинер з готовністю відгукнувся на прохання Меллоу. Не минуло й трьох хвилин, як він, передавши Меллоу необхідне, обтрушував руки...

Меллоу поставив шматки труби вертикально, провів по їх краях інструментом і швидко притиснув шматки один до одного. Вони з'єдналися! О, як! Шва не розрізнити і під мікроскопом!

Меллоу оглянув присутніх, почав було пояснювати, але запнувся. У нього противно засмоктало під ложечкою, завмерло серце...

Особиста охорона Командора в загальній метушні покинула відповідальний пост і протиснулася вперед. Меллоу вперше побачив їх так близько!

І їх, і озброєння...

Помилки бути не могло - атомні бластери! Але навіть це було не найважливішим!

На прикладах бластерів красувалася емблема: «Зореліт і Сонце».

Ті самі «Зореліт і Сонце», які прикрашали обкладинку кожного з величезних томів «Галактичної Енциклопедії», яка все ще видається на Термінусі! «Зореліт і Сонце» - символ Імперії!

Меллоу говорив, але думав тільки про це...

- Подивіться на цю трубу - вона ціла. Звичайно, це не найкращий варіант. Я маю на увазі, що з'єднання не повинно вироблятися вручну.

Спектакль був закінчений. Меллоу дізнався все, чого хотів. Перед очима у нього стояла золота куля сонця, оточена гострими променями, і обтічна сигара космічного корабля... «Зореліт і Сонце» Імперії!

Імперія! У голові не вкладалося! Адже пройшло вже сто п'ятдесят років, а Імперія, стало бути, ще існувала десь в глибинах Галактики. І не тільки там. І тут, на Периферії...

Меллоу розуміюче посміхнувся ...

9

«Далека Зірка» вже два дні була в дорозі, коли Хобер Меллоу у своїй каюті вручив лейтенанту Драуту конверт, касету з мікрофільмом і сріблясту кульку.

- За годину, лейтенант, ви вступите в командування «Далекою Зіркою». До тих пір, поки я не повернуся, або - назавжди.

Драут спробував встати, але Меллоу жестом зупинив його.

- Спокійно. Слухайте уважно. У конверті міститься детальний опис вашого маршруту. На планеті, яка вказана там, ви чекаєте мене два місяці. Якщо Академія виявить вас раніше, майте на увазі, що мікрофільм - це звіт про виконану роботу. Якщо ж, - сказав він менш жорстко, - через два місяці я не повернуся, то ви відправляєтеся на Термінус і у вигляді звіту презентуєте капсулу. Зрозуміло?

- Так, сер.

- Ні за яких обставин ні ви, ні хто-небудь інший з команди не повинні додавати до звіту ні слова.

- А якщо нас запитують, сер?

- Ви нічого не знаєте.

- Ясно, сер.

... Так закінчилася їхня розмова, і через п'ятдесят хвилин від борту «Далекої Зірки» відплив невеликий катер.

10

Онума Барр був старий. Занадто старий, щоб боятися. З часу останніх заворушень він жив однісінький серед руїн на околиці міста. Йому не було чого втрачати, крім останніх днів свого життя, тому він без страху глянув на незнайомця, що увійшов.

- У вас двері були відчинені, - сказав той.

Говорив він з моторошним акцентом. Від очей Барра не сховалася й дивна зброя, що висіла у нього на ремені. У напівтемряві маленької кімнатки Барр добре бачив м'яке сяйво захисного поля, що оточує фігуру незнайомця.

- Немає потреби закривати, - сказав він втомлено, - До мене ніхто не ходить. Що вам завгодно?

- Хотів дещо дізнатися.

Незнайомиць продовжував стояти в центрі кімнати. Він був дуже високий, міцної статури.

- Я так зрозумів, що, крім вас, тут взагалі ніхто не живе?

- Так, це покинуте місце, - підтвердив Барр. - Але на схід звідси є місто. Я можу показати вам дорогу.

- Не зараз. Можна присісти?

- Сідайте, якщо стілець витримає, - сумно зітхнув старий. Так, меблі, як і її господар, бачили кращі часи ...

- Мене звать Хобер Меллоу, - представився незнайомиць. - Я з дальньої провінції.

Барр кивнув і посміхнувся:

- Можна було не уточнювати. Акцент вас відразу видав. Я - Онума Барр з Сівенни, колишній патрицій Імперії.

- Значить, це Сівенна! У мене з собою тільки дуже старі карти.

- А навіщо їм бути новими? Зірки не сходять зі своїх місць.

Барр сидів нерухомо. Незнайомиць з цікавістю розглядав кімнатку.

Барр зауважив, що сяйво захисного поля, яке оточувало фігуру гостя, згасло, і з сумом зазначив, що він вже нікому не страшний.

- Будинок мій бідний, - сказав Барр, - і припасів у мене небагато. Якщо ви хочете розділити зі мною трапезу, то можу запропонувати лише чорний хліб та сухе зерно.

Меллоу похитав головою.

- Ні-ні, дякую, я ситий, та й затримуватися не можу. Ви мені тільки скажіть, як дістатися до урядового центру.

- Це не складе великої зусилля. Тільки що ви маєте на увазі: головне місто планети чи столицю імператорського сектора?

Гість здивовано примружився.

- А хіба це не одне й те саме? Хіба це не Сівенна?

- Так, Сівенна, - кивнув старий патрицій. - Тільки Сівенна давно не столиця Норманського сектора. Так, навіть старі карти підводять... Зірки не міняють своїх місць, а ось політичні кордони занадто хиткими є...

- Кепсько. Дуже кепсько. І далеко нова столиця?

- На Орші-ІІ. Двадцять парсеків звідси. Подивіться на карті. Якого часу ваша карта?

- Видано сто п'ятдесят років тому.

- Так давно?

Старий зітхнув.

- З тих пір багато води витекло. І ви нічого не знаєте?

Меллоу похитав головою.

- Вам пощастило, - сумно посміхнувся старий, - Більш-менш спокійні часи для провінції були за царювання Станнеля-ІІ. Він помер п'ятдесят років тому. З тих пір - тільки бунти і розруха, розруха і бунти. І руїни...

Меллоу різко випростався. Стілець загрозливо заскрипів...

- Як - руїни? Ви хочете сказати, що провінції більше не існує?

- Та ні, не так щоб. Деякі ресурси є, напевно, планетах на двадцяти. Однак у порівнянні з процвітанням, яке панувало тут в минулому сторіччі, ми добряче

скотилися вниз, і ніяких ознак повернення до кращого немає. Поки немає... А чому ви цим цікавитесь, молодий чоловіче? І очі у вас зблищали?

Торгівець злегка почервонів. Старий поцілів в точку.

- Послухайте, - пояснив Меллоу, - я торгівець. Труджуся на задвірках Галактики. Ось знайшов старі карти і хотів спробувати знайти нові ринки збуту. Звичайно, ваше повідомлення про те, що провінція збідніла, мене засмутило, якщо не сказати більше. У світі, де грошей немає, їх не зробиш. Ну а як йдуть справи в Сівенні?

Старий нахилився вперед, замислився.

- Навіть не знаю, що сказати. Дуже може бути, що навіть і тепер не так уже й погано. А ви дійсно торгівець? Ви більше змахуєте на військового. Рука на прикладі, шрам на скроні...

Меллоу закинув голову і розреготався:

- Бачите, в нашому світі теж не все слава богу! Шрами - наслідок моєї професії. Але коли врешті-решт отримуєш грошенята, можна і побитися. Непогано було б обійтися без цього, але що поробиш? Ну а тут-то як? Можу я тут зробити гроші і не заробити нових шрамів? Схоже, що справа йде навпаки?

- Мабуть, навпаки, - посміхнувся Барр. - В принципі, можете пошукати тих, хто залишився від Віскарда на Червоних Зірках. Правда, не знаю, як краще назвати те, чим вони займаються - торгівлею чи піратством. Крім того, у вас є можливість приєднатися до нашого нинішнього віце-короля - благословенного... благословенного вбивці, злодюжки...

Зморшкуваті щоки старого патриція залив нервовий рум'янець. Він закрив очі, а коли знову відкрив їх, погляд його став по-пташиному гострий.

- Щось ви не дуже люб'язно відгукується про віце-короля, шановний патрицій Барр, - сказав Меллоу. - А раптом я шпигун?

- А хоч би й так, - спокійно відгукнувся старий. - Що з мене взяти?

Він обвів рукою кімнату.

- Життя, наприклад.

- О, це б мені принесло тільки полегшення. Я вже й так зайвих років зо п'ять прожив. Але ви не з людей віце-короля. Були б з них, я б відчув і рота б не розкрив.

- А як би ви відчули?

Старий тихо розсміявся:

- А ви підозрілі! Чесне слово, можу заприсягтися, тепер ви думаєте, що я намагаюся спровокувати вас на розмову, в якій ви могли б необережно висловитися про уряд. Ні-ні, запевняю вас, мене вже давно не цікавить політика.

- Не цікавить політика? Мені так не здалося! Як ви сказали про віце-короля - «вбивця, злодюжка»?

Старий знизав плечима.

- Так, спогади нахлинули... Посудіть самі: у ті часи, коли Сівенна була ще столицею Провінції, я був патрицієм і членом провінційного сенату. Мій рід - древній і знаменитий. Один з моїх прадідів... а втім, добре, вистачить про це...

- Тобто, - обережно промовив Меллоу, - у вас тут була громадянська війна чи революція?

Обличчя Барра спохмурніло.

- Громадянські війни не припинялися в ці жахливі роки. Але Сівенна завжди перебувала в стороні. В роки царювання Станелля-ІІ вона майже досягла своєї колишньої слави і процвітання. Але його успадкували слабкі імператори. А при слабких імператорах завжди сильні віце-королі. І наш останній віце-король, Віскард, залишки прихильників якого ще займаються чимось на зразок торгівлі біля Червоних Зірок, замарив про королівську мантию. Та не він перший...

Але не вдалося. Тому що в той день, коли Адмірал Імперії наблизився до Сівенни на чолі флоту, Сівенна повстала проти бунтівного віце-короля.

Він сумно зітхнув і замовк. Меллоу вовтузився на красечку стільця, який відчайдушно скрипів. Його просто роздирала цікавість!

Але він стримався і тихо попросив:

- Продовжуйте, сер!

- Дякую вам, - кивнув Барр. - Негідно вам сміятися над старим чоловіком. Отже, вони повстали. Вірніше було б сказати - ми повстали, оскільки я був один з другорядних лідерів повстання. Віскард забрався з Сівенни, ледве втік, а планета і вся провінція були залишені на опіку Адмірала і висловили повну і беззастережну лояльність Імператору. Чому ми так вчинили, я і сам не розумію. Може бути, ми висловили лояльність не більше ніж до символу, а не до самого Імператора - жорстокого і вадливого хлопчиська. Може бути, злякалися жажів.

- Ну і?... - Обережно поквапив його Меллоу.

- Ну і, - з гіркотою в голосі продовжував Барр, - це ніяк не влаштувало Адмірала. Йому он як хотілось привласнити собі славу завоювання бунтівної планети, а його людям хотілося видобутку, супутнього завоюванню. І поки народ в містах виходив на вулиці, славлячи Імператора і його Адмірала, він потихеньку захопив всі військові центри, а потім наказав перестріляти майже все населення.

- Чому?

- Тому що вони повстали проти віце-короля - так оголосив Адмірал. Він і став новим віце-королем - після того, як цілий місяць йшли вбивства, грабежі, насильство, У мене було шестеро синів. П'ятеро загинули - всі по-різному... У мене була дочка. Я сподіваюся, що вона загинула. Така красуня... Я уцілів, бо був старий. Оселився тут, знаючи, що занадто старий для того, щоб віце-король мною цікавився. Вони нічого, нічого мені не залишили, - сказав він, сумно хитаючи сивою головою. - Тому що я допомагав бунтівному губернатору вибратися з міста і позбавив тим самим Адмірала слави його піймання...

Меллоу мовчав і чекав.

- А що сталося з вашим шостим сином? - Нарешті спитав він.

- А? З останнім? Він живий. Тому що вступив в армію Адмірала як простий солдат. Під чужим ім'ям. Тепер він стрілок в його особистій гвардії. О ні, не подумайте про нього погано! Він хороший син. Провідує мене, коли може, і що може, приносить мені. Тільки він один і підтримує моє життя. А в один прекрасний день, коли наш чудовий віце-король зійде в могилу, саме мій син допоможе йому в цьому.

- І ви говорите це незнайомій людині? Ризикуєте не тільки своїм життям, а й життям сина!

- Ні, я якраз допомагаю йому, бо бачу в вас нового ворога віце-короля. Знаєте, був би я йому одним настільки ж, наскільки я йому ворог, то порадив би послати на кордон якомога більше кораблів.

- Хочете сказати, що на Периферії немає кораблів віце-короля?

- А ви їх бачили? Вас хто-небудь зупинив? Кораблів мало, не вистачає навіть для того, щоб охороняти кордони сусідніх провінцій, де вистачає своїх інтриг і заворушень. Але, до речі сказати, здалеку нам ще ніхто не погрожував, - поки не з'явилися ви.

- Я? Та я зовсім не небезпечний.

- За вами прийдуть інші.

Меллоу знизав плечима:

- Щось я вас не розумію.

- Послухайте! - Несподівано різко сказав старий. - Я відразу все зрозумів, як тільки ви увійшли. Навколо вас було захисне поле.

- Так. Було, - зізнався після короткої паузи Меллоу.

- Я відразу помітив, але нічого не сказав. Я дещо в цьому тямлю. У наш страшний час немодно бути вченим. Все так швидко змінюється - як приплив і відплив... Але коли я ним був, і вся історія розвитку атомної енергетики мені непогано знайома. Наскільки я пам'ятаю, ні в одному підручнику не згадувалося про портативне захисне поле. У нас є захисні поля, але вони величезні - цілі будівлі. Вони розраховані на те, щоб захищати міста, кораблі, але ніяк не окрему людину.

- Ось як? - Здивовано підняв брови Меллоу. - І який же висновок ви робите?

- До нас доходили деякі чутки. Правда, схоже, що перебрехали... Але коли я був молодий, у нас з'явився невеликий корабель з людьми, досить дивними. Вони не знали наших звичаїв і не могли пояснити, звідки прилетіли. Розповідали про чарівників, які живуть на краю Галактики. Про чарівників, які сяють у темряві, літають без всяких пристосувань і яких не можна вбити ніякою зброєю. Ми тоді сміялися. Я теж сміявся... До сьогоднішнього дня я не згадував про ці байки... Але ось прийшли ви - і сяєте в темряві, і я майже впевнений, що мій бластер, якби він у мене був, не зміг би вам зашкодити. А літати ви вмієте?

- Ні, - спокійно відгукнувся Меллоу.

- Мені подобається ваша відповідь, - озвався старий. - Я не маю звички екзаменувати своїх гостей. Але якщо ці чарівники дійсно існують і ви - один з них, в один прекрасний день вас або їх побільшає... Може бути, це буде навіть добре. Напевно, нам просто необхідна ін'єкція свіжої крові.

Барр щось забурмотів про себе, потім проговорив:

- Але є й зворотний бік медалі, Про це, звичайно, мріє і наш новоспечений віце-король, як до нього мріяв Віскард.

- Що, теж полює за імперською короною?

Барр кивнув:

- Мій син багато чує. Наш новий віце-король не відмовиться від корони, якщо йому запропонують. Але поки він тримає оборону. Подейкують, що він збирається створити нову Імперію на задвірках Галактики. Так кажуть, але я не

впевнений, що воно саме так. Начебто він вже видав свою дочку заміж за якогось варварського князька.

- Ну якщо слухати всю балаканину...

- Звичайно. Я старий і несучу нісенітницю. Ну а ви що скажете?

Він пильно дивився на Меллоу.

Трохи помовчавши, торгівець відповів:

- Та нічого я не скажу, але хочу запитати: на Сівенні є атомна енергія? Чи є у них робочі генератори чи в часи заворушень їх зруйнували?

- Зруйнували? Ні! Швидше, змели пів планети, ніж зруйнували хоч одну найменшу атомну станцію. Всі стоять на своїх місцях і забезпечують енергією кораблі. Наші станції не гірші, ніж на Тренторі, - з гордістю відповів він.

- І як можна їх побачити?

- Це неможливо! - Відрізав Барр. - Та ви й близько не підійдете ні до одного військового центру. Вас пристрелять на місці. Це ще нікому не вдалося. Адже Сівенна досі позбавлена громадянських прав.

- Все атомні станції охороняються військовими?

- Не всі. Існують ще невеликі станції, які забезпечують місто теплом і електрикою. Але й там не простіше. Їх охороняють технологи.

- Хто вони такі?

- Каста фахівців. Професія передається спадково. У них неймовірне почуття відповідальності. Крім технологів, ніхто не має права входити в приміщення станції.

- Ясно.

- Але я не хочу сказати, - додав Барр, - що й не було випадків, коли технологів підкуповували. У часи, коли за п'ятдесят років у нас змінилося дев'ять імператорів, коли будь-який капітан-зорелітник змушений раз у раз присягати черговому віце-королю або сам мріє стати віце-королем, навіть технолог не встоїть, якщо йому запропонувати грошей. У вас є гроші?

- Гроші? Ні. Але підкупити можна не лише грошима, правда?

- А чим же ще, якщо все купується за гроші?

- О, є багато того, чого і за гроші не купиш... А тепер підкажіть мені, де знаходиться найближче місто з атомною станцією? Я вам віддячу.

- Стривайте, - сказав Барр, простягнувши до Меллоу свої сухі руки. - Куди ви поспішаєте? Ви прийшли до мене, і я не задавав вам питань. Але в місті, всі жителі якого до цих пір вважаються бунтівниками, у вас насамперед зажадають документи. А ви говорите зі страшним акцентом і одягнені незвично.

Тут він встав, віддалився в кут кімнати і повернувся з невеликою книжечкою.

- Ось мій паспорт. Мені вдалося його зберегти. Він вклав паспорт в долоню Меллоу.

- Опис зовнішності, як ви розумієте, не сходиться, але, можливо, вам пощастить, і вони не стануть придивлятися.

- А ви? Як же ви залишитеся без паспорта?

Старий пустельник байдуже знизав плечима.

- Ну і що? Ось ще: намагайтеся говорити поменше. Мова ваша - ворог ваш. А зараз я розповім вам, як краще дістатися до міста.

Через п'ять хвилин Меллоу пішов.

Коли наступного ранку Онума Барр вийшов з дому в свій крихітний садок, він знайшов біля ганку ящик. Там була їжа - консерви, які зазвичай беруть із собою в далекі подорожі на зорельотах. Вони були незнайомого смаку, дивно приготовлені. Але смачні, і вистачить їх надовго...

11

Технолог виявився прищавим коротуном з рідким масним волоссям, крізь які просвічувала багрова лисина. На м'ясистих пальцях красувалися великі персні, від одягу тхнуло потом. Він був першою людиною в Сівенні, який не здався Меллоу голодним.

Липкі губи технолога ліниво ворухнулися.

- Ну, вперед, та мерщій. Справ повно. А ти, схоже, не з нашеньських, - сказав він, підозріло оглядаючи Меллоу крізь рідкі вії.

- Так, я нетутешній, - зізнався Меллоу. - Але це до справи не відноситься. До речі, вчора я послав вам невеликий подаруночок.

- Так. Мені передали. Забавна дрібничка. Може, я нею і скористаюся.

- У мене є й інші, не менш цікаві штучки. І не тільки дрібнички.

- Так... Ясенько. Схоже, я розумію, як у нас далі справа піде. Почнеш пропонувати мені всяку маячню. Пару кредиток, ганчірки, брязкальця - всяке таке, чим, як здається твоїй брудній нищій душі, звелено підкупити чесного технолога!

Він продовжував, презирливо випнувши нижню губу:

- Я знаю навіть, чого ти хочеш натомість. Багато вас таких вештається.

Тільки одного і треба. Мене не проведеш! Хотите втертися в наш благородний клан, хочете досягнути тасмниці атомної науки і навчитися поводитися з технікою! Ви, собаки сівенські, думаете... Між іншим, плювати я хотів на твою балаканину, ніби ти нетутешній. Хрону лисого я тобі повірив! Всі ви думаете, що якщо потрапите в технологи, так втечете від покарання за заколот. Сховатися хочете? Технологи - недоторканні. Знаю я вас...

Меллоу зібрався заперечити, але технолог зупинив його владним жестом.

- А тепер, - заревів він, - забирайся геть, поки я не повідомив твоє підле ім'я коменданту міста. Ти що, всерйоз думаєш, що я запросто порушу клятву? Ті сівенські зрадники, що тут працювали до мене, - ті, може, і погодилися б. Але ти мене не за того приймаєш. Як шкода, що я тебе не відразу прикріпив ось цими самими руками!

Меллоу подумки посміхався. З технолога вийшов би непоганий трагік... Торгівцеві кинув погляд на жирні лапи технолога, прикрашені масивними персями, - ті самі, якими він погрожував його придушити, і сказав:

- Ваша Премудросте, ви не праві. По-перше, я не шпигун віце-короля, з'явився сюди потім, щоб перевірити вашу лояльність. По-друге, я хочу запропонувати вам дещо, чого немає у самого Імператора. По-третє, взамін мені потрібно зовсім небагато. Тобто практично зовсім нічого.

- Ось як ти заговорив! - Примружився технолог. - Ну і які ж такі царські дари ти готовий кинути до моїх ніг? Чого ж це такого немає у самого

Імператора? - Виговорив технолог, давлячись від сміху. Меллоу встав і відсунув убік стілець.

- Три дні я чекав, коли ви зволите прийняти мене, Ваша Мудросте, але те, що я хочу вам показати, не займе більше трьох секунд. Будьте так люб'язні, візьміть бластер...

- Що-що?

- І вистріліть в мене. Я буду вельми вам вдячний.

- Що?!!

- Якщо ви мене прикінчите, можете спокійно пояснити поліції, що я намагався вас підкупити, щоб ви видали мені секрети вашої гільдії. Вас щедро винагородять. А якщо ви мене не прикінчите, я вам подарую своє захисне поле.

Тут технолог вперше помітив, що його гість оточений блідим сяйвом. Він підняв бластер, прицілився і вистрілив.

Молекули повітря пронизав атомний розряд. Вони розпалися на блискачки, палаючі іони, витягнулися в сліпучий, тонкий промінь, дісталися до грудей Меллоу і...

Смертоносний промінь випарувався. Меллоу навіть не ворухнувся.

Бластер технолога з глухим стуком брякнувся на підлогу.

Меллоу спокійно поцікавився:

- Ну так що - є у Імператора персональне захисне поле? А у вас буде.

Технолог в страху прошепотів:

- Ти... ви... що, технолог?

- Ні.

- Т-тоді звідки у вас це?

- А вам яка різниця? Хочете чи ні?

На стіл ліг тонкий ланцюжок з кнопкою на зап'ясті. Технолог судорожно схопив її і почав роздивлятися, Тремтячи від хвилювання.

- Це... вона ціла? Вся?

- Вся.

- Як включати?

Меллоу натиснув кнопку.

Технолог підняв на Меллоу погляд, сповнений жаху і подиву.

- Сер... Я - технолог вищої кваліфікації, Вже двадцять років я працюю інструктором. Я навчався на Тренторі у великого Блера! Ви або підлий шарлатан, який намагається запевнити мене, що всередині крихітної коробочки величиною ... чорт би мене забрав, з лісовий горіх знаходиться атомний генератор, або... ні, треба тебе до коменданта відвести!

- Пояснювати тут нічого. Я вам серйозно кажу, що пристрій - в повному комплекті.

Технолог зблід, застібнув ланцюжок на зап'ясті і натиснув кнопку тремтячою рукою... Його відразу оточило м'яке сяйво... Він підняв бластер, але тут же опустив його. Судорожно перевів регулятор інтенсивності опромінення на мінімум. Нервово натиснув спусковий гачок, націливши бластер на власну долоню... Промінь спокійно відштовхнувся від руки, не заподіявши технологу ніякої шкоди...

Технолог підняв голову, отетеріло втупився на Меллоу і прохрипів:

- А... якщо я візьму та й вистрело в вас?
- Спробуйте, - байдуже відгукнувся Меллоу. - Ви що, думаєте, я вам останній віддав?

Його масивну фігуру відразу оточило блакитнувате сяйво.

Технолог нервово зіщулився. Бластер ліг на кришку стола...

- Ну гаразд, говоріть. Чого хочете натомість?

- Я хотів би поглянути на ваші генератори.

- Ні! Це заборонено! Нас можуть викинути у відкритий космос!

- Не збираюся я до них торкатися. Тільки гляну.

- А якщо я не погоджуся?

- Якщо не погодитися, то залишитесь при своєму. У вас тепер є захисне поле. А у мене є ще дещо. Наприклад, бластер, який пробиває захисне поле.

Очі технолога жадібно заблищали.

- Г-м-м... Ходімо зі мною!

12

Котедж технолога розташовувався позаду великої будівлі без вікон, кубічної форми, що стояв в самому центрі міста. Меллоу пішов за технологом по підземному переходу, і незабаром обоє опинилися в мовчазній атмосфері атомної станції, що пахла озоном.

Ще хвилин п'ятнадцять він йшов по залах станції за своїм провідником. Меллоу мовчав, нічого не чіпав. Але від його уважного погляду ніщо не вислизнуло.

Нарешті технолог хрипко поцікавився:

- Може бути, вистачить?

- Досить, - посміхнувся Меллоу.

Вони повернулися в кабінет. Меллоу запитав:

- Усі ці генератори - у вашому віданні?

- Всі, - сумно зітхнув технолог.

- І ви відповідаєте за те, щоб вони нормально працювали?

- Так.

- А якщо вони вийдуть з ладу?

Технолог вперто замотав головою:

- Вони не виходять з ладу. Вони ніколи не виходять з ладу! Вони побудовані навічно!

- Вічність - це, звичайно, дуже довго. Ну а якщо припустити, що...

- Припускати неможливе - антинауково!

- Хм... Але якщо все-таки припустити, що життєво важливі центри зашкодять, приміром, атомний вибух. Ну, там, розплавляться головні з'єднання або буде пошкоджена дельта-променева трубка... Що тоді?

- Тоді, - гаркнув технолог, - вам кінець!

- Я не про це! - Гаркнув у відповідь Меллоу. - Генератор мене цікавить!

Його можна буде полагодити?

- Сер! - Благав технолог. - Ми з вами в розрахунку! Я зробив те, про що ви просили. Ідіть! Я більше вам нічого не винен!

Меллоу посміхнувся, кивнув і вийшов.

... Через два дні він повернувся на «Далеку Зірку», яка очікувала в умовленому місці, і відплив на Термінус.

Через два дні захисне поле технолога пропало, і як він не чортихався і не тряс ланцюжок, він так і не загорілося знову...

1

Вперше за півроку Меллоу відпочивав по-справжньому. Лежачи на спині, він засмагав у штучному солярії свого нового будинку. Закинувши руки за голову, він насолоджувався теплом і спокоєм ...

Людина, що стояла поруч, вклав в губи Меллоу сигарету і чиркнув запальничкою. Потім закурив сам і вимовив:

- Відчуваю, ви добряче втомилися. Вам би відпочити якомога довше.

- Може, ви й праві, Джаелю, але краще я відпочину в кріслі Ради. Я повинен його зайняти, а ви повинні мені в цьому допомогти.

Анкор Джаель здивовано скинув брови і запитав:

- Яким чином?

- Дуже просто. По-перше, ви в політиці не одну собаку з'їли. По-друге, Джоран Сатт вас з Ради викинув за шкуру. По-третє, він швидше добровільно осліпне на одне око, ніж погодиться побачити мене в Раді. Шанси мої невисокі, правда?

- Природно, - погодився колишній Міністр Освіти. - Ви - смирінець.

- Ну, це справа десята. Законом не заборонено. У мене вища світська освіта.

- Не в тому річ. Немає законів, яким підпорядковувалися б забобони. Ви мені краще скажіть, що з цього приводу думає ваш приятель Джейм Твер?

- Він ще рік тому продзижчав мені всі вуха на тему про те, що мені необхідно балотуватися до Ради! - Ліниво відгукнувся Меллоу. - Але він мені вже не помічник. Не потягне. Він не настільки глибокий і тонкий. Шуму багато, а толку - мало. Мені потрібний справжній помічник. Мені потрібні ви.

- Меллоу, але Джоран Сатт - найбільший політичний діяч планети, і ви його обертаєте проти себе! Мені з ним не впоратися. До того ж він здатний на гру нишком.

- У мене є гроші.

- Це добре. Але забобони коштують дуже дорого! Не забувайте, для них ви - брудний смирінець!

- У мене дуже багато грошей.

- Ну добре, я подумаю. Тільки не вважайте, що я вам подав надію, добре?

Пролунав дзвінок.

- Хто це там? - здивувався Джаель.

- Не інакше як Джоран Сатт, власною персоною. Зарано, Але я його розумію. Я переховувався від нього цілий місяць. Знаєте що, Джаелю? Підіть-но в сусідню кімнату і потихеньку включіть відеофон. Хочу, щоб ви послушали.

Збентежений відставний міністр вийшов, а Меллоу спустив ноги з кушетки, встав і загорнувся в м'який шовковий халат.

... Секретар мера увійшов твердою ногою. Незворушний мажордом, що супроводжував його, повернувся до дверей і тихо прикрив її.

Меллоу клацнув пряжкою ремня і люб'язно промовив:

- Сідайте!

Сатт нервово посміхнувся. Сів в перше-краще крісло - на красчок, ніби засиджуватися не збирався.

- Меллоу, якщо ви відразу скажете ваші умови, ми швидше перейдемо прямо до справи.

- Це які ж умови?

- Не клейте дурня, Меллоу. Ну гаразд, питаю прямо: що ви робили в Кореллії? Ваш звіт - не більше ніж відписка!

- Цікаво! Я здав звіт два місяці тому. Тоді він вам начебто сподобався.

- Так! - Випалив Сатт, запекло потираючи лоба. - Але з тих пір ви розвинули шалену діяльність! Нам відомо багато чого з того, чим ви займаєтеся. Ми знаємо точно, скільки фабрик ви будете, і як поспішаєте, і в що вам це обходиться. І потім - ці ваші хорони...

Сатт обвів поглядом розкішно обставлену кімнату і продовжував:

- Вам це обійшлося не менше, аніж моє річна платня!

- Ну? І які ж з цього випливають висновки, крім того, що ваша розвідка непогано працює?

- Висновки ось які: у вас завелися гроші, яких рік тому не було. А означати це може що завгодно. Наприклад те, що ви в Кореллії підписали вигідну угоду, про яку не поставили нас до відома. Звідки у вас гроші?

Сатте, дорогий мій, ви що, серйозно думаете, що я вам все так і розповім?

- Ні. Не думаю. Тому відповім сам. Грошкики ваші - з казни Командора Кореллії!

Нервово моргаючи, Сатт чекав реакції Меллоу.

Меллоу посміхнувся і відповів:

- Напевно, я вас дуже засмучу, але гроші абсолютно законні. Я - Майстер Торгівлі. Гроші, які я там отримав, це вартість чавуну і хрому, виручених за деякі дрібнички, які мені вдалося їм всучити. Половина виручки за контрактом - моя, друга половина відійде уряду наприкінці фінансового року після виплати податків.

- У вашому звіті немає ні слова про контракт!

- Ну, хіба мало чого там немає! Там не сказано ні про те, наприклад, що я їв сьогодні на сніданок, ні про те, як звуть мою теперішню коханку, і ще багато чого!

Усмішка не сходила з обличчя Меллоу.

- Я був посланий туди, якщо процитувати ваші власні слова, для того, щоб дивитися на все широко відкритими очима. Я їх не закривав. Ви хотіли дізнатися, що сталося зі зниклими кораблями? Я їх не бачив і не чув про них ні слова. Ви хотіли дізнатися, чи володіє Кореллія атомною зброєю? Я повідомив, що, крім ручних бластерів у охоронців Командора, я нічого такого не помітив. Я повідомив також, що їх бластери - імперські реліквії, так що, можливо, вони в неробочому стані. Тобто, повідомив все, що дізнався і побачив.

Таким чином, ваші вказівки я виконав, і я - вільний торгівець. За законами Академії Майстер Торгівлі має право відкривати нові ринки збуту, де тільки можливо, і отримувати належну йому половину прибутку. Є заперечення?

Сатт сидів, втупившись в одну точку. Нарешті він сказав, насилу стримуючи роздратування:

- Але попереду торгівлі за звичаєм йде релігія.
- Я дію відповідно до закону, а не підкоряюся звичаєм.
- Бувають часи, коли звичаї сильніші законів!
- У такому випадку, зверніться до суду.

Сатт похмуро глянув па Меллоу.

- Ви смирнієць до мозку кісток. Це в вас сидить незважаючи на те, що ви отримали освіту і бог знає скільки вже живе на Термінус. Але все одно, послухайте мене і постарайтесь зрозуміти.

Існують речі важливіші грошей і ринків збуту. Існує наука, створена великим Гарі Селдоном, згідно якої від нас залежить майбутнє Галактики, майбутнє нової Імперії, і ми не можемо звернути з шляху, що веде нас вперед. А релігія - наш потужний інструмент.

Саме завдяки їй ми підпорядкували собі Чотири Королівства, причому тоді, коли у них була повна можливість розправитися з нами. На сьогоднішній день ми не володіємо більш потужним засобом впливу на людські душі і світи.

Саме релігія була причиною поширення торгівлі і появи торгівців, які повинні були не просто торгувати, але впроваджувати нашу релігію, а за допомогою її - і принципово нову технологію, і в корені іншу економіку.

Він зупинився, щоб набрати повітря, але Меллоу недбало перервав його:

- Можете не витратити слів. Я все це прекрасно знаю.

- Знаєте? Важко повірити. Але якщо ви дійсно це знаєте, то не можете не погодитися з тим, що ваші стосунки з Кореллією - це торгівля заради торгівлі. В умовах масового виробництва дорогих дрібничок, продаж яких зробить лише поверхневий вплив на галактичну економіку, в умовах, коли в міжзоряній політиці запанує ідол прибутку, коли атомна енергетика вийде з-під контролю релігії, ми будемо відкинуті назад, відмовившись від тієї політики, якої з таким успіхом користуємося вже ціле століття!

- Я вважаю, що це занадто довго, - вставив Меллоу, - для політики безнадійно застарілої і вадливої. Зверніть увагу: як би ви не пишалися своїми успіхами в захопленні Чотирьох Королівств, більше жодна держава на Периферії не прийняла вашої горезвісної політики! Уже в ті часи, коли вдалося завоювати Чотири Королівства, знайшлися злі язика, які рознесли по білому світу чутку про те, як Сальвор Гардин скористався релігією і людськими забобонами, щоб позбавити світських монархів сили і незалежності. Коли цього було недостатньо, ви вчинили так, як вчинили з Асконом двадцять років тому. І тепер на Периферії просто не залишилося правителя, який не погодився б скоріше задушити себе власними руками, ніж дозволити місіонерів з Академії проникнути на свою територію!

Тому, Сатте, я не збираюся нав'язувати ні Кореллії, ні будь-якій іншій державі те, чого вони не хочуть. Якщо наявність у них атомної зброї робить їх небезпечними сусідами, то чи не простіше встановити з ними дружні стосунки

через торгівлю, ніж ставити їх в залежність від чужої церковної влади? Адже варто такому пануванню ослабнути хоч трохи, як воно розсіплеться на порох, не залишивши після себе нічого, крім вічного, нескінченного жаху, страху і ненависті!

- Непогано викладаєте, - їдко парирував Сатт. - А тепер давайте почнемо спочатку. Які ваші умови? Що ви хочете за те, щоб ваші переконання залишилися при вас?

- А ви вважаєте, вони продаються?

- А чому б і ні? По-моєму, це цілком у вашому дусі - купувати і продавати!

- О, тільки з прибутком! - Спокійно відгукнувся Меллоу. Схоже було, що докір Сатта мети не досяг. - Ви можете запропонувати мені більше, ніж у мене є?

- Можу. Я пропоную вам отримувати три чверті прибутку від угод замість половини.

Меллоу коротко розсміявся:

- Непогано. Але, на жаль, те, що я виручу від торгівлі на ваших умовах, не складе і десятої частини того, що я виручаю сам. Що ви можете запропонувати ще?

- Ви... могли б отримати крісло в Раді!

- А я його так і так отримую, без вашої допомоги.

Сатт нахилився вперед і різко схопив Меллоу за руку.

- Ви можете врятувати себе від тюрми! Від двадцяти років ув'язнення! Чи не погодитися - вже я постараюся, будьте певні! Вигідно це вам?

- Не дуже. А в чому, власне, ви збираєтеся мене звинуватити?

- У вбивстві!

- У вбивстві? - З неприхованим подивом вигукнув Меллоу.

- У вбивстві анакреонського священика, посланця Академії.

- Ось як? І які у вас докази?

Секретар мера прошипів у саме вухо Меллоу:

- Меллоу, я не жартую! Вистачить, поговорили! Попереднє слідство вже закінчено. Мені залишилося підписати останній папір, і почнеться процес, на якому позивачем буде Академія, а відповідачем - Хобер Меллоу, Майстер Торгівлі. Ви кинули громадянина Академії напризволяще, віддали на розтерзання і смерть, віддали його на поталу варварської натовпі! Меллоу, я даю вам п'ять секунд. У вас є можливість уникнути відплати. Що до мене, то краще б воно вас спіткало - ви мене влаштуєте більше як повержений ворог, а не як сумнівний друг! Так, краще б ви опинилися за ґратами!

Меллоу посміхнувся:

- Це ваша особиста справа. Хотіти, як кажуть, не заборониш.

- Прекрасно! - Криво посміхнувся секретар мера. - Я так і думав. Це мер запропонував мені спробувати умовити вас. Інакше я з вами і розмовляти б не став!

Двері розчинилися. Сатт пішов не попрощавшись.

З сусідньої кімнати вийшов Анкар Джаель.

- Ну, всі чули? - З посмішкою запитав його Меллоу.

Джаель був збентежений не на жарт.

- Ніколи не бачив його таким шаленим, - пробурмотів він.

- Та ну. Які ваші висновки?

- Висновки ось які: зовнішня політика, заснована на релігійному тиску, - це його «ідея фікс», але у нього є вагомі підстави вважати, що його кінцева мета не має під собою ніякої релігійного підґрунтя. Адже я позбувся портфеля саме через те, що свого часу заївся з ним саме з цього приводу. Вам би я міг і не пояснювати.

- Звичайно. І яка ж, на вашу думку, його кінцева мета?

Посмішка зійшла з обличчя Джаеля. Він відповів серйозно:

- Ну... він недурний, тому повинен сам усвідомлювати провал релігійної політики, яка за останні сімдесят років не принесла жодної відчутної перемоги. Не виключено, що він використовує релігію у власних інтересах.

Бачте, всяка догма, спочатку заснована на сліпій вірі і емоціях, - небезпечна зброя. Це та сама яма, яку риєш іншому, але не маєш гарантії, що сам не опинишся там. Ось уже сто років ми намагаємося зберегти ритуали і міфологію, які вже давно дихають на ладан. Вони безнадійно застаріли, втратили дієвість і гнучкість. Та й сама релігія...

- Ну? - Поквапив його Меллоу. - Не зупиняйтеся! Мені вкрай важлива ваша точка зору!

- Ну увявіть собі, що знайдеться яка-небудь людина, достатньою мірою амбітна, яка візьме та й зверне силу релігії проти нас.

- Ви хочете сказати, що Сатт...

- Саме це я й хочу сказати. Якщо йому вдасться об'єднати всю церковну ієрархію на сусідніх планетах і підняти її проти Академії - виключно з міркувань збереження чистоти віри, приміром - які будуть наші шанси? Адже він преспокійно може оголосити хрестовий похід проти ересі, наприклад - у вашій особі, і стати монархом на віки вічні! Зрештою, чи не сказав одного разу Гардин: «Бластер - штука хороша, але направити його можна в будь-яку сторону!»

Меллоу почухав голу п'яту.

- Гаразд, Джаелю, ви мені тільки місце в Раді здобудьте, а вже я з ним розберуся.

Після короткої паузи Джаель задумливо промовив:

- Перемога може виявитися і не за вами. Що це за історія з вбивством священика? Брехня, звичайно?

- Чиста правда, - безтурботно відгукнувся Меллоу.

Джаель присвиснув.

- Що, у нього можуть бути докази?

- Запросто. Справа в тому, що Джейм Твер з самого початку працював на Сатта, хоча ні він сам, ні Сатт не здогадувалися, що я про це знаю. А Твер бачив все на власні очі.

- Ось воно що... - протягнув Джаель. - Поганенько...

- Це чому ж? Священик знаходився в Кореллії нелегально - навіть за законами Академії. До того ж не виключено, що кореллійський уряд використовував його - свідомо чи несвідомо - як заручника. За всіма законами здорового глузду у мене не було іншого вибору. До того ж мій вибір повністю відповідав офіційним законам. Якщо він стане зі мною судитися, він тільки того й доможеться, що сам постане в зовсім безглуздому світі, і більше нічого.

Джаель похитав головою:

- Ні, Меллоу, справа не в цьому. Я ж казав вам, що Сатт здатний на брудні ігри. Навіть якщо йому не вдасться засадити вас за ґрати, він може зашкодити вашому громадському статусу. Він же сказав: «Звичаї деколи сильніші законів!» Ви можете спокійно вийти із зали суду переможцем, але, коли народ дізнається, що ви кинули місіонера на поживу кореллійським собакам, ваша популярність полетить під три чорти!

Ні, вони зрозуміють, що ви діяли в рамках закону, і все таке інше. Але все одно, в їх очах ви залишитеся боягузом, зрадником, безсердечним чудовиськом. Ось тоді - то вам доведеться назавжди розлучитися з думкою про місце в Раді! Ви можете навіть позбутися титулу Майстри Торгівлі. Ви ж - іноземець. А що ще потрібно, Сатте?

- Так!!! - Видавив Меллоу.

- Хлопчику мій, - сумно сказав Джаель. - Я буду на вашому боці, але допомогти навряд чи зумію. Ви - під прицілом.

14

Зал засідань Ради був битком набитий в найпрямішому сенсі слова. Йшов четвертий день суду над Хобером Меллоу, Майстром Торгівлі... У Президії не вистачало тільки одного радника - того, хто зрадив його. Глядачі, які не зуміли пробитися в зал, вщерть заповнили бічні галереї. Інші юрбилися на площі перед будівлею Ради, спостерігаючи за ходом процесу на тривимірних екранах зовнішніх відео.

Анкор Джаель не без зусиль пробрався на своє місце. Поліцейські розштовхували глядачів, звільняючи йому шлях. Нарешті він опинився біля лави підсудних, де сидів Меллоу.

Меллоу озирнувся, побачив Джаеля і полегшено зітхнув.

- Слава богу, ви поспіли саме вчасно. Те, що я просив, у вас?

- Ось, візьміть. Тут все, що ви хотіли.

- Відмінно. Що там на вулиці?

- Вони просто ооскаженіли. Не варто було вам погоджуватися на відкрите слухання!

- Все нормально. Саме це мені й потрібно.

- Та вони вас четвертувати готові. А на інших планетах люди Манліо...

- От-от! Якраз про це я і хотів дізнатися! Він обробляє там священиків?

- Обробляє? Не те слово! Ситуація просто немислима. Як секретар у закордонних справах він все прокручує на підставі міжпланетних законів. А як Первосвященик і Примас Церкви він піднімає натовп фанатиків...

- Так. Все ясно. Пам'ятаєте приказку Гардина про бластер? Ось зараз ми її і продемонструємо на прикладі...

Мер зайняв своє місце у президії, радники шанобливо підвелися...

Почалося денне слухання справи, і через п'ятнадцять хвилин Хобер Меллоу, супроводжуваний ворожим шепотом глядачів, вийшов на вільний простір перед лавою мера. Проходячи повз Джаеля, він шепнув:

- От і моя черга. Дивіться і слухайте.

Меллоу стояв, осяяний самотнім променем світла. На екранах вуличних, домашніх відеофонів у всіх куточках Терміуса та сусідніх планет люди бачили одне й те ж: могутню чоловічу фігуру в промені нещадного світла.

Меллоу почав легко і спокійно:

- Щоб даремно не витратити часу, я заявляю, що повністю визнаю висловлені проти мене звинувачення. Випадок з місіонером був викладений абсолютно точно.

У партері зашепотіли, з гальорки донісся переможний рев. Меллоу спокійно чекав, коли відновиться тиша.

- Однак, - продовжував він, - у картині бракує деяких деталей. Прошу надати мені можливість її уточнити. Спочатку моя розповідь може здатися такою, що не має ніякого відношення до справи, і тому прошу вашого прихильного терпіння та уваги.

Меллоу продовжував, навіть не заглядаючи в записки, що лежали перед ним:

- Я дозволю собі почати з того ж моменту, з якого розпочато звинувачення. Тобто з моменту моєї зустрічі з Джораном Саттом і Джеймом Твером. Про що тоді йшлося, вам відомо. Зміст розмов було передано точно, і мені нема чого до цього додати, крім того, про що я сам розмірковував в ті дні.

А поміркувати було про що. В ті дні відбувалися дивні речі... Наприклад: двоє людей, з кожним з яких я ледь знайомий, роблять мені незрозумілі пропозиції. Перший з них, секретар мера, пропонує мені зіграти роль урядового шпигуна у зовсім секретній справі, суть і важливість якої вам вже відома. Інший, лідер політичної партії, пропонує мені балотуватися до Ради.

Звичайно, природно було задуматися про мотиви їхніх пропозицій. Схоже, Сатт не довіряв мені з самого початку. Не виключено, що він серйозно думав, ніби я продаю ворогам атомну зброю і виношую плани заколоту. Можливо, він просто хотів прискорити події. У такій ситуації йому була потрібна людина, яка відправився б туди зі мною як спостерігач. Ця думка прийшла до мене трохи пізніше, коли на сцені з'явився Джейм Твер. Зверніть увагу: Джейм Твер представився мені колишнім торговцем, що пішов в політику. Треба сказати, мені до цих пір так і не вдалося з'ясувати подробиць його торгової кар'єри, хоча моя інформованість в цій області достатня широка. Навіть так: Твер стверджував, що отримав світську освіту, але виявляється, ніколи не чув про те, що таке «Селдонівська криза»!

Хобер зробив паузу, почекав, доки його слова дійдуть до глядачів. На гальорці пролунав дружнє зітхання повне подиву. Здивовано зітхнули і всі жителі Терміуса. На сусідніх планетах, куди транслиовався усічений варіант процесу, цієї фрази не почули. Там не повинні були знати про селдонівські кризи. Але й для них у Меллоу було дещо в запасі...

Він продовжував:

- Хто з присутніх тут може, поклавши руку на серце, стверджувати, що людина, яка отримала світську освіту, могла не чути про селдонівську кризу? Існує єдиний тип освіти, який не передбачає жодних згадок про природу і суть селдонівських криз і представляє самого Гарі Селдона як напівміфічного чарівника...

Я відразу здогадався, що Джейм Твер - ніякий не торгівець, а священик, і весь той час, коли він нібито очолював вигадану партію торговців, він просто працював на Джорана Сатта.

Спочатку я діяв наосліп. Я не знав напевно, які цілі переслідує Сатт щодо мене, але оскільки він зробив вигляд, що надає мені повну свободу дій, я вирішив цим скористатися. Я вже говорив про свої припущення щодо того, що Твер був підсланий до мене Саттом. Мені було ясно, що справа цим не скінчиться. Ось я й запросив його відправитися зі мною. Коли знаєш про когось, що він ворог, він стає набагато менш небезпечним. Твер погодився летіти.

Ці факти, шановні члени Ради, проливають світло як мінімум на два моменти. По-перше, я довів, що Твер не є моїм добрим знайомим, який свідчить проти мене виключно з міркувань совісті, як намагалося стверджувати звинувачення. Він - шпигун, якому платили за роботу. По-друге, цим пояснюються деякі мої вчинки в той момент, коли я вперше побачив місіонера, якого потім нібито послав на смерть.

Радники зашепотіли. Меллоу театральнo відкашлявся і продовжував:

- Мені дуже важко описувати почуття, що охопили мене, коли я почув, що на борту мого корабля - місіонер. Спочатку я вирішив, що це витівка Сатта. На тверезу оцінку ситуації часу у мене не було. Я, м'яко кажучи, був просто збентежений.

І вжити в той момент я міг тільки одне. На п'ять хвилин я позбувся Твера, пославши його за офіцерами. Поки його не було, я встиг увімкнути відеокамеру, щоб все, що не трапилося, оцінити згодом тверезо.

З тих пір я переглянув відеозапис не менше п'ятдесяти разів. Він у мене з собою, і, якщо ви не заперечуєте, давайте поглянемо на неї всі разом.

Публіка заревла, багато з людей повскакували зі своїх місць. Мер сумовитим, монотонним баритоном закликав зал до порядку. У п'яти мільйонах квартир на Термініусі люди присунулися ближче до екранів, а з лави звинувачення Джоран Сатт нервово кивнув схвильованому первосвященику.

Центр залу очистили від публіки, вогні повільно згасли. Анкор Джаель, який сидів праворуч від пульта, закінчив необхідні підготування. Пролунало легке клацання, і пішов кольоровий, об'ємний відеозапис...

І всі побачили переляканого, понівеченого місіонера, що стояв між лейтенантом і сержантом, і Меллоу, який мовчки чекав, коли зберуться офіцери. Їх привів Твер.

Почалася бесіда. Відзвітував лейтенант, були задані питання місіонерові. Почулися крики натовпу кореллійців, який зібрався біля корабля. Преподобний Парма став закликати до милості. Меллоу підняв бластер, а місіонер, якого поволокли геть із каюти, звів руки до небес в останньому проклятті. При цьому щось різко спалахнуло і згасло. Навіть настала німа сцена: офіцери, завмерлі від жаху, Твер, загиснув руками вуха, Меллоу, спокійно опустив бластер...

Дали світло. В залі стояла гробова тиша. Меллоу, живий, теперішній Меллоу, продовжував свою розповідь:

- Як бачите, ззовні все відбувалося саме так, як було викладено представниками звинувачення. Дозволю собі, однак, коротке зауваження.

Поведінка Джейма Твера протягом усього інциденту підтверджує, що він дійсно отримав релігійну освіту.

В той же день я вказав Тверу на деякі дивацтва у випадку з місіонером. Я запитав його, звідки, на його думку, міг взятися місіонер в тому практично безлюдному районі Кореллії, де знаходився космопорт. Запитав його і про те, звідки взялася гігантський натовп народу, коли найближчий населений пункт знаходився не менше ніж в ста милях від космопорту. На ці моменти, до речі, слідство ніякої уваги не звернуло.

Відзначу ще дещо. Наприклад, у мене викликала серйозні сумніви сама особистість преподобного Джорда Парми. Місіонер з Академії, який ризикує життям, порушуючи як наші, так і кореллійські закони, розгулює по планеті в новенькій сутані, яка не залишає ніяких сумнівів у тому, що він - священик. Щось тут було не так. Тоді я припустив, що місіонер - мимовільний соратник Командора, що намагається використовувати його для провокації воєнного конфлікту.

Слідство обійшло стороною той момент, що вже одним тільки цим могли бути виправдані мої дії. Мені намагалися довести, що безпека корабля, команди, виконання даного мені завдання не вартували життя однієї людини, в той час як її все одно б убили - з нашою допомогою чи без неї. Мені говорили загальні фрази про «честь» Академії, яку я повинен був зберегти в ім'я нашого «доброго імені».

З незрозумілої мені причини слідство абсолютно відмовилося від з'ясування особи самого Джорда Парми. Не було представлено жодної інформації про нього - де народився, де вчився, тощо. А це дуже важливо, і саме цим і можуть бути пояснено багато неув'язок в інциденті.

Слідство не представило ніякої інформації про особу Джорда Парми з однієї простої причини. Воно не могло її представити. Ніякого Джорда Парми немає і ніколи не існувало! З вищевикладеного випливає, що судилище наді мною є грандіозним фарсом, сфабрикованим у справі, якого насправді не існує.

Меллоу довелося зробити паузу і почекати, поки розбурханий зал затихне. Коли знову стало тихо, він спокійно продовжив:

- Мені хотілося б, панове, ще на кілька хвилин затримати вашу прихильну увагу на одному-єдиному кадрі відеозапису. Він скаже сам за себе. Прошу вас, Джаель!

Вогні погасли. У порожньому просторі посеред залу знов виникли фігури учасників подій на Кореллії - примарна, воскова ілюзія. Офіцери, замерлі в страху. Бластер в руці Меллоу. Зліва - преподобний Джорд Парма, в розпачі здійняв руки до небес. Рукави сутани оголили його худі руки по лікоть... Від передпліччя місіонера виходило незрозуміле неяскраве світіння, яке при попередньому перегляді запису виглядало коротким спалахом.

- Зверніть увагу на світіння, яке йде від руки місіонера, - пролунав у темряві спокійний голос Меллоу. - Джаель, дайте збільшення!

Пішов ряд клацань, і в повітрі не залишилося нічого, крім збільшеної у багато разів руки місіонера.

Світіння виходило з трьох букв - «КТП».

- Це, - розірвав темряву і тишу голос Меллоу, - особливий різновид татуювання, джентльмени. При звичайному освітленні вона не видна, і зараз ми бачимо її тільки тому, що під час запису моя каюта освітлювалася ультрафіолетом. Повинен визнати, це виключно примітивний спосіб ідентифікації агентів, але в Кореллії, де в світі немає ультрафіолету, він працює просто чудово. Навіть на нашому кораблі це було помічено випадково.

Може бути, присутні вже здогадалися, що позначають ці три букви - «КТП»? Джорд Парма непогано володів лексиконом священника і зіграв свою роль чудово. Де він цього навчився, важко судити, але «КТП» означає: «Кореллійська Таємна Поліція».

Далі Меллоу довелося до межі напружити голосові зв'язки, щоб перекричати озвірілу залу...

- Останнє я можу довести за допомогою низки документів, привезених з Кореллії, які, якщо виникне необхідність, я готовий передати Раді.

Так дозвольте ж запитати, панове, де ж тоді склад злочину? Мені було повторено десятки разів, що я повинен був всіма силами намагатися врятувати життя місіонера всупереч законам, пожертвувати своєю місією, кораблем і самим собою заради «честі» Академії. Заради кого - шарлатана, шпигуна, шахрая? Заради таємного агента кореллійської розвідки, одягнувши священну сутану, просторікувати на мові благочестивого служителя віри, який він вивчив десь на задвірках Анакреона? Чи повинні були Джоран Сатт і Публіс Манліо заводити мене в цю підлу і мерзенну пастку?

Голос його потонув у реві публіки. Глядачі рвонулися до Меллоу, підняли його на руки і піднесли до крісла мера. Через розкриті навстіж вікна йому було видно, як до площі біжать нові й нові тисячі городян...

Меллоу озирався по сторонах і шукав поглядом Анкора Джаеля, але так і не зміг відшукати його. Поступово безладні крики натовпу переросли в ритмічне скандування. Могутній хор повторював одне й те саме: «Слава Меллоу! Сла-ва Мел-лоу! Сла-ва Мел-лоу!»

15

Анкор Джаель і Меллоу вже дві ночі безперервно не змикали очей. Джаель втомлено кліпав запаленими повіками.

- Меллоу, - хрипко промовив він, - ви влаштували чудову виставу, але тепер головне - не змастити фінал. Не варто залітати надто високо. Невже ви всерйоз подумаете про посаду мера? Ентузіазм натовпу, звичайно, велика річ, але і вона здатна підвести.

- Природно, - похмуро відгукнувся Меллоу. - Тому нам не залишається нічого іншого, як потурати натовпу. І найкращий спосіб для цього - дати другу дію вистави.

- Господи, що ще?

- Ви повинні заарештувати Публіса Манліо і Джорана Сатта.

- Що?

- Те, що чули. Примусьте мера заарештувати їх! Мені абсолютно все одно, якими методами ви цього доб'єтесь. Натовп я беру на себе - принаймні, на сьогодні. Мер побоїться виступити проти волі народу.

- Але на якій підставі?

- Підстава абсолютно очевидна. Вони налаштували священників сусідніх планет проти Академії. Звинувачуючи їх у тому, що вони ставили під удар державну безпеку. Більшого, думаю, не буде потрібно. Мені вони набридли до смерті, і я не хочу, щоб вони у мене перед очима мерехтіли, поки я ще не мер.

- Але... до виборів ще півроку!

- Не так уже й багато. - Меллоу встав, підійшов до Джаеля і міцно стиснув його руку вище ліктя. - Послухайте, якщо мені буде потрібно, я можу силою захопити владу - так, як це зробив Сальвор Гардин сто років тому. Селдонівська криза нікуди не поділася. Вона неухильно насувається, і до того часу, коли наблизиться впритул, я повинен бути мером і... первосвященником! Та не дивіться ви так! Саме так - і тим і іншим!

Джаель насупився.

- Хто ж цього разу? - Запитав він приречено, - Невже Кореллія?

- Звичайно, - кивнув Меллоу. - Вони обов'язково оголосять нам війну. Але не зараз. Років через два.

- У них що, є ядерний флот?

- А ви як думали? Ті три торгові корабля, що пропали безвісти в їх секторі, були збиті не пневматичними пістолетами! Джаелю, вони отримують кораблі з самої Імперії. Що ви рот розкрили? З Імперії, говорю я вам! Вона все ще існує. На Периферії їй дійсно прийшов кінець, але в центрі Галактики вона ще цілком жива! І один-єдиний невірний крок може привести до того, що вона сяде нам на шию. Ось чому мені необхідно стати мером і первосвященником! Я - єдина людина, хто знає, як поводитися під час нової кризи.

Джаель проковтнув слину.

- Що ви збираєтеся робити? - Пошепки запитав він.

- Нічого.

Джаель нервово посміхнувся:

- Як - нічого?

Меллоу рішуче відповів:

- Коли я стану господарем Академії, я збираюся не робити нічого. На сто відсотків нічого. В цьому і є секрет нової кризи.

16

Аспер Арго, Палко Любий, Командор Кореллійської Республіки, вітав свою дружину сердитим поглядом з-під насуплених брів. Він прекрасно знав, що пишний епітет після його імені для неї не означає зовсім нічого.

Рідким, як її волосся і холодним, як її очі, голосом вона вимовила:

- Мій благородний пан і повелител, як я розумію, нарешті вирішив долю Академії?

- Хм! - Удавано здивувався Командор. - А що ще розуміє моя прозорлива пані та дружина?

- Багато чого, мій чоловіче і повелителю! У тебе було важлива, дуже важлива нарада з твоїми тупоголовими радниками. Гарні помічники! Збіговисько малохольних ідіотів, які тільки й думають як урвати щонайжирніший куш, не піклуючись про те, як це сподобається моему батькові!

- І хто ж, моя безцінна, служить джерелом настільки важливої інформації, на підставі якої ти робиш свої дивовижні висновки?

Командорка хихикнула:

- Ага! Так я тобі й сказала. Щоб джерело став покійником? Тримай кишеньку ширше!

- Ну, моя принадносте, ти, як завжди, вільна чинити, як тобі заманеться, - ліниво відповів Командор і відвернувся. - А що стосується твого батька... то у мене є підозра, що він всього-на-всього не бажає надсилати нам більше кораблів.

- Ще кораблів? Ну, нахаба! Хіба він не надіслав тобі вже цілих п'ять штук? Я знаю, що прислані п'ять, а шостий обіцяний.

- Уже рік, як обіцяний.

- Але тобі ж вистачить одного - одного, ти чуєш? - Для того щоб роздерти в клаптики цю Академію. Одного! Одного корабля вистачить, щоб обернути в пил і прах нікчемні, карликові зорельотики!

- Але не можу я атакувати їхню планету, якщо б у мене був навіть з десяток кораблів!

- Не можеш - і не треба! Припини торгувати з ними. Вони довго не протримаються! Здалися тобі ці брязкальця!

- Ці брязкальця означають грошки... - зітхнув Командор. - Багато, багато грошків.

- Але якщо ти захопиш всю Академію цілком, хіба ти не отримаєш в свої руки все, що у них є! Уже три роки минуло, як тут побував цей варвар і заморочив тобі голову - задушила б його власними руками! Може, вистачить, га!

- Золотко моє, - втомлено сказав Командор, глянувши на неї через плече. - Я вже старий. Втомився я. Не можу так довго витримувати твою тріскотню. Ти сказала, що знаєш, що я вирішив. Так. Буде війна між Кореллією і Академією.

- Відмінно! - Каркнула Командорка. Випрямилася, блиснула злими очима.

- Нарешті ти навчився, хоча і запізно, треба сказати! А тепер, коли ти станеш господарем всієї Периферії, ти станеш важливою персоною і для Імперії! Нарешті ми зможемо покинути цю варварську глушину і з'явитися при дворі віце-короля. Нарешті!

Вдоволено посміхаючись, вона вийшла з кімнати. Дочекавшись, поки за дружиною зачинилися двері, Командор процідив крізь зуби:

- Угу... Коли я стану господарем Периферії, цієї, як ти висловилася, варварської глушини, я прекрасно обійдуся і без твого вошивого татуса, і без отруйного язичка його милої доці. Ще й як обійдуся!

Старший лейтенант зорельота «Чорна Туманність» в жаху завмер біля ілюмінатора кругового огляду.

- Господь Всемогутній! - Хотів крикнути він, але з горла вирвався лише хриплий шепіт: - Що це?!!!

Це був зореліт таких колосальних розмірів, що «Чорна Туманність» порівняно з ним виглядала як рибка-лоцман поруч з китом. Борт його прикрашала емблема - «Зореліт і Сонце» Імперії...

На «Чорній Туманності» істерично заливалися всі сигнали тривоги.

Наказ вже був відданий, і «Чорна Туманність» була готова тікати так швидко, як тільки можна було, або відбивати атаку, якщо знадобилося б, а із залу ультрахвильового зв'язку було послано термінове повідомлення до Академії.

За ним ще і ще одне... Не то крики про допомогу, не то попередження про небезпеку...

18

Хобер Меллоу поморщився і втомлено поворушив затерпими ступнями. Він вже битих три години займався переглядом офіційних звітів. Характер його значно пом'якшав за два роки перебування на посту мера, проте він так і не перейнявся любов'ю до запаморочливої офіціозності державних паперів.

- Скільки кораблів вони захопили? - Поцікавився Джаель.

- Чотири на стоянках. Два - чорт знає де. Не повідомляється. Зате все інше - в порядку, - буркнув Меллоу. - Можна було б і зменшити втрати, ну вже як е... Комарині укуси, не більше.

Джаель мовчав. Меллоу підняв на нього втомлений погляд.

- Вас щось турбує?

- Хотів би я, щоб зараз тут був Сатт, - пролунала абсолютно несподівана відповідь.

- Щоб ми з вами вислуховували чергову проповідь про стан внутрішніх справ?

- Ні, не для цього, - відгукнувся Джаель. - Ну ви й упертюх, Меллоу! Я не заперечую: що стосується зовнішньої політики - тут ви все пропрацювали просто чудово, а ось що у нас коїться вдома, так вас ніби і не хвилює зовсім!

- А хіба це не ваша справа? Для чого, власне, я призначив вас Міністром Освіти та Пропаганди?

- Швидше за все для того, щоб швидше звести мене в могилу за все хороше, що я зробив для вас, - похмуро пожартував Джаель. - За два роки я вам всі вуха продзижчав про те, що Сатт і його релігійна партія стають все більш і більш небезпечними. Куди ви дінетесь з вашими грандіозними планами, якщо Сатт доб'ється дострокових виборів і викине вас до бісової матері?

- Нікуди не подінуся, цілком з вами згоден.

- А вчора ви виголосили в Раді таку промову, що просто взяли і подарували Сатту можливість зажадати дострокових виборів! Навіщо ви це зробили, можна дізнатися?

- А як я ще міг вчинити?

- Не так! - Викрикнув Джаель. - Тільки не так! Ви стверджуєте, що все передбачили, але так і не пояснили, чому три роки торгували з Кореллією в режимі найбільшого сприяння. Єдиний пункт вашої військової доктрини -

відступ без бою. Ви просто не бажаєте торгувати ні з ким, крім Кореллії. Ви відкрито оголосили себе хабарником. Ви не гарантуєте Термінусу ніякого захисту, навіть у майбутньому. Чорт забирай, Меллоу, що ж ви хочете від мене в такий плутанині?

- Ви вважаєте, що не вистачає помпезності?
- Я вважаю, що не вистачає схвалення народу.
- Це одне і те ж.

- Меллоу, прокиньтесь! Одне з двох: або представте народу активну зовнішню політику, або підіть на компроміс з Радою.

Меллоу спокійно відповів:

- Все вірно. Якщо я не досяг успіху в першому, спробуємо друге. Тим більше що Сатт вже прибув.

Сатт і Меллоу не зустрічалися з дня закінчення процесу, тобто вже два роки. Обоє не виявили ніяких змін один в одному, не рахуючи того, що за цей час вони помінялися ролями...

Сатт сів, не потиснувши руки Меллоу.

Меллоу запропонував йому сигару і запитав:

- Ви не заперечуєте, якщо Джаель залишиться? Він - чесна людина і всією душею бажає, щоб ми досягли згоди. Крім того, якщо розіграються пристрасті, він буде діяти як буфер.

Сатт знизав плечима.

- Компроміс - єдине, що вас зараз влаштує. Пам'ятайте, Меллоу, коли ми з вами останній раз зустрічалися, я запропонував викласти ваші умови. Мабуть, тепер все буде навпаки.

- Вірно.

- Мої умови такі: ви повинні негайно припинити здійснення своєї політики економічного зрадництва, торгівлю всякими дурничками і повернутися до перевіреної десятиліттями політики наших предків.

- Ви маєте на увазі релігію?

- Природно.

- Варіантів немає?

- Ні.

- Хм-м-м...

Меллоу спокійно затягнувся...

- Цікаво все-таки виходить... За часів Гардина, коли релігійна конкіста була нова і радикальна, люди вашого штибу противилися їй. Тепер же, коли ця тактика безнадійно застаріла, занепала і видихалася, вас це чомусь продовжує влаштовувати! Але скажіть мені заради всього святого, як ви збираєтеся витягнути нас з нашої теперішньої плутанини?

- З вашої теперішньої плутанини, якщо вже бути до кінця точним, Меллоу. Я тут ні при чому.

- Ну гаразд, будемо вважати, я неправильно побудував питання.

- Академії потрібна потужний захист. Ви зайшли в глухий кут і радієте, а в ньому криється смертельна небезпека! Наш вплив на Периферії ослабнув

донезмоги! А там крім сили нічого не визнається. Ви повинні це розуміти як ніхто інший. Ви ж смирінець!

Меллоу вдав, що пропустив останнє зауваження повз вуха, і запитав:

- Ну добре, припустімо, ми здолаємо Кореллію. А що робити з Імперією? Адже ось де справжній ворог!

Куточки рота Сатта здригнулися в посмішці.

- Так-так. Я читав ваш звіт про відвідування Сівенни. Віце-король норманського сектора жадає захопити Периферію. Але це тільки частина справи, як я розумію, і не найголовніша. Не думаю, що він збирається ставити на карту все, що у нього є. У нього напевно вистачає справ і ближче. Як і у самого Імператора, до речі. Фактично я перефразував слова з вашого власного звіту.

- Так, Сатте, все саме так і може скластися, якщо тільки він вважає нас достатньо сильними і небезпечними. В цій думці його легко переконати, застосувавши проти Кореллії грубу силу. Але мені здається, що нам слід проявити гнучкість.

- Тобто? Наприклад?

Меллоу відкинувся на спинку крісла.

- Сатте, я даю вам шанс. Ви мені, чесно кажучи, не потрібні, але я чесно і відверто кажу вам, що не проти вас використовувати. Тому розповідаю вам про справжній стан справ, а ви вирішуйте - приєднуетесь до мене і отримуете портфель в коаліційному уряді або граєте в «хрестики-нулики» в тюремній камері.

- Одного разу ви мені вже погрожували подібним чином.

- Так, намагався. Але так, злегка... А тепер слухайте.

Очі Меллоу звузилися...

- Тоді, два роки тому, побувавши в Кореллії, я підкупив Командора, - почав він, - звичайним набором дрібничок, яким користується в таких випадках кожен торгівець. Спочатку це потрібно було виключно для того, щоб проникнути на металообробний завод. Далекосяжних планів у мене не було, але вже тоді я дізнався, що хотів. Тільки після візиту в Імперію я зрозумів, в яку зброю можна перетворити цю торгівлю.

Сатте, ми стоїмо перед загрозою чергової селдонівської кризи, а селдонівські кризи вирішуються не вольовими зусиллями окремих людей, а поєднанням історичних сил. Гарі Селдон, плануючи нашу історію, розраховував не так на блискучих героїв, а на розвиток економічних і соціальних процесів. Тому дозвіл криз має відбуватися за рахунок тих сил, які на даний момент часу є наявні. В теперішній ситуації це - торгівля!

Сатт скептично підняв брови і скористався паузою.

- Начебто я не страждаю недоліком інтелекту, однак ваша туманна проповідь мене поки не просвітила і ні в чому не переконала.

- Встигнеться, - кивнув Меллоу. - Я абсолютно впевнений в тому, що до цих пір роль торгівлі недооцінювалася. Весь час вважалося, що нам необхідно впроваджувати релігію і тримати її під невисипущим контролем для того, щоб торгівля стала потужною зброєю. Це не так! Саме це і є мій особистий внесок у загальногалактичну ситуацію. Торгівля без релігії - сама по собі! Вона і так достатньо сильна. Давайте подивимося на речі простіше і точніше. Кореллія

оголосила нам війну. Відповідно, наша торгівля з нею припинилася. Але... - врахуйте, що я до межі спрощую проблему, врахуйте, що за останні три роки Кореллія поставила всю свою економіку на атомний шлях, ґрунтуючись на технологіях, які ми їй поставляли. Як ви думаєте, що станеться тепер, коли все це почне поступово виходити з ладу - реактори, генератори, машини?

Першими стихнуть побутові прилади. Через півроку у кожній домогосподарки перестане працювати такий зручний і улюблений атомний ніж. Перестане смажити м'ясо її дорогоцінна атомна духовка. Вийде з ладу чарівний душ, пральна машина. Кондиціонер затихне в спекотний день. Що з цього впливає?

Він замовк, чекаючи відповіді. Відповідь настала:

- Та нічого не слід. Людям багато чого доводиться переносити, коли йде війна.

- Правильно. Доводиться. Багато чого доводиться переносити, посилаючи синів на моторошну смерть в розбитих зорельютах, гинучи під бомбами ворога. Все це можна перенести, навіть якщо доведеться перебиватися на сухому хлібі і сирій воді в печерах! Але шалено важко пережити навіть найменші позбавлення, коли патріотичного підйому немає! Ось це буде глухий кут! Адже не буде ні битв, ні бомбардувань, ні облоги.

А буде ось що: неріжучий ніж, холодна духовка, будинок, який замерзає посеред суворої зими. Це буде драгувати обивателів, і в кінці кінців народ забунтує!

Сатт повільно, здивовано промовив:

- І ви всерйоз ставите на це? Чого ви чекаєте? Бунту домогосподарок? Нової Жакерії? Повстання м'ясників і продавців овочів, що трясимуть тупими сокирами і капустяними січками й скандуватимуть: «Поверніть нам наші автоматичні-найкращі-атомні-пральні машини!»?

- Ні, сер, - перервав його Меллоу. - Я розраховую не на це. Я розраховую на загальне невдоволення, на тлі якого може розігратися невдоволення великих фігур.

- Яких таких великих фігур?

- Виробників, Сатте. Фабрикантів, промисловців Кореллії. У них теж буде безліч приводів для невдоволення. А чим вони кращі за домогосподарок і різників? Почнуть виходити з ладу верстати, від першого до останнього сконструйовані за вельми специфічними проектами. Задихнеться важка промисловість.

- Так, але працювали ж там фабрики і заводи до вашого візиту, Меллоу?

- Працювали, Сатте. На одну двадцяту від теперішньої потужності. А у що обійдеться зворотна конверсія, ви порахували? Скільки протримається Командор, якщо проти нього повстануть промисловці, фінансисти і все населення Кореллії?

- Скільки завгодно, якщо зуміє отримати нову атомну техніку з Імперії.

Меллоу весело розсміявся:

- А от і програли, Сатте! Програли разом із Командором. І ні дідька лисого не второпали. Нічогосінько вони від Імперії не отримують. Імперія завжди

страждала на гігантоманію. Вони там мислять не інакше як у планетарному, міжзоряному масштабі. Їхні генератори - одоробала, колоси! Так і були задумані.

А ми - ми, крихітна Академія, маленький світ, який не має джерел видобутку металів, завжди були дуже економними. Ми просто змушені були виробляти генератори розміром з мізинець - більшої розкоші ми не могли собі дозволити. Нам довелося розробляти нові методики, нові технології, про які в Імперії ніхто і не думає. Регрес науки там настільки очевидний, що ні про який рух наукової думки вперед не може бути й мови.

Вони можуть прикрити захисними полями цілі міста, планети, планетарні системи, але так і не подумалися до створення індивідуального захисного поля. Для освітлення і обігріву міст у них стоять генератори в шість поверхів заввишки - я їх бачив на власні очі, а наші можуть спокійно вміститися ось в такій кімнаті. А коли я показав одному з їхніх фахівців з атомної енергетики свинцевий контейнер завбільшки з горіх, в якому знаходився атомний генератор, він ледь у інші світи не відійшов від здивування! Та й у власних гігантах вони вже нічого не тямлять. Машини працюють автоматично, професія технолога передається спадково, і я знаю, що ці горе-фахівці будуть абсолютно безпорадні, якщо одна-єдина D-трубка вийде з ладу!

Таким чином, війна відбудеться між двома системами - між Імперією й Академією, між великим і малим. Для того щоб здобути владу над Галактикою, вони відправляться в дорогу на величезних зорельотах, які годяться для війни, але не мають ніякого відношення до економіки. Ми ж, зі свого боку, оперуємо маленькими штучками, абсолютно нікчемними з військової точки зору, але абсолютно безцінними в плані процвітання і благополуччя.

Вице-король і Командор виберуть перше - ці здоровенні кораблі і почнуть воювати. Хіба мало було в Історії випадків, коли деспотичні монархи жертвували благополуччям своїх народів, ставлячи перед собою наполеонівські цілі? Але в житті, в повсякденному житті, набагато більше значення мають дрібниці. І Аспер Арго не встоїть проти економічної кризи, яка через два-три роки розкрутиться в Кореллії.

Сатт стояв біля вікна, повернувшись спиною до Меллоу і Джаеля. Надходив вечір. В небі запалилися перші зірки. Десь далеко-далеко звідси знаходилися рештки Галактичної Імперії, що оголосила війну Академії.

Сатт процідив крізь зуби:

- Ні. Ви - не людина.

- Ви мені не вірите?

- Я вам не довіряю. У вас язик без кісток. Ви мене обвели навколо пальця ще тоді, коли я думав, що ви повністю в моїй владі, коли вперше відправилися в Кореллію. І тоді, коли я думав, що вже точно загнав вас в кут на суді, ви розвели демагогію і всілися в крісло мера. У вас немає ні краплі чесності, ні прямоти, ні жодного мотиву для дії, за яку не ховалася б інша людина, ви не говорите ні слова, яке не мало б менше трьох сенсів.

А раптом ви зрадник? А раптом вам обіцяли допомогу і підтримку під час вашого візиту до Імперії? Ви б діяли саме так, як зараз. Ви якраз і почали б війну після того, як до зубів озброїли ворога. А потім знайшли б для цього підхоже пояснення.

- Я так розумію, компромісу не буде?

- Я хочу сказати, що вам слід зійти зі сцени, добровільно чи ні - неважливо!

- Сатте, я попереджав вас про те, який у вас вибір.

Обличчя Сатта зашарілось, і він гаркнув:

- А я попереджаю вас, Хобере Меллоу зі Смирни, що в тому випадку, якщо ви мене заарештуєте, події не змусять себе чекати, мої люди ні перед чим не зупиняться і будуть скрізь говорити правду про вас, і простий народ в Академії об'єднається проти свого чужоземного правителя! У нашого народу є уявлення про власну долю, якого ніколи не зрозуміти смирніцю! Це і погубить вас!

Хобер Меллоу спокійно наказав двом гвардійцям, які щойно увійшли:

- Заарештувати його. Відвести.

- Це ваш останній шанс! - Прохрипів Сатт.

Меллоу, не дивлячись на нього, загасив сигару...

Після п'ятихвилинного мовчання Джаель запитав:

- Ну і що тепер?

Меллоу відставив убік попільничку і глянув на нього.

- Так, це не той Сатт, якого я знав колись. Маніяк, що осліпнув від злості.

Чорт забирай, як же він мене ненавидить!

- Тим більше він небезпечний.

- Небезпечний? Дурниці! Він абсолютно втратив здоровий глузд.

Джаель похмуро промовив:

- Ви занадто безтурботні, Меллоу. Ви ігноруєте можливість народного повстання.

Меллоу так само похмуро заперечив:

- Джаелю, раз і назавжди запам'ятайте: народне повстання неможливе!

- Ви занадто самовпевнені!

- Я впевнений тільки в тому, що існують селдонівські кризи і що їх урегулювання має явну історичну цінність - як у зовнішній політиці, так і у внутрішній. Є дещо, про що я не сказав Саттові. Адже він намагався і в Академії насадити ту ж релігію, що і в сусідніх світах. Але це йому не вдалося. І це вірна ознака того, що за схемою Селдона релігія більше не потрібна.

А система економічного патронажу спрацювала інакше. Якщо перефразувати відомий афоризм Гардина, який ви так любите, вона якраз і стала тим нещасним, стільки раз згаданим бластером, який не стріляє в будь-яку сторону. Тобто не стріляє взагалі. За умови, що Кореллія забезпечена благополуччям завдяки нашій торгівлі, процвітає і ми. Але воно припиниться з настанням комерційної ізоляції зовнішніх світів, і якщо кореллійські заводи зупиняться без наших торговців, то зупиняться і наші заводи.

Якщо Сатт вживе революційної пропаганди, то не опиниться жодної фабрики, жодного торговельного Центру, жодної зорельотної лінії, яких я б не тримав у своїх руках, яких я б не міг розчавити в коржик. Там, де його пропаганда приносить успіх або навіть теоретично може його мати, я обов'язково влаштую все так, що економіка розвалиться. А там, де не спрацює, процвітання продовжиться, бо штат моїх заводів укомплектований повністю.

Грунтуючись на тих же висновках, які надають мені впевненість, що кореллійці вирішать на користь благополуччя, я вважаю: ми не станемо повставати проти. Гра буде зіграна до кінця.

- Потім, - вставив Джаель - ви встановите плутократію. Ви перетворите нас в країну торгівців та комерційних королів. А що потім?

Меллоу підняв нахмурене обличчя і люто сказав:

- Яке мені діло? Не сумніваюся, що Селдон передбачав і підготував майбутнє. Почнуться нові кризи, коли влада грошей виявиться такою ж мертвою силою, якою зараз є релігія. Нехай мої послідовники вирішать нові проблеми, як я вирішив сьогоднішню.

Кореллія - ... Після трьох років війни, яка, безумовно, була наймирнішою з усіх відомих воєн, Республіка Кореллія беззастережно капітулювала, і Хобер Меллоу зайняв місце поряд з Гарі Селдоном і Сальвором Гардином у серцях народу Академії.

Галактична енциклопедія

[1] Навіть дати наводяться в основному в сучасному літочисленні. Першим роком нової Академічної Ери вважається 79-й.

[2] Всі Цитати з Галактичної Енциклопедії взяті з 116-го Видання, опублікованого в 1020 році видавництвом Галактичної Енциклопедії на Термінусі, з дозволу Видавництва.